

1980/81:133

Torsdagen den 7 maj

Kl. 12.00

1 § Anmälan om kompletteringsval till utskott

Anf. 1 TALMANNEN:

Socialdemokratiska riksdagsgruppen har som ny suppleant i justitie- och jordbruksutskotten efter Maja Ohlin anmält Ulla-Britt Åbark.

Talmannen förklarade vald till

suppleant i justiteutskottet

Ulla-Britt Åbark (s)

suppleant i jordbruksutskottet

Ulla-Britt Åbark (s)

2 § Justerades protokollet för den 28 april.

3 § Föredrogs och hänvisades

Motionerna

1980/81:2176–2179 till civilutskottet

4 § Föredrogs och bifölls

Interpellationsframställning 1980/81:138

5 § Ekonomisk-politiska åtgärder (forts.)

Fortsattes överläggningen om finansutskottets betänkande 1980/81:30, skatteutskottets betänkande 1980/81:44, jordbruksutskottets betänkande 1980/81:26, civilutskottets betänkande 1980/81:30 och socialutskottets betänkande 1980/81:28.

Torsdagen den
7 maj 1981

Ekonomisk-politiska åtgärder

Anf. 2 ULLA TILLANDER (c):

Herr talman! De problem som flerbarnsfamiljer länge har brottats med står nu inför om inte en slutgiltig lösning så i alla fall en bra dellösning. Det förslag som socialministern presenterar i sin proposition och som innebär extra barnbidrag fr. o. m. tredje barnet betyder att denna speciella kategori har uppmärksamats och att en rejäl insats görs mot den ekonomiska kris som faktiskt funnits mycket länge. Långt innan begreppet ekonomisk kris blev vardagsvara när det gäller landets ekonomi.

Det är inte alltid sant, som det ofta sägs, att hälsan tiger still. Man kan tystna i resignation över att ingenting görs. Då och då har visserligen en debatt flammats upp, ofta i samband med siffror som antytt en kris i befolkningsfrågan, som tämligen enstämmigt konstaterat hur svårt det är för föräldrar som har tre, fyra eller fler barn att få det att gå ihop.

Men det är som om denna insikt, alltså insikten om sambandet mellan många barn och svag ekonomi, inte haft förmåga att slå igenom, inte lett till politisk handling, inte kunnat rubba de cirklar, dvs. politiska beslut, strukturer och attityder, som på olika sätt försvårar en familjebildning i dagens samhälle och som gör att många väntar med att skaffa sig det första barnet, tvekar inför ett andra barn och ens knappast kan drömma om ett tredje, ännu mindre ett fjärde.

Det är nog många som har hört unga föräldrar förklara, att fler än två barn klarar de inte av. För att klara familjens ekonomi måste båda arbeta. Skall man på morgonen göra i ordning tre eller fyra barn som skall till daghem, fritidshem eller skola samtidigt som föräldrarna måste arbeta heltid, blir arbetsbördan orimlig, i all synnerhet som det återstår en hel del arbete när kvällen kommer.

Det är alltså i den situationen som samhället har ställt många föräldrar. Och det är en viktig grupp eftersom önskan att skaffa barn återspeglar framstegstro – något som efterlyses – vittnar om tilltro till samhället och om en inställning som förstår att värdesätta livsvärden, som väljer barn, inte bara prylar. Allt detta är dokumenterat i den rapport som avlämnats av familjeekonomiska kommittén.

Flerbarnsfamiljerna behöver alltså samhällets stöd därför att vårt samhälle skulle behöva den tilltro till framtiden som viljan att skaffa fler barn är ett gott tecken på. Därför borde samhället i sin helhet, i eget intresse, se till att förutsättningarna för flerbarnsfamiljerna förbättrades.

Det skulle vara en god och säker prognos, som har ett klart samband med att de snåla ekonomiska förutsättningarna för flerbarnsfamiljerna förbättrades.

Det är mot den här bakgrunden som socialministerns proposition om stöd till flerbarnsfamiljerna är så viktig.

När flerbarnsfamiljernas situation diskuteras, inställer sig vanemässigt två lösningar. Man säger: Bygg fler daghem och ge stöd åt låginkomstfamiljerna!

I bästa välmening har man med ett sådant rutinemässigt tänkande mycket litet eller inte alls bidragit med någon lösning, för egentligen är det ett sätt att

dölja det verkliga problemet, att i stället för att göra en analys genom slentrian sopa det egentliga problemet under mattan.

Det visar sig nämligen vid närmare eftertanke att låginkomstbegreppet inte alls är så entydigt som vi så länge har trott och slagit oss till ro med. Det är i högsta grad relativt. Det enkla förhållandet att inkomstens nivå står i ett direkt och ofrånkomligt förhållande till hur många munnar som skall mättas och hur många kroppar som skall kläs har man förunderligt nog nästan helt bortsett från. Det skulle ju annars inte behövas någon speciell skarpögdhet, någon speciellt djupgående vetenskaplig forskning eller någon särskilt lång erfarenhet för att upptäcka det.

Om man besinnar det här förhållandet att inkomstens nivå är beroende av hur många som skall leva av den, så kullkastas det grundläggande låginkomstbegreppet.

En flerbarnsfamilj med en låg inkomst är alltid en låginkomstfamilj, men en flerbarnsfamilj med en höginkomsttagare kan, paradoxalt nog, också vara en låginkomstfamilj.

Ett exempel kan belysa detta. Låt oss jämföra två fyrabarnsfamiljer. I den ena familjen arbetar en av makarna, i den andra båda två. Hur mycket måste familjen med en inkomst tjäna för att uppnå existensminimum enligt konsumentverkets och statistiska centralbyråns normer? Hur mycket måste de två makarna i den andra familjen tillsammans tjäna för att uppnå samma nivå?

Familjen med en inkomst måste tjäna 125 000 kr., medan den andra familjen med två inkomster totalt måste tjäna ihop 75 000 kr.

Det här visar alltså hur relativt låginkomstbegreppet egentligen är i detta sammanhang.

Just på denna punkt vill jag också säga att jag är litet förvånad över Anita Bråkenhielms inlägg i debatten med Rune Gustavsson i går kväll, när hon kallade vår reservation om vårdnadsersättning för publikfrieri.

De familjer vi här talar om, nämligen flerbarnsfamiljerna, lever alltså i många fall under existensminimum. Flerbarnsstödet är bra, för det tar hänsyn till antalet barn i familjen. Men det ger ingen kompensation för de fall där en av föräldrarna på grund av för stor arbetsbörda under några år måste avstå från förvärvsarbete.

För att komma fram till att man vill värdera detta arbete, alltså det arbete som utförs med små barn i hemmet, behövs ingen utredning. Om man är dagbarnsvårdare och passar fyra främmande barn i sitt hem får man lön och ATP, men om en av föräldrarna väljer att under några år stanna hemma missgynnas man av det ekonomiska systemet. Av ekonomiska skäl borde man förvärvsarbeta, men av praktiska skäl kan man inte göra det. Det är naturligt att samhället värderar detta arbete i hemmet. Det sker enligt vår uppfattning bäst genom en vårdnadsersättning.

Båda familjerna i det exempel jag nämnde har alltså bara existensminimum. Familjen med 125 000 kr. får inget bostadsbidrag. Därför är inkomsten ett missvisande mått på den ekonomiska bärkraften. Att, som socialdemokraterna gör, lägga bostadsbidragen som grund för extra bidrag har sina

påtagliga brister. Det är bättre att göra det via barnbidragen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 2 med Rune Gustavsson som första namn och för övrigt bifall till utskottets hemställan.

Anf. 3 GABRIEL ROMANUS (fp):

Herr talman! Anita Bråkenhielm företrädde socialutskottets majoritet i går, och jag har inget att tillägga till vad hon sade. Jag instämmer i yrkandet om bifall till socialutskottets hemställan på alla punkter.

Jag skall i stället ta tillfället i akt att anknyta till den tidigare debatten under gårdagen som ju framför allt handlade om två teman – dels diskuterades den överenskommelse som har träffats i skattefrågan, dels diskuterades mera allmänt behovet av och villkoren för samförstånd i svensk politik.

Överenskommelsen mellan centerpartiet, folkpartiet och socialdemokraterna beskrevs av talare från moderata samlingspartiet, framför allt Lars Tobisson, som en kapitulation av mittenpartierna. Tidigare har man sagt att vi skulle ha gått över till att bedriva socialdemokratisk politik. Jag har t. o. m. sett moderata affischer där man talat om att vårt ställningstagande skulle vara ett uttryck för socialism.

Det kan naturligtvis vara möjligt för moderaterna att skapa en viss oro omkring överenskommelsen nu, innan innebörden av den är klart utarbetad. Men jag tror att moderaterna då löper samma risk som pojken i fabeln, som ropade: Vargen kommer! Såsom för pojken försvinner förtroendet för moderaterna, när människor upptäcker att vargen inte kommer. De kommer att tycka att det är en konstig form av socialism att marginalsatterna sänks till 50 % för de flesta heltidsarbetande, vilket för många människor betyder 10–20 % marginalsattesänkning. De kommer att tycka att det är en ny typ av socialism att inflationsskydd i någon form bibehålls i skattesystemet. De kommer naturligtvis också att upptäcka att vanliga villaägare inte kommer att drabbas på det sätt som moderaterna skapar intryck av.

Väljarnas minne är inte så kort. När de får se hur den här reformen fungerar i praktiken, kommer de att ställa frågan: Hur kom det sig att moderaterna spräckte regeringen på grund av detta? Jag tror också att många väljare kommer att erinra sig vad socialdemokraternas skattepolitik tidigare har inneburit och konstatera att detta innebär en väsentlig förändring, som jag naturligtvis inte har någon anledning att kritisera.

Jag tycker mig ha förstått att Lars Tobisson har någon form av akademisk examen, och man kunde kanske därför vänta sig att det hos en sådan person fanns en viss känsla för källkritik. Men när Lars Tobisson i går gav sig in i ett replikskifte om innebörden av skattereformen, byggde han hela sin framställning på ett citat ur A-pressen. Plötsligt har de socialdemokratiska tidningarna blivit ett slags sanningsvittne för moderaterna. Jag undrar hur länge det varar.

Lars Tobisson läste upp en liten anekdot, som står på omslaget till den moderata skriften om skatteuppgörelsen. Enligt den anekdoten skulle det ha varit så, att Rolf Wirtén natten till den 25 april hade gått med på att avskaffa indexregleringen – att han sagt ja och amen till detta. Det var alltså Lars

Tobissonss bevisföring i den här frågan. Men om man nu läser denna skrift, så finner man på s. 32 att det som sades i anekdoten dementeras. Där framgår det att det i förslaget som Rolf Wirtén lade fram som ett resultat av förhandlingarna står, att indexregleringens närmare utformning kommer att ses över. Redan det som står i moderaternas egen skrift visar alltså att det som Lars Tobisson sade här i kammaren i går inte var riktigt. Man borde kanske ha kunnat vänta sig av en företrädare för dem som sägs stå för ridderlighet och ha en rakryggad hållning i politiken, att vederbörande hade beklagat sin förlöpnig. Han hade ju tillfälle till det. Men så skedde inte.

Den här skriften har kallats för en vitbok. Det är, herr talman, ett grovt missbruk av ordet. Det brukar ju användas när man talar om skildringar där man försöker vara opartisk och objektiv och där man presenterar dokument. I det här fallet är det fråga om en pamflett, en pamflett med inbyggda motsättningar.

Här har också talats om värdet av samförstånd. Redan i sin regeringsförklaring uttalade trepartiregeringen att den skulle arbeta för ett så brett samförstånd som möjligt och föra en politik i hela folkets intresse. Det citatet ur regeringsförklaringen finns inte med i den moderata skriften, trots att det är detta som legat till grund för hela regeringens arbete, även i skattefrågorna. Det finns inte heller med något citat ur regeringens handlingsprogram där man just talar om inbjudan till samförstånd.

Det bör emellertid vara klart för alla att det som varit utgångspunkten för folkpartiets medverkan i trepartiregeringen liksom för folkpartiets arbete med skattefrågorna hela tiden har varit önskan om ett samförstånd. Redan på den socialdemokratiska regeringens tid kritiserade vi tendenser att regera på grundval av halva riksdagen och att lämna hälften av folkets företrädare utanför inflytandet. Det gjordes såvitt jag vet även från moderat håll, från högerpartiet. Men då skall man inte uppträda likadant när man själv får ansvar, utan då skall man uppträda så som man har begärt av den andra sidan.

Är det just nu ett särskilt behov av samförstånd? Ja, jag tror det, framför allt därför att de ekonomiska problem som vårt land står inför är så allvarliga och av en sådan art att de inte kan lösas enbart genom klubbslag här i riksdagen. Nej, för att vi skall få en ekonomisk utveckling som kan vända det hela rätt fordras det gemensamma insatser från näringslivet, från löntagargorganisationer, från landsting och kommuner och från enskilda människor. Det behövs att man frivilligt tar ett större ansvar – både individer och organisationer. Och det kan man inte uppnå i en anda av konfrontation, av häftiga strider, där två halvorna av folket står rakt emot varandra och bekämpar varandra med all kraft. Det är därför det är särskilt viktigt att just nu arbeta för samförstånd. Vi har på alla håll ansett det nödvändigt att få en marginalskattesänkning. Det ligger i sakens natur att den ger den största skattesänkningen för dem som har höga inkomster. Det går inte att sänka marginalskatten på något annat sätt. Samtidigt vet vi att vi måste spara på de offentliga utgifterna och på det sättet skära ned på sådant som, också av naturliga skäl, i första hand går till människor som har det sämre ställt. Vi tar

inte på oss offentliga utgifter i första hand för dem som redan har det bra utan för de andra. Men att klara denna process i en anda av konfrontation, där man inte visar att också de som har det bra ställt skall vara med och lämna sitt bidrag, det är inte möjligt. Om vi skulle genomföra en skattereform och inte göra någonting åt avdragen för människor som med utgångspunkt från våra fördelaktiga avdragsbestämmelser har skaffat sig stora lån och köpt, för att ta ett exempel, stora segelbåtar som kostar 150 000–200 000 kr., så att resultatet av denna reform för deras del inte blir något annat än jättelika skattesänkningar – hur skulle vi då kunna skapa förståelse hos de breda grupperna i samhället för att besparingar är nödvändiga inom skolan, socialsektorn, kulturen osv.? Det är omöjligt. Det är därför detta samförstånd och denna avdragsrättsreform är så viktiga.

Hur får man då till stånd ett samförstånd? Det är två grundläggande krav härvidlag. Det ena är att vi är beredda att gå varandra till mötes. Moderaterna var med på att inbjuda socialdemokraterna till överläggningar. Men det som man måste fråga sig nu är: Var inte denna inbjudan allvarligt menad? Var det fråga om att inbjuda socialdemokraterna att skriva under regeringens proposition eller politik? På sådana villkor får man inget samförstånd, utan vi måste vara beredda att gå varandra till mötes på punkter där det känns. Så är det i livet i övrigt och så är det också här i riksdagen. Det är klart att om man skall föra en samförståndspolitik, kan det inte bli en ytterkantspolitik. Det ligger i sakens natur. Jag säger inte att moderata samlingspartiet har något sämre värde för det, men det är uppenbart att om man skall föra en samförståndspolitik, så kommer den att ligga i det politiska mittfältet. Det är kanske där, djupare sett, som orsaken till att moderaterna nu bryter upp är att söka.

Det andra kravet som man måste uppfylla för att det skall bli samförstånd är att vi visar varandra förtroende – att vi inte misstror varandra alltför mycket. Låt mig ta ett konkret exempel. Var skall den övre inkomstgränsen ligga för 50 % marginalsatt? Det är inte fastlagt i överenskommelsen. På s. 35 i den moderata skriften står det:

”När det gäller omfattningen av de grupper som skulle omfattas av 50 procents marginalsatt konstaterades, att regeringen talat om en övre gräns vid 115 000 kronor, medan socialdemokraterna angivit ett intervall mellan 90 000 och 100 000 kronor. Då det icke fanns någon vilja från socialdemokraternas sida till preciseringar utöver detta, inskränkte man sig till att konstatera att gränsen borde gå mellan regeringens siffra och den lägsta siffra som socialdemokraterna angivit.” Gränsen skulle alltså gå mellan 90 000 och 115 000 kr. Men i bil. 1 till skriften, där moderaterna kommenterar uppgörelsen, sägs så här: ”Bokstavligen innebär överenskommelsen knappast mer än att socialdemokraterna utfäst sig att medverka till att marginalsatten sänks till ca. 50 procent mellan 10 och 12 basenheter, d. v. s. för inkomster i skiktet 64 000–76 800 kronor. De har på intet sätt bundit sig för skatteskalans utformning i övrigt.”

Detta är naturligtvis riktigt om det bara är 50 eller 51 % av de heltidsarbetande som skall få 50 % marginalsatt. Men vid överläggningarna

har socialdemokraterna sagt 90 000 kr., och bara för att det inte står på papperet skall det alltså inte gälla.

Det är den typ av misstänkliggörande som man skall undvika om man vill ha samförstånd, och det är den typ av misstänkliggörande som man skall ägna sig åt om man vill försvåra samförståndet. Jag menar alltså att det måste finnas ett visst förtroende. Det är klart att man skall skriva så mycket som möjligt på papper, så att man inte blir oense om vad man kommit överens om. Men vi måste också kunna lita på varandra i viss utsträckning – annars går det inte att komma överens. Eftersom inget parti har majoritet och eftersom vi behöver ett brett samförstånd, måste även detta inslag av förtroende finnas.

Jag kan belysa det här ytterligare.

Innan Lars Tobisson talade i går talade Kjell-Olof Feldt. Han sade mycket som jag inte gillar – det är ganska naturligt – men han sade också att sanningen om skatteuppgörelsen mellan mittenpartierna och socialdemokraterna är att den leder till rejäla sänkningar av marginalsatserna, ungefär av den storlek och i den omfattning som också moderaterna talat om. Detta sade alltså Kjell-Olof Feldt som talesman för socialdemokraterna här i går. Sedan tillade han att genom den nya konstruktion för skatteavdragen som ingår i överenskommelsen leder sänkningarna av marginalsatserna inte till de stora sänkningar av inkomstskatten för de högre inkomsttagarna som Gösta Bohman lovat sina väljare. Men den första meningen som jag återgav är ytterligare ett bevis för överenskommelsens faktiska innebörd.

Herr talman! Förtroendet för politikerna är inte alltid så stort i Sverige som vi som tillhör den gruppen skulle önska. Det finns kanske många skäl till det, men ett av dem tror jag är att vi ständigt ägnar oss åt att misstänkliggöra avsikterna hos de andra politikerna. Effekten av det blir inte att vi själva framstår som ljusets änglar, utan effekten blir att alla politiker smutsas ner.

Låt mig, herr talman, slutligen ge uttryck åt min förhoppning att skatteöverenskommelsen skall innebära ett genombrott för något av en ny anda i svensk politik. Jag tror det är nyttigt för svenska folket att höra Thorbjörn Fälldin i TV säga att han litar på socialdemokraterna. Jag vill gärna tillägga: Jag litar också på moderaterna. När man kommit överens med företrädare för moderata samlingspartiet, så håller det. Rolf Wirtén sade här i går – och jag instämmer i det – att detta gäller oberoende av parti i Sveriges riksdag.

Vi står nu inför en svår tid, där smärtsamma omprövningar blir nödvändiga. Då behövs en anda av samförstånd. Det saknas inte avskräckande exempel ute i världen på hur det går om politikerna dröjer för länge med att ur sina skyttegravar gå över till ett konstruktivt samarbete.

Anf. 4 GÖTE JONSSON (m):

Herr talman! Jag tänker inte ta upp Gabriel Romanus märkliga inlägg i den här debatten. Jag delar givetvis inte hans uppfattning när det gäller sakbeskrivningen. De frågor Gabriel Romanus tog upp fick ju stort utrymme

i debatten i går. Jag menar att om vi på nytt skulle ta upp den debatten skulle det på ett märkligt sätt förrycka den avsedda uppläggnings av hela diskussionen om detta ärende. Meningen är ju att vi i dag skall diskutera socialutskottets betänkande 28 och de familjepolitiska frågorna. Jag har också anmält mig till debatten med anledning av en motion om familjepolitiken som jag har väckt.

Intresset för de familjepolitiska frågorna tycks ha ökat under den senaste tiden, och man börjar i allt högre grad ifrågasätta den inriktning som de senaste årtiondenas familjepolitik fått. Värdet av familjen som en bärande enhet i samhället aktualiseras starkare och i vissa sammanhang från sådant håll som man tidigare inte kunnat vänta sig. Detsamma gäller då helt naturligt det samhällsekonomiska stödet till familjerna och den effekt detta kan få i fråga om familjefunktionen som sådan.

Enligt moderat uppfattning utgör familjen en viktig hörnsten i vårt samhälle. Familjen har också av tradition en ovärderlig ställning i hela det västerländska kulturmönster som vi tillhör. Förutsättningarna för familjerna har ändrats markant under årens lopp. Omflyttningarna, urbaniseringen, den ekonomiska politiken, ja, flera orsaker till förändringarna kan här anges. Även värderingsmässigt har familjen utsatts för kritik och ifrågasättande från skilda radikala grupper och företrädare. Vi vet dock att inget kan ersätta familjens speciella kärlek och omtanke. Inom familjekretsen fostras också fram en känsla av hänsyn och ansvar, och detta är egenskaper som sedan räcker längre än enbart inom den snäva familjekretsen. Dessa egenskaper har också ett stort värde i den breda samhällskontakten.

Vår samlade familjepolitiska syn återspeglar också väldigt mycket av känslan för barnen och barnens förutsättningar. I dessa sammanhang gäller inte alltid rationella bedömningsgrunder. Barn är olika, och även barnen inom samma familj är olika – det är något som vi som har barn verkligen kan vidimera.

Oftast hör man också att vi lever i ett barnfientligt samhälle, och detta kan säkert vara rätt, om man utgår från det faktum att barnvänligheten åsidosätts i skilda hänseenden. Även härvidlag måste man sätta in familjen i sitt rätta sammanhang. Föräldrarnas och familjens ansvar kan aldrig ersättas av ett kollektivt eller institutionellt ansvar.

Enligt moderat uppfattning är valfriheten för familjen viktig. Den är en bärande och övergripande målsättning. Detta är angeläget, inte minst med anledning av att ingen annan än föräldrarna och familjemedlemmarna själva känner de behov och förhållanden som råder i familjekretsen. Jag har med utgångspunkt från min motion 434 pekat på vissa grunder som kan förbättra möjligheten att öka valfriheten för familjerna i vårt land.

Det första som jag vill framhålla gäller den samlade lagstiftningen. Där är det mycket angeläget att inte familjelagstiftningen och annan lagstiftning diskriminerar äktenskapet som samlevnadsform. Många människor väljer i dag andra samlevnadsformer, och det är en självklar rättighet, när detta ställningstagande grundas på en livsåskådning eller sakuppfattning. Det är däremot felaktigt om vi har ett samlat skatte-, socialförsäkrings- eller

bidragssystem som gynnar andra samlevnadsformer på äktenskapets bekostnad och om detta sedan påverkar valet av samlevnadsform.

En annan viktig valfrihetsfråga gäller huruvida båda makarna vill förvärvsarbeta eller om någon väljer att vårda små barn i hemmet. Här har vi i dag stora orättvisor inbyggda i det familjepolitiska systemet. De utredningar som utskottet hänvisat till i samband med behandlingen av min motion skall ju också belysa just detta problem. Enligt min uppfattning måste en uppvärdering av hemarbetet komma till stånd i de fall föräldrarna väljer denna form av barntillsyn. Vi vet också att väldigt många, framför allt flerbarnsföräldrar, önskar ha barnen i hemmiljön medan de är små. Hemarbete och vård av egna barn är givetvis en lika samhällsnyttig insats som vård av andras barn på daghem eller inom ramen för annan barntillsynsform.

Enligt min uppfattning är det nödvändigt att man ser över familjepolitiken utifrån en helhetsbedömning, där vissa målsättningar ligger till grund för denna bedömning. Förslaget om ett högre barnbidrag vid ökat antal barn innebär givetvis inget hinder för en sådan helhetsbedömning. Det är intressant att notera att vi moderater fått rätt på den här punkten. Så sent som 1978 krävde vi i en partimotion att ett flerbarnstillägg skulle utgå fr. o. m. tredje barnet. Då sade övriga partier nej. Det är kanske särskilt intressant att notera centerns motivering, som innebar att man inte delade vårt resonemang i den här frågan.

Centerns uppfattning framfördes då av Rune Gustavsson, som också i går försökte ge centern äran av det förslag till flerbarnstillägg som vi nu behandlar. Jag tycker det är bra att centern har ändrat sakuppfattning, men det är litet förmåtet att samtidigt försöka ta åt sig äran i sakfrågan. Trots allt var moderaterna först på den här punkten. Men låt oss, Rune Gustavsson, inte gräla om detta. Sakfrågan och resultatpolitiken är ju som bekant det viktigaste i de här dagarna.

Skatt efter bärkraft, där hänsyn tas till familjens försörjningsbörda utifrån antalet barn, är en viktig del i detta sammanhang. I dag missgynnas barnfamiljerna ur skattesynpunkt. En flerbarnsfamilj som har en inkomst på ca 80 000 kr. får erlägga 7 000–8 000 kr. mera i skatt än makar behöver göra som tjänar 40 000 kr. vardera. Kanske en frivillig tudelningsprincip kunde vara ett sätt att komma till rätta med denna orättvisa. En annan väg vore måhända att införa en konsumtionsenhetsbeskattning. Det förefaller mig väldigt angeläget att en utredning snarast belyser de här frågorna.

Problemet med skatteorättvisan aktualiseras ytterligare om man kombinerar det här med formerna för barntillsynen.

Enligt Kommunförbundets beräkningar var den genomsnittliga kostnaden 1980 per plats i kommunal barnomsorg följande: daghem 41 500 kr., familjedaghem 32 000 kr. för barn i åldrarna 9 månader–16 år, fritidshem 29 800 kr.

Om samtliga barn i vårt land i åldrarna 9 månader–10 år skulle beredas plats inom ramen för kommunal barntillsyn enligt nuvarande fördelning mellan daghem och familjedaghem, skulle den samlade kostnaden för

samhället bli ca 31 miljarder kronor mot ca 8.6 miljarder kronor 1980. Denna beräkning är baserad på nuvarande åldersfördelning. Eftersom de tillkommande barnen troligen är i de lägre åldrarna skulle totalkostnaden förmodligen öka i icke ringa omfattning, då barntillsynen oftast är dyrast för de mindre barnen.

Herr talman! Jag vill på detta sätt understryka att jag inte är negativ till kommunal barntillsyn. Denna tillsynsform har kommit för att stanna. Men samtidigt är det viktigt att vi satsar på alternativa barntillsynsformer och att vi på så vis inte bygger oss fast i den dyraste formen av barntillsyn. Genom att satsa på alternativ kan vi faktiskt få fram ökade möjligheter till barntillsyn totalt sett, och detta skulle i sin tur innebära positiva effekter även ur jämställdhetssynpunkt och valfrihetssynpunkt vad gäller möjligheterna att få arbete utanför hemmet. En annan viktig faktor, ja, rent av den viktigaste, är att inte alla barn passar inom ramen för den kollektiva barntillsynsformen. Barn är olika och kan därför inte stöpas i samma form eller fostras på samma sätt. En ökad valfrihet, inbegripet ökade möjligheter att vårda barn i hemmet, skulle därför vara av stor betydelse inte minst för barnen. Jag tror att vi alla kan vara överens om att barnen är den viktigaste tillgång vi har.

Till sist vill jag sammanfattningsvis understryka tre punkter som är viktiga inom ramen för helhetssynen beträffande familjepolitiken:

att äktenskapet inte skall urholkas som samlevnadsform till följd av vårt skatte- och bidragssystem,

att i samband med beskattningen hänsyn måste tas till skatt efter bärkraft och familjens storlek, samt

att en reell valfrihet skapas vad gäller valet av barntillsynsformer, inbegripet även vård av barnen i det egna hemmet.

Herr talman! Med anledning av vad utskottet har anfört förutsätter jag att det inte skall dröja alltför lång tid innan vi återigen kan diskutera de här frågorna i kammaren – då utifrån konkreta förslag som framställts i samband med utredningar och annat som pågår.

Jag har inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Anf. 5 RUNE GUSTAVSSON (c) replik:

Herr talman! Jag vet inte hur det förhåller sig: om Göte Jonsson inte lyssnade på mitt anförande i går kväll eller om det var så, att han blev litet felinformerad här strax innan han gick upp i talarstolen. Jag försökte nämligen inte alls att vinna äran för det förslag som nu har lagts fram. Vad jag i går kväll konstaterade i mitt huvudanförande var ordagrant följande:

”I ett resonemang om familjepolitikens fördelningspolitiska effekter måste även flerbarnsfamiljerna nämnas. Tveklöst är det så att den ekonomiska situationen försämras ju fler barn det finns i en familj. Även här gäller givetvis att det är allra svårast i de familjer där det bara finns en förvärvsinkomst och där den andra föräldern vårdar egna barn i hemmet. I skattesystemet tas mycket liten hänsyn till försörjningsbördan i flerbarnsfamiljer. Därför har det varit en självklar sak för oss i centern att i vår familjepolitiska motion ”– den motion som i detta sammanhang har

behandlats i socialutskottet — föra fram kravet på särskilt stöd åt flerbarnsfamiljerna.”

Jag kan i dag med glädje konstatera att regeringen redan har tillgodosett vår motion på den punkten genom förslaget om flerbarnstillägg. Därmed har det öppnats en viktig möjlighet att stödja flerbarnsfamiljerna. Det är min förhoppning att flerbarnstilläggets nivå successivt skall kunna höjas och att det skall kunna omfatta även ungdomar som passerat 16 års ålder.

1979, Göte Jonsson, uttalade sig ett enigt socialutskott och en enig riksdag för att en utredning skulle tillsättas med uppgift att behandla flerbarnsfamiljernas situation. Jag erinrade också om detta vid en sen timme i debatten i går kväll.

Anf. 6 GÖTE JONSSON (m) replik:

Herr talman! Jag är glad över att Rune Gustavsson här säger, och sade i debatten i går, att det nu är en självklar sak för centern att se till att i första hand flerbarnsfamiljerna gynnas. Jag ville bara påpeka, herr talman, att detta tydligen inte var lika självklart 1978, då den moderata partimotion behandlades som just förde fram tankegångar i den här riktningen. Jag konstaterar än en gång med tillfredsställelse att vi fått rätt på den här punkten. Jag vet att centern och moderaterna när det gäller familjepolitiken ligger nära varandra. Jag hälsar med tillfredsställelse att vad som inte var helt självklart för centern 1978 nu är det. Det borgar för att vi kan arbeta konstruktivt i fortsättningen när det gäller familjepolitiken.

Anf. 7 ANN-CATHRINE HAGLUND (m):

Herr talman! Inte heller jag tänker bemöta Gabriel Romanus försök att förklara folkpartiets agerande den senaste tiden, eftersom den debatten fördes i går.

Socialutskottets betänkande 28 behandlar motion 704, där jag och mina medmotionärer tar upp frågan om en vårdnadsersättning till barnfamiljer.

Moderata samlingspartiet har i många år hävdats att en vårdnadsersättning skulle ge ökad valfrihet åt barnfamiljerna och ökad rättvisa mellan olika familjer och barnomsorgsformer. En vårdnadsersättning skulle också markera att vård av barn är en samhällsnyttig insats, och den skulle ge ett ekonomiskt stöd till familjer som vill eller måste leva på en inkomst.

Beräkningar visar att bruttokostnaderna för en nytillkommen daghemsp plats för de minsta barnen under år 1981 kan vara närmare 70 000 kr. Det statliga bidraget är 18 100 kr. per plats. Det kommunala stödet kan uppgå till 40 000 kr.

Detta statliga och kommunala stöd till barnomsorgen tillfaller endast dem som har plats i kommunal barnomsorg. Detta upplevs naturligtvis som orättvist av alla de familjer som får ordna sin barnomsorg på egen hand.

Vård av barn är en samhällsnyttig insats, oavsett var vården sker. De insatser som stat och kommun gör bör tillfalla alla barn likvärdigt. Samma typ av barnomsorg passar inte alla barn. Barn är olika, och familjer är olika. Dessutom är inte barnomsorgen tillgänglig för alla.

Den som får en plats i kommunal barnomsorg får en betydande kommunal och statlig subvention, medan den som själv ordnar sin barnomsorg eller som avstår från förvärvsarbete – och därmed också från lön – inte får någonting. Detta medför naturligtvis också en större efterfrågan på kommunal barnomsorg än vi förmodligen skulle ha med en rättvisare fördelning av stödet till barnfamiljerna.

Införandet av en vårdnadsersättning skulle utjämna den stora skillnaden i stöd mellan familjer som får kommunal barnomsorg och familjer som ej vill ha eller ej kan få kommunal barnomsorg. Vårdnadsarbete i hemmet skulle därmed också bli uppvärderat.

Som anförs i motion 704 bör målet vara en vårdnadsersättning till alla familjer med barn i förskoleåldern av en sådan storlek att vård av egna barn skulle kunna likställas med annat arbete. Detta är dock realistiskt inom en rimlig framtid. Ett första delmål bör då vara en vårdnadsersättning till alla familjer med barn under tre år och som en fortsättning på föräldraförsäkringen. Den bör motsvara minst garantinivån i föräldraförsäkringen och utbetalas till och beskattas hos den förälder som helt eller delvis avstår från förvärvsarbete eller har den lägsta inkomsten. Vårdnadsersättningen bör kombineras med införande av avdragsrätt för styrkta barntillsynskostnader orsakade av föräldrarnas förvärvsarbete, studier eller liknande.

I och med att en vårdnadsersättning införs och om den kombineras med styrkta barntillsynskostnader bör man justera avgiftssättningen i den kommunala barnomsorgen för den som har vårdnadsersättning. På det sättet åstadkoms större valfrihet och en större likställdhet mellan olika barnomsorgsformer. Vi skulle också få ett klarare begrepp om efterfrågan och behovet av kommunal barnomsorg, särskilt spädbarnsomsorg.

Det viktigaste skälet för en vårdnadsersättning är att den skapar förutsättningar för familjerna att välja den livsform som passar familjen och barnen bäst. Barn behöver trygghet och fostran, dvs. kärlek och engagemang, omsorg, stöd och ledning. Detta har vi alltför litet insett, vi vuxna. En av de grundläggande orsakerna till att så många barn och ungdomar har problem, bl. a. missbruksproblem, är med största sannolikhet att vi vuxna av olika skäl inte givit tillräckligt med trygghet, kärlek och fostran. Familjepolitiken måste ge familjerna möjlighet att välja den livsform och den barnomsorg som gör det möjligt för dem att ta god vård om sina barn. Familjepolitiken måste också ge möjlighet att förena vårdansvar med verksamhet utanför familjen på ett sådant sätt, att den som behöver vård och omsorg får största möjliga trygghet. Det måste alltid finnas flera olika barnomsorgsformer och valfrihet och ekonomisk rättvisa dem emellan. Den ensidiga subventioneringen av kommunal barnomsorg styr familjerna och upplevs som orättvis. En vårdnadsersättning skulle öka valfriheten och medföra en rättvisare fördelning av familjestödet.

Utskottet säger i betänkande 28 att familjeekonomiska kommittén skall göra en översyn av det ekonomiska stödet till barnfamiljerna och att det ligger inom kommitténs ram att ta upp förslagen i motion 704. Jag anser det självklart att frågan om ett införande av en vårdnadsersättning måste utredas

i detta sammanhang liksom hur den i detalj skall utformas och finansieras. En samlad avvägning är nödvändig. Förstärkningen av stödet till flerbarnsfamiljerna är inget hinder för detta.

Med tillfredsställelse konstaterar jag att utskottet förutsätter att kommittén prövar frågan i hela dess vidd om hur familjestödet bör vara utformat för att skapa rättvisa mellan olika barnfamiljer samt att det är av vikt att kommittén arbetar med snabbhet.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 8 GABRIEL ROMANUS (fp):

Herr talman! I mitt inlägg nyss anknöt jag till gårdagens debatt, som bl. a. handlade en del om skattefrågan. Jag reagerade mot det misstänkliggörande av andra som kännetecknar den stridsskrift som moderata samlingspartiet har gett ut om skattefrågan. Jag konstaterade att Lars Tobisson här i kammaren hade åberopat, som bevis för hur det hela gått till, en uppenbart propagandistisk skildring i socialdemokratisk press som dementeras redan av innehållet i moderaternas egen skrift. Jag konstaterade att han inte hade tagit det tillfälle som han hade att beklaga sin förlöpning.

Jag kan nu konstatera att ytterligare två moderater har talat i denna debatt utan att använda sig av möjligheten att återföra sin egen skildring av skattefrågorna till en mer saklig nivå. Om det är så som moderater vill bedriva politisk debatt beklagar jag det. Jag kan bara säga: Kom inte och framställ er själva som mer rakryggade och ridderliga än andra.

Finansutskottets betänkande 1980/81:30

Mom. 1 (inriktningen av det ekonomiska handlingsprogrammet)

I en förberedande votering biträdde reservationen av Paul Jansson m. fl. med 145 röster mot 16 för motion 2038 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 158 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 161 röster mot 158 för reservationen av Paul Jansson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 2 (uttalande mot privatisering av den offentliga sektorn)

Utskottets hemställan bifölls med 303 röster mot 16 för motion 368 av Carl-Henrik Hermansson i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 3-6

Utskottets hemställan bifölls.

Torsdagen den
7 maj 1981

Mom. 1 (kostnader för resor till och från arbetet)

I en förberedande votering biträdde reservation 1 av Erik Wärnberg m. fl. med 149 röster mot 16 för motion 2038 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 154 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 161 röster mot 158 för reservation 1 av Erik Wärnberg m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 2 (stimulans av skogsavverkningar)

Utskottets hemställan bifölls med 160 röster mot 143 för reservation 2 av Erik Wärnberg m. fl. 17 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 4 (skogsvårdsavgiften)

Utskottets hemställan bifölls med 161 röster mot 158 för reservation 3 av Erik Wärnberg m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 5 A (energibeskattningen)

Utskottets hemställan bifölls med 302 röster mot 16 för utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 2038 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 5 B 1 (produktionsavgift på vattenkraft m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 303 röster mot 16 för motion 1100 av Eivor Marklund m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 8 (förmögenhetsskatten)

I en förberedande votering biträdde reservation 4 av Erik Wärnberg m. fl. med 157 röster mot 16 för motion 1559 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 146 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 161 röster mot 158 för reservation 4 av Erik Wärnberg m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 9 och 10 (skatterna på arv och gåva m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 303 röster mot 16 för motion 1559 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 11 (skattesparande m. m.)

I en förberedande votering biträdde reservation 5 av Erik Wärnberg m. fl. med 152 röster mot 16 för motion 1559 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 150 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 161 röster mot 158 för reservation 5 av Erik Wärnberg m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 12-16

Utskottets hemställan, som ställdes mot motion 1559 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, bifölls med acklamation.

Jordbruksutskottets betänkande 1980/81:26

Utskottets hemställan bifölls med 161 röster mot 158 för reservationen av Svante Lundkvist m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Nr 133

Torsdagen den
7 maj 1981

Stöd till dagspressen m. m.

Civilutskottets betänkande 1980/81:30

I en förberedande votering biträddes reservationen av Per Bergman m. fl. med 145 röster mot 16 för motion 2038 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 159 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 161 röster mot 158 för reservationen av Per Bergman m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Socialutskottets betänkande 1980/81:28

Punkt 1

Mom. 1 (avslag på regeringens förslag till särskilt stöd till flerbarnsfamiljer och höjning av det allmänna barnbidraget m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 299 röster mot 16 för motion 2038 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 4 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 och 3 (avslag på regeringens förslag till särskilt stöd till flerbarnsfamiljer och begäran om höjning av det statliga bostadsbidraget till sådana familjer)

Utskottets hemställan bifölls med 161 röster mot 158 för reservation 1 av Göran Karlsson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 5 (vårdnadsersättning)

Utskottets hemställan bifölls med 258 röster mot 59 för reservation 2 av Runc Gustavsson m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga punkter och moment

Utskottets hemställan bifölls.

6 § Stöd till dagspressen m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1980/81:23 med anledning av förnyad behandling av frågor angående stöd till dagspressen m. m. (prop. 1980/81:100 och 1980/81:137).

Kammaren biföll utskottets framställning om att ärendet skulle avgöras efter endast en bordläggning.

Anf. 9 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Under hänvisning till den debatt som fördes på den kyliga valborgsmässoaftonen hemställer jag att man stöder hemställan i den socialdemokratiska reservationen.

Anf. 10 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Med hänvisning till samma debatt yrkar jag bifall till konstitutionsutskottets hemställan i betänkande 23 i alla delar.

Utskottets hemställan återfanns i konstitutionsutskottets betänkande 1980/81:19.

Mom. 2 (stöd till organisationstidskrifter)

Utskottets hemställan bifölls med 161 röster mot 158 för reservationen av Hilding Johansson m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 4 (stöd till dagspressen)

Utskottets hemställan bifölls med 161 röster mot 158 för reservationen av Hilding Johansson m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 6 b (utredning angående användningen av pressens lånefond)

Utskottets hemställan bifölls med 161 röster mot 158 för reservationen av Hilding Johansson m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

7 § Kommunalekonomiska frågor

Föredrogs
finansutskottets betänkande
1980/81:31 om kommunalekonomiska frågor m. m. (prop. 1980/81:100 och
1980/81:116) och

konstitutionsutskottets betänkande
1980/81:22 om grundlagsenligheten av lagstiftning om kommunalt skatte-
tak.

Anf. 11 TALMANNEN:

Finansutskottets betänkande 31 och konstitutionsutskottets betänkande 22 debatteras i ett sammanhang och yrkanden beträffande båda dessa betänkanden får framställas under den gemensamma överläggningen.

Anf. 12 PAUL JANSSON (s):

Herr talman! Den numera sönderfallande borgerliga regeringen fortsätter sina attacker mot landets kommuner och landsting. De senaste åren har man ständigt fått höra att kommunerna expanderar för mycket, och de flesta inser väl att det nu inte går att fortsätta i samma takt som hittills. Men man har fått ett intryck av att de borgerliga regeringarna försökt skylla en stor del av de ekonomiska problem vi har i detta land just på kommunernas expansion.

Man brukar, herr talman, säga att man inte skall kasta sten när man sitter i glashus. En regering som fullständigt har tappat greppet över ekonomin bör inte beskylla andra för ekonomiskt lättsinne.

Det är helt uppenbart att många landstings- och kommunalmän runt om i landet upplever det som både egendomligt och orättvist att de skall bestraffas för att de har skött sin ekonomi vida bättre än regeringen skött sin. Detta fick vi höra i klarspråk när finansutskottet för en tid sedan besökte Västerås kommun.

I den socialdemokratiska partimotionen om den kommunala ekonomin för 1982 framhöll vi att vi inte kunde ta ställning till regeringens förslag i proposition 116. Utan den ekonomiska information som regeringen borde presentera i kompletteringspropositionen om samhällsekonomin i stort – och om den kommunala ekonomin i synnerhet – borde riksdagen inte nu ta ställning till dessa frågor. Vi begärde i utskottet att man skulle skjuta på dessa ställningstaganden till dess att kompletteringspropositionen låg på riksdagens bord. Detta yrkande från vår sida avstyrktes av utskottsmajoriteten.

När vi nu har sett innehållet i kompletteringspropositionen har vi kanske litet större förståelse för majoritetens inställning. Kompletteringspropositionen innehåller inte någon som helst ytterligare information om kommunernas ekonomi för 1982. De ekonomiska bedömningarna för 1982 är över huvud taget mycket ofullständiga. Man kan fråga sig om den nu avgångne ekonomiministern började trappa ner sin verksamhet redan i april månad.

Vi finner det alltså utomordentligt anmärkningsvärt att utskottsmajoriteten på så ofullständigt underlag tar ställning till åtgärder som får avsevärda effekter på kommunernas ekonomi. I proposition 116 föreslås att utbetalningarna av kommunalskatte-medel för 1982 skall reduceras med 2,8 miljarder kronor. Samtidigt har statsmakterna ålagt kommunerna uppgifter, som enligt Svenska kommunförbundets beräkningar kostar ca 2 miljarder kronor. Detta motsvarar 3,5 % av den kommunala konsumtionen. Dessa kostnadsuppskattningar har regeringen inte på något sätt redovisat för riksdagen.

Man beskär alltså kommunernas inkomster med ett belopp som motsvarar ungefär en krona per skatte-krona, samtidigt som kommunernas kostnader ökar med ungefär lika mycket. Man kan ju fråga sig hur detta skall gå ihop.

Statsrådet Wirtén, numera budget- och ekonomiminister, säger i proposition 116: "– – – förutsätter jag samtidigt att kommunerna endast om synnerliga skäl föreligger kompenserar bortfallet av inkomster genom

höjning av kommunalskatten." – Det hade onekligen varit intressant, om utskottsmajoriteten på något sätt hade beskrivit hur detta skall gå ihop.

De åtgärder regeringen föreslår kommer att frambringa stora skattehöjningar, om ingenting annat görs. Därför är det kanske inte så förvånande att utskottsmajoriteten – moderater, folkpartister och centerpartister – nu tassar litet försiktigt kring ett moderat motionsyrkande om kommunalt skattetak. Utskottsmajoriteten säger nämligen att den inte nu är beredd att utarbeta ett lagförslag om kommunalt skattetak. Man undrar vad som ligger bakom detta "nu". Vad har man i bakfickan i de här avseendena?

Skall man tolka budgetministerns avslutande uttalande om riktlinjerna för den kommunala ekonomin i det reviderade budgetförslaget så, att ett sådant förslag kan komma i höst? Han säger nämligen följande på s. 32 i det reviderade budgetförslaget: "Jag avser att återkomma med förslag till ytterligare åtgärder om det i höstens budgetarbete i kommuner och landstingskommuner finns indikationer på att här föreslagna åtgärder inte räcker till för att begränsa volymökningen till ca 1 % år 1982."

Vad händer i landets kommuner, om även möjligheten att öka skatten täpps till, när skatteunderlaget redan har begränsats och möjligheterna att begränsa utgifterna har förhindrats av regeringen? Den enda finansieringsväg som då återstår för kommunerna är ju att låna sig fram. Men den väg som borgerliga regeringar slagit in på för sitt statliga fögderi, att låna var tredje krona för sina utgifter, kan endast tjäna som avskräckande exempel. Jag tror inte några ansvariga kommunalmän ute i landet är beredda att beträda den vägen.

Utskottsmajoriteten har i det betänkande som nu behandlas helt förlitat sig på att de åtgärder som aviseras i kompletteringspropositionen skall bringa ordning såväl i de borgerliga partiernas argumentation i de här avseendena som i kommunernas ekonomi. När vi nu fått ta del av innehållet i kompletteringspropositionen tvingas vi konstatera att oredan blir än värre.

I propositionen anges inte med ett ord hur man bedömer kommunernas ekonomi för år 1982, men konsumtionstakten måste begränsas till 1 % för 1982 och för åren därefter, säger man från regeringens sida. Detta skall ske genom att man omprövar olika kommunala verksamheter. På punkt efter punkt säger budget- och ekonomiministern att han skall lägga fram förslag om besparingsåtgärder i andra sammanhang. När det gäller införandet av exempelvis socialtjänstlagen, tillsyn enligt miljöskyddslagen m. m., säger han i det reviderade budgetförslaget endast att det inte är avsikten att kommunernas resursanvändning skall öka genom dessa åtgärder. Men den nya socialtjänstlagen har ju redan kostat pengar för kommunerna, och den kommer att kosta ytterligare. Svenska kommunförbundet har beräknat kostnaderna till mellan 500 och 600 milj. kr.

Även vi anser att den kommunala expansionen måste dämpas. Den kan inte fortsätta att öka i samma takt som hittills. En dämpning har också skett det senaste året. År 1980 ökade konsumtionen med 3,5 %, och för innevarande år bedöms ökningen stanna vid 3 %. För år 1982 bör

konsumtionen, enligt vår bedömning, kunna begränsas till ca 2 %. Ansvariga i Kommunförbundet och Landstingsförbundet har sagt att det finns en möjlighet för kommunerna att hjälpligt klara sig inom den ramen. Skulle man gå hårdare fram och dra ned konsumtionstillväxten i kommunerna, måste det ske i sådana former att redan gjorda investeringar och planeringar inte sätts i fara. Vi har f. n. inte råd att slösa bort resultatet av sådana åtgärder.

Vi för vår del kan inte acceptera att tillväxten sätts så lågt som till 1 %, om kommunerna skall kunna fullgöra sina uppgifter utan att deras planering alldeles raseras. Vi kan inte heller bortse från att den konjunktursvacka som nu kan skönjas kommer att resultera i avtagande sysselsättning under vintern 1981–1982. Drar man då ned alltför kraftigt på den kommunala verksamheten, kommer situationen att förvärras ytterligare. Det innebär bara att ytterligare miljarder, utöver dem som nu föreslås i kompletteringspropositionen, måste tillföras arbetsmarknadsmyndigheterna. Det gagnar varken samhällsekonomin eller statsfinanserna om nedskärningar till kommunerna måste kompenseras med ökade kostnader för arbetsmarknadspolitiken. Det framstår som helt uppenbart.

Jag skulle bara vilja säga ett par ord i övrigt om förslagen till begränsningar av det kommunala skatteunderlaget samt om motionsyrkandet om kommunalt skattetak.

Enligt de bestämmelser som finns i grundlagen får kommunerna ta ut skatt för skötseln av sina uppgifter (RF 1 kap. 7 §). Det är hörnstenar i den kommunala självbestämmanderätten. Grunderna för den kommunala beskattningen bestäms genom lag (RF 8 kap. 3 §). Lag stiftas som bekant av riksdagen.

I proposition 116 föreslås att utbetalningen av förskott på kommunalskatt 1982 skall grundas på ett beskattningsunderlag som skiljer sig från det underlag som de skattskyldiga betalar skatt på. Enligt lagförslaget skall skatteunderlaget justeras till det som kan beräknas ha påförts, om grundavdraget för fysiska personer varit 7 000 kr. För övriga skattskyldiga skall skatteunderlaget reduceras med 20 %. Regeringen har ännu inte lagt fram något förslag om ändringar i beskattningen av de skattskyldiga på det sätt som förutsatts vid beräkningen av förskottsmedel av kommunalskatt. Enligt vår mening bör riksdagen först, såsom grundlagen stadgar, fatta beslut om det kommunala beskattningsunderlaget. Först därefter bör riksdagen pröva i vilken takt eventuella förändringar i beskattningsunderlaget bör få återverka på utbetalningarna av kommunalskattemedel. Det kan i och för sig finnas skäl att låta förändringar i den kommunala beskattningen få snabbare genomslag än vad som nu är fallet. En grundläggande princip härvidlag måste dock vara att det är den skatt som tas ut av skattskyldiga som också skall tillföras kommunerna som kommunalskatt. Löser man upp detta samband, riskerar man att den kommunala beskattningsrätten egentligen blir en chimär.

När det slutligen gäller det moderata motionsyrkandet om kommunalt skattetak anser även vi reserverna att den redovisning som konstitutions-

utskottet har gjort på många sätt är klarläggande i dessa frågor. Grundlagsregleringen av den kommunala självbeskattningsrätten innebär att kommunerna ges en reell frihet att bestämma skattens storlek. Eventuella begränsningar i beskattningen måste göras med försiktighet. Konstitutionsutskottet drar slutsatsen att ingrepp i kommunernas beskattningsrätt bör undvikas. Eftersom jag vet att Hilding Johansson senare under debatten kommer att närmare beröra dessa frågor, skall jag inte gå närmare in på den problematiken. Tillåt mig bara att säga att vi från socialdemokratiskt håll i utskottet är litet bekymrade över att mittenpartierna i sina skrivelser på denna punkt har gått moderaterna för långt till mötes. Det som jag tidigare berörde upplever vi som ett hot att man kan vara beredd att tillgripa sådana här åtgärder. Vi tycker det är synd att mittenpartierna – när de nu lyckats frigöra sig ur moderaternas järngrepp i en annan skattefråga – skall sitta fast i det här sammanhanget. Här finns tydligen risk för återfall.

Begränsningen av den kommunala expansionen bör i stället ske genom att de uppgifter som statsmakterna och statliga myndigheter lägger på kommunerna begränsas. Med ett sådant förfaringsätt minskar behovet av skattehöjningar.

Låt mig sedan, herr talman, slå fast att när våra landsting och kommuner snart tvingas att höja kommunalskatterna på löpande band – och kommunalskatten drabbar ju i första hand de lägsta inkomsttagarna i samhället – då är det de tre borgerliga partier som har regerat landet under några år som bär det fulla ansvaret för den utvecklingen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de till finansutskottets betänkande fogade reservationerna.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 13 PER ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! I finansutskottets betänkande 31 behandlas ju kommunalekonomiska frågor. Där behandlas också vpk:s partimotion 2058. I motionen yrkar vi på att regeringens proposition 1980/81:116 avslås, utom i vad gäller förslaget att fullfölja 1979 års beslut om en skatteutjämningsreform. På denna vår motion och den socialdemokratiska motionen 2055, som i flera avseenden går i samma riktning, yrkar nu finansutskottets majoritet avslag. Motiveringen för avslag är det statsfinansiella läget och nödvändigheten att spara också på det kommunala området.

Låt oss först konstatera att den service som ges människorna här i landet från primärkommuner och landsting är betydelsefull och ligger de enskilda människorna nära. Den kommunala servicen, bl. a. i form av sjuk- och socialvård, är allra betydelsefullast för de ekonomiskt svaga i samhället, som inte kan köpa sig en sådan service utan är hänvisade till den service som samhället kan ge. Gjorda undersökningar visar också att just vården är det serviceområde på vilket skattebetalarna är mest villiga att lägga sina skattepengar.

Men vi har två skilda beskattningar där beskattningsrätten ligger på samma ställe som beslutanderätten. Eller rättare sagt: Det var meningen att det skulle vara så. Den valda församling som beslutar om en kostnadskrävande verksamhet skall också genom skatteuttag finansiera den. Så är det tänkt, men sedan länge förhåller det sig inte på det sättet. Kommuner och landsting har sedan många år ålagts uppgifter genom statliga beslut; men staten har bara delvis eller inte alls åtagit sig att finansiera den verksamhet som man ålagt kommuner och landsting. Det har lett till en kostnadsövertalning från staten till kommunerna, en kostnadsövertalning som vi från vpk sedan många år motsatt oss. Vi har motsatt oss den därför att de två skilda skattesystemen verkar olika.

Staten tar ut en progressiv skatt, som åtminstone är avsedd att fördela skattebördan efter bärkraft. Den kommunala skatten är proportionell och utgår med viss procent, oberoende av den beskattningsbara inkomstens storlek. Effekten av detta blir att kommunalskatten är en skatt som känns hårdast för låginkomsttagarna, medan statsskatten känns hårdast för dem som har högre inkomster. Genom senare års justeringar i den statliga skatteskalen har statsskatten för verkliga låginkomsttagare blivit förhållandevis låg. Kommunalskatten däremot ligger kvar med oförändrad tyngd för de sämst ställda. Nu har kommunalskatten nått en sådan höjd att det ter sig svårt att höja den ytterligare. Ca 30 % av den beskattningsbara inkomsten går till kommunalskatt. Det är mot denna bakgrund som vi motsätter oss att staten fortsätter att lägga över kostnader på kommunerna, och det är därför som vi från vpk aktualiserat slopandet av den nuvarande formen av kommunalskatt och velat införa en statskommunal enhetsskatt, som fördelar skattebördan efter bärkraft och som fördelar kommunernas finansiering på ett sätt som leder till en jämn kommunal service var man än bor i landet.

Så över till de frågor som tas upp i finansutskottets betänkande. Rent allmänt anser vi för vår del att det inte går att spara sig ur krisen. Det är självfallet inte något fel att vara sparsam. Sparsamhet uppfattas fortfarande av många som en dygd – så också av oss. Men det sparande som vi kan stödja skall vara klokt, och vi anser det inte vara klokt att på det sätt som föreslås i propositionen och i utskottsbetänkandet strama åt den kommunala sektorn. En sådan åtstramning riskerar i stället att medföra ett dåligt utnyttjande av kommunala resurser som redan är uppbyggda, till stora kostnader. Att dessa resurser inte kan utnyttjas till fullo leder till vad vi vill kalla en social nedrustning. Vi är gärna med och diskuterar en nedrustning, men då skall det gälla det militära området och inte det sociala. Vi är också gärna med om att begränsa den offentliga sektorn, men då skall det handla om att minska på onödig byråkrati och på dubbelarbete. Den socialt nyttiga delen av den offentliga sektorn vill vi i stället bygga ut, även om det under en period som denna kanske måste ske i en lugnare takt än vad vi tidigare varit vana vid. Detta gäller vår allmänna utgångspunkt.

Men kan då ett sådant resonemang vara försvarligt när vi har ett jätteunderskott i statsbudgeten? Jo, det anser vi, trots detta förhållande. Vi tror inte att detta problem kan lösas genom oklokt sparande, utan det måste

lösas genom en offensiv näringspolitik, där alla som kan arbeta sätts i arbete och där man samtidigt sparar på ett klokt sätt. Det finns en massa umbärliga ting och företeelser i samhället som vi skulle kunna spara på, och vad vi alls inte har råd med är att låta folk gå utan arbete.

För några år sedan tillsattes en kommunalekonomisk utredning, som hade till uppgift att se över kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna. Utredningens förslag uppfattades som positiva av kommunalmännen ute i landet. Men den borgerliga regeringen har fördröjt genomförandet. I det nu föreliggande utskottsbetänkandet är man äntligen beredd att ta det sista steget i denna viktiga utjämningsreform. Detta sista steg beräknas betyda att en miljard överförs från staten till kommuner och landsting. Men samtidigt föreslås i betänkandet att staten skall ta tillbaka 2,8 miljarder, varför nettoeffekten för kommunerna blir att deras ekonomiska handlingsutrymme i stället krymper med 1,8 miljarder. Som jag redan utvecklat är detta en som vi ser det oklok sparlinje, som vi bestämt motsätter oss.

I utskottsbetänkandet sägs det att kommunalskatten nu nått en sådan höjd att det måste vara utomordentligt svårt att motivera ytterligare höjningar för kommuninvånarna. Det kan jag instämma i, och just därför är det ytterst viktigt att inte staten lägger ytterligare bördor på kommuner och landsting.

Man erkänner i betänkandet att man redan lagt på bördor av det slaget. Man räknar upp utbyggnaden av gymnasieskolan, grundskolans nya läroplan, socialtjänstlagen, den samlade skoldagen, arbetstidsförkortning för brandmän, förbättring av lokal och regional kollektivtrafik m. m. Man säger att dessa nya uppgifter lett till nya kostnader för kommunerna på ca 2 miljarder kronor per år och att det motsvarar 3,5 % av den kommunala konsumtionen. Vi finner det som sagt inte välbetänkt att man i det läget tar 1,8 miljarder av kommunerna.

I utskottsbetänkandet hänvisar man till vad föredraganden uttalar i propositionen 116. Där sägs att den kommunala konsumtionen inte bör tillåtas öka med mer än 1 % under år 1982. Man förordar en mycket hårdhänt omprioritering när man, nedtill på s. 7 i utskottsbetänkandet, säger: "Sälunda måste även utbyggnaden av de prioriterade områdena barnomsorg och långtidssjukvård stoppas såvida inte utrymme kan skapas genom neddragning av annan befintlig verksamhet." Här redogörs i klartext för den sociala nedrustningen. Det är för oss självklart att inte följa en sådan linje.

Men höjningen av det kommunala grundavdraget då, är det något som vi kan ansluta oss till? Tyvärr måste vi också här säga nej. En höjning av det kommunala grundavdraget skulle ha kunnat försvaras om förslaget hade presenterats i ett annat sammanhang. Det ger ju en lättnad för låginkomsttagarna. Vi anser också att det är bättre med avdrag direkt från skatten, i form av en skattereduktion, än avdrag från inkomsten. Här minskar man i stället den bättre skattereduktionen och ökar grundavdraget. Det betyder att pengar förs över från kommunerna till staten. Det är tvärt emot vår linje, och därför måste vi avvisa också detta förslag. Med i huvudsak samma motivering

avvisar vi också förslaget om minskat kommunalt skatteuttag från juridiska personer.

I utskottsbetänkandet säger man på s. 8:

”Det är enligt utskottet angeläget att åtgärder vidtas så snart som möjligt för att bringa ned den kommunala expansionen till en takt som står i överensstämmelse med vad den samhällsekonomiska balansen kräver.” Det ser jag som ett uttryck för ett enbart defensivt tänkande som inte är inriktat på att öka antalet sysselsatta och att därmed ge skatteunderlag för en bättre balans. Att kapitalismen som system fungerar dåligt är vi inte beredda att bara helt passivt acceptera. Vi vill ha offensiva satsningar på näringsliv och sysselsättning för att åstadkomma ett bättre underlag för den kommunala sektorn. Vi tror att det då måste sättas in ett åtgärdsprogram som kan komma att gå utanför det kapitalistiska samhällets vanliga ram.

Slutligen några ord om reservationerna till utskottsbetänkandet som alla är socialdemokratiska. I reservation I framför man kritik mot propositionen för att denna lagts fram utan att en allmän bedömning av samhällets och kommunernas ekonomi samtidigt presenterats. Man vill skjuta på ett beslut i frågan till dess att kompletteringspropositionens analys föreligger. Man säger att beslut ändå hinns med i tid. På den punkten finns det inte några större meningsskiljaktigheter. Längre fram i reservationstexten däremot, som om den vinner riksdagens bifall skall ges regeringen till känna, säger man: ”Utskottet anser att en neddragning av den kommunala konsumtionsökningen till 2 % skulle bättre än regeringens påbud göra det möjligt för kommunerna att fullgöra sina arbetsuppgifter utan att alldeles rasera deras planering.”

I reservationens hemställan yrkas sedan avslag på vår motion nr 2058. Vid den kommande voteringen kommer vi i vanlig ordning att först rösta på vår motion, men när den, som troligt är, har fallit kommer vi att rösta på reservationen, som då får åtminstone en chans att vinna. Att avstå från att rösta kan innebära att vi indirekt stöder enprocentslinjen för den kommunala konsumtionsökningen. Jag vill säga detta och få det fört till protokollet för att klargöra att vår röst för reservation I inte innebär att vi utan vidare accepterar 2 % som en godtagbar nivå i den kommunala konsumtionsutvecklingen.

Reservationerna 2-4 ger oss inte samma problem som reservation I; det är mer självklart att vi kommer att stödja dem.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till vpk:s partimotion 2058.

Anf. 14 TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag vill rikta kammarledamöternas uppmärksamhet på att meddelande om kvällsplenum nu anslagits.

Anf. 15 ROLF RÄMGÅRD (c):

Herr talman! I finansutskottets betänkande 31 behandlas dels proposition 1980/81:100 vad avser bidrag och ersättning till kommunerna, dels proposition 1980/81:116 om kommunalekonomiska frågor inför 1982.

Torsdagen den
7 maj 1981

Kommunalekonomiska frågor

Utskottet konstaterar att den kommunala verksamheten de senaste åren har expanderat i en högre takt än vad som varit samhällsekonomiskt acceptabelt. Under senare delen av 1970-talet har den kommunala konsumtionen ökat med mellan 4 och 5 % per år. Samtidigt har antalet anställda i kommuner och landsting ökat med drygt 40 000 personer per år. Detta skall då jämföras med det totala tillskottet av arbetskraft, som är endast 35 000 per år.

1960- och 1970-talen präglades av en mycket kraftig utbyggnad av den offentliga sektorn. Många menar att utbyggnaden kanske gick snabbare än vad den ekonomiska utvecklingen i övrigt egentligen gav utrymme för. Samtidigt kan man konstatera att utbyggnaden till stor del var motiverad av de växande behoven, inte minst på vård- och omsorgsområdena. Utbyggnaden kom också att bli kraftig på grund av att man i stor utsträckning vägledades av en övertro på institutionslösningar och stordriftstänkande.

Av den offentliga verksamheten svarar kommuner och landsting för ungefär 70 %. Kommunerna tar i anspråk närmare en fjärdedel av bruttonationalprodukten. Detta, herr talman, är två grundläggande förhållanden som gör det nödvändigt för varje regering och varje politisk meningsriktning att ägna den kommunala ekonomin ett betydande intresse.

Kommunernas anpassning till den samhällsekonomiska utvecklingen har stor, för att inte säga avgörande, betydelse för strävandena att nå ekonomisk balans. Det är därför nödvändigt med ett fungerande samspel mellan staten och regeringen å ena sidan och kommunerna och landstingen å den andra. I princip bör det vara så att en uppgörelse om utrymmet för kommunal expansion helst skall vara klar och redovisad i den finansplan som regeringen varje år förelägger riksdagen. När kommunalekonomiska utredningen i början och mitten på 1970-talet diskuterade dessa frågor var det ett av utredningens viktigaste förslag. Det systemet har till en del utvecklats och förverkligats under loppet av de senaste åren. Det är ju fråga om ansvaret både för landets ekonomi och för den kommunala verksamheten, som ju är av stor vikt när det gäller omsorgen om de enskilda människorna.

Medvetandet om den totala ekonomiska situationen växer sig allt starkare också inom den kommunala sektorn. Detta visas inte minst av att kommunerna i betydande utsträckning lyckats bromsa expansionstakten de senaste åren. För 1980 redovisades knappt 4 % och för innevarande år beräknas expansionstakten ligga under 3 %. Men den ligger fortfarande för högt, mot bakgrund av den samhällsekonomiska utvecklingen. För de kommande åren är det därför nödvändigt att dämpa den kommunala expansionstakten ytterligare. Det är dock viktigt att komma ihåg, när man diskuterar dessa frågor, att det fortfarande är fråga om ökad kommunal verksamhet. I de allra flesta fall handlar det om neddragning av ökningstakten. Det är alltså inte fråga om stagnation.

Långtidsutredningens bedömning är att 1 % i kommunal volymökning är vad vi bör anpassa oss till de närmaste åren. Detta behövs för att industrin skall få utrymme för de investeringar som kan garantera oss välförstånd i

framtiden. Regeringen har anslutit sig till långtidsutredningens bedömningar på denna punkt. Detta är också bakgrunden till de kommunala inslagen i regeringens ekonomiska åtgärds paket.

I proposition 116 anger fördragande statsråd åtgärder som begränsar de finansiella ramarna för kommunerna 1982. Det föreslås att utbetalningar av förskottsmedel av kommunalskatt 1982 skall reduceras genom att grundavdraget höjs med 1 000 kr. för fysiska personer och skatteunderlaget för juridiska personer begränsas med 20 %. Dessutom föreslås att vissa specialdestinerade statsbidrag slopas. Detta innebär, såsom framhållits här tidigare, att kommunernas inkomster reduceras med 2,8 miljarder kronor. Det motsvarar 1 kr. i kommunal utdebitering. Samtidigt ger sista etappen av skatteutjämningsreformen kommunerna en inkomstförstärkning av 1 miljard kronor.

I motion 2055 från socialdemokraterna finns egentligen inget förslag utan socialdemokraterna hänvisar till att de vill avvakta kompletteringspropositionen innan de tar ställning i sak. Jag har svårt att förstå den motiveringen, eftersom socialdemokraterna i motionen och sedan även i reservationen i finansutskottet pekat på nödvändigheten av att begränsa det kommunalekonomiska konsumtionsutrymmet.

Det finns, enligt finansutskottets majoritet, ingen anledning att skjuta på ställningstagandet. Vi visste, när utskottet behandlade propositionen, att det finansiella utrymmet för kommunerna inte skulle förbättras under tiden fram till den tidpunkt då kompletteringspropositionen skulle läggas fram. Detta har vi också fått bekräftat när nu kompletteringspropositionen har lagts fram. Vi får under större delen av 1980-talet räkna med en mycket låg tillväxttakt för den kommunala sektorn. Det är lika bra att inse detta och rätta mun efter matsäcken.

Det är helt klart att statsmakterna har ett stort ansvar, och staten är också skyldig till mycket av den kommunala konsumtionen genom att reformer ålagts kommunerna – kanske utan att staten grundligt analyserat de ekonomiska konsekvenserna av beslutade reformer. Utskottet har vid ett flertal tillfällen betonat att reformer som kommunerna ålagts att genomföra också måste finansieras. För att klara begränsningen av det ekonomiska utrymmet blir det nödvändigt att ompröva redan beslutade reformer.

Utskottet anser här att de kalkyler som kommunalekonomiska arbetsgruppen (KEA) räknat fram innebär, att den enda utvägen för att utan kraftiga utdebiteringshöjningar klara också en till 1 % sänkt konsumtionstillväxt 1982 är att statmakten omprövar flertalet av de reformer som berör den kommunala verksamheten under de närmaste åren. Genomförandet av en rad av de reformer som beslutats av riksdagen på senare tid måste enligt utskottets mening därför skjutas på framtiden om de angivna målsättningarna skall kunna uppfyllas.

Sedan säger utskottet, och det är viktigt, att det närmare får prövas i vilken omfattning och takt dessa reformer skall genomföras när kommunförbundens synpunkter har inhämtats och när ett fullständigare underlag presenterats i kompletteringspropositionen beträffande kommunernas ekonomiska situation de närmaste åren.

Det är alltså ingen lösning av detta kommunalekonomiska problem att höja skatten. Vi måste helt enkelt begränsa konsumtionsökningen - både den privata och offentliga. Därför avstyrker utskottet motionerna 2055 och 2058.

I tre motioner av moderata ledamöter tas frågorna om kommunalt skattetak och anställningsstopp upp.

Utskottet har remitterat Joakim Olléns motion till konstitutionsutskottet för att utvärdera grundlagsbestämmelserna och de bakomliggande övervägandena i samband med författningsförändringarna när det gäller den kommunala självbestämmanderätten. Konstitutionsutskottet konstaterar att en lagstiftning om kommunalt anställningsstopp inte är förenlig med det uttalande om den kommunala självstyrelsen som gjordes i samband med författningsreformen.

I likhet med konstitutionsutskottet avstyrker finansutskottet motion 406. En lag om anställningsstopp skulle - bortsett från de konstitutionella betänkligheter en sådan skulle väcka - fungera som ett mycket trubbigt instrument gentemot kommunerna. Det är också troligt att ett anställningsstopp skulle verka konserverande på den kommunala verksamheten och därigenom motverka de angelägna omprioriteringarna mellan olika verksamheter.

I motion 1903 av Lennart Blom yrkas att en utredning skall tillsättas med uppgift att lägga fram förslag till lagstiftning om kommunalt skattetak.

Konstitutionsutskottet har i sitt betänkande 1980/81:22 behandlat motion 1904 av samma motionär. Utskottet framhåller att det inte behövs någon grundlagsändring för ett kommunalt skattetak.

Finansutskottet anser det klarläggande som konstitutionsutskottet gjort värdefullt. Men skulle man begränsa den kommunala beskattningsrätten skulle man också urholka det ansvar som därmed följer för kommunens hela ekonomi.

Nej, när statsmakterna nu omprövar de uppgifter som senast lagts på kommunerna, skapas ett minskat tryck på kommunerna. Utskottet anser det därför möjligt att komma överens med kommunförbunden genom frivilliga uppgörelser. Något skattetak är det därför inte aktuellt att införa. Utskottet avstyrker därför motionen.

Socialdemokraterna har reserverat sig mot de motiveringar som majoriteten anför. Jag anser det överdrivet av socialdemokraterna att avge en reservation, när det klart framgår att utskottsmajoriteten avstyrker motionen om införande av ett skattetak.

Lika klåfingrigt tycker jag moderaternas särskilda yttrande i samma fråga är. Det är tydligt att man till varje pris vill profilera sig. Moderaterna har i fråga om kommunalt skattetak hela tiden haft en benägenhet att försöka på något vis förverkliga en sådan lagregel.

Från centerns sida - och i den frågan kan jag tala också för folkpartiet - har vi starkt betonat sambandet mellan kommunal demokrati och egen beskattningsrätt. Denna inställning står fast, Paul Jansson.

Ett antal motioner som behandlar skatteutjämningsbidragen till kommunerna har också väckts:

Finansutskottet hänvisar till att det nya skatteutjämningsystemet verkat så kort tid att någon ändring nu inte är påkallad. Dessutom pågår en del utvärderingar och utredningar i syfte att förbättra skatteutjämningsystemet. Det gäller inte minst den inomregionala skatteutjämnings inom storstadskommunerna.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till finansutskottets hemställan på samtliga punkter och avslag på reservationen.

Anf. 16 PAUL JANSSON (s) replik:

Herr talman! Rolf Rämngård säger att alla partier nu måste inse att den kommunala expansionen inte kan fortsätta som hittills. Jag sade också i mitt tidigare anförande att vi är medvetna om att det inte går att ha en volymökning på 3, 4 eller 5 % som vi har haft under de senaste åren. T. o. m. Per Israelsson var inne på den linjen att åtgärder måste vidtas. Men de måste vidtas på ett sådant sätt att de inte får orimliga sociala konsekvenser.

Jag vet inte varifrån Rolf Rämngård har fått den tanken att man skulle kunna klara en hygglig standard i kommunerna med de åtaganden som de redan har, om den kommunala verksamhetens volym inte får öka med mer än 1 %. När Rolf Rämngård en gång får se facit kommer han att finna att det inte har lyckats. De ansvariga i landsting och kommunförbund har sagt att "får vi öka volymen med 2 % har vi en chans att i någon mån vidmakthålla vår nuvarande standard". Det blir ingen ökning av standarden, men det blir möjligt att på ett socialt vettigt sätt upprätthålla den service som finns i kommunerna.

Det var synd att Rolf Rämngård inte var närvarande i finansutskottet i dag, då Bengt Westerberg från budgetdepartementet var där. Han redogjorde för situationen och kommenterade den nya kompletteringspropositionen. Av vad han sade framgick att han inte själv längre trodde på de tankegångarna. Också han såg framför sig så stora problem att man kunde ifrågasätta om det var möjligt att nå enprocentsmålet.

Rolf Rämngård säger att vi måste ägna ett betydande intresse åt kommunernas ekonomi. Självfallet måste vi göra det. Men statsmakterna och olika myndigheter, som har lagt på kommunerna så stora uppgifter, borde ha bromsat tidigare! De borgerliga har ändå haft regeringsmakten i snart fem år, och under den tiden borde man ha kunnat vidta några åtgärder som skulle ha kunnat underlätta för kommunerna att klara sina uppgifter i stället för att lägga tyngre bördor på dem.

Av kompletteringspropositionen framgår att hemkunskap skall införas i kommunerna endast om det går att klara det med befintliga resurser, att man kan acceptera kommunal vuxenutbildning och en rad sådana ting. Men kommunerna får inga ökade resurser för att klara uppgifterna. Det är orimligt.

Anf. 17 PER ISRAELSSON (vpk) replik:

Herr talman! Rolf Rämngård säger att det inte är fråga om en stagnation utan om en minskad ökningstakt. Och volymökningen skall enligt betänkan-

det vara högst 1 %. Som jag tidigare har sagt kan det innebära att redan uppbyggda resurser i kommuner och landsting inte kan utnyttjas på avsett sätt. Det är heller ingen enkel sak att utan vidare bromsa upp en expansionstakt på 3 eller 4 % och få ned den till 1 %. Det går inte utan vådor att göra det på en gång. Däremot är det kanske tänkbart att det går att hjälpligt hanka sig fram med en volymökning på 2 %, som Paul Jansson nämnde.

Sedan säger Rolf Rämgård en annan intressant sak, nämligen att staten inte har analyserat de ekonomiska konsekvenserna av beslutade reformer. Det tycker jag nog att man borde göra. Det måste helt enkelt vara slut med att föra över kostnader från stat till kommuner och landsting, som tidigare har skett. Beslutar vi om reformer måste vi också anvisa medel uppifrån så att säga, för kommunerna kan inte klara detta.

Rolf Rämgård säger också att centern och folkpartiet slår vakt om den kommunala beskattningsrätten.

Han säger också att utskottet har gått emot tanken på ett skattetak. Skattetak nämnde jag inte ens i mitt första anförande, därför att det är så självklart för oss att inte gå med på ett sådant. Å andra sidan måste vi inse att vi i realiteten ändå har ett skattetak därigenom att kommunalskatten är så hög som den är. Det går inte att komma mycket längre, även om vi har tänjt på det genom åren.

När man för 10–15 år sedan frågade en kommunalman var han ansåg att taket låg för ett möjligt uttag av kommunalskatten, svarade han 20 kr., kanske 25 kr. Nu ligger vi omkring 30 kr. men det börjar i alla fall i praktiken på att vara ett tak.

Som jag sade tidigare, ser vi som en lösning på längre sikt att det sker en total omläggning av kommunernas finansiering genom ett centralt uttag av skatt som har en annan bas än den nuvarande proportionella kommunalskatten. Men ett sådant system har vi inte ännu.

Anf. 18 ROLF RÄMGÅRD (c) replik:

Herr talman! Paul Jansson säger att det är en omöjlighet att klara den neddragning som föreslås i utskottsbetänkandet. Det rör sig om 1 %, vilket är i enlighet med regeringens förslag och långtidsutredningens prognos. Paul Jansson hänvisar då till att man har lagt på kommunerna så många uppgifter.

Det är klart att det alltid är besvärligt när man skall försöka dämpa ökningstakten. Men som jag framhöll i mitt inledningsanförande är det ju den kommunalekonomiska arbetsgruppens uppgift att försöka finna former för att senarelägga de reformer som vi har beslutat, så att man kan balansera den kommunala utgiftsökningen mot de samhällsekonomiska förutsättningarna.

Lyssnar man till Paul Jansson, Per Israelsson och andra, när de diskuterar den kommunala ekonomin, får man intryck av att regeringen håller på att försätta kommunerna i en situation där det råder armod. Så är naturligtvis

inte fallet. Vi kan ju gå tillbaka några år i tiden och titta på vad som har förts över från stat till kommun.

Åren 1976–1980 har statsbidragens andel av de kommunala bruttoutgifterna ökat med närmare tre procentenheter. Sammanlagt beräknas statens transfereringar till kommunerna år 1980 uppgå till ca 37,8 miljarder kronor, och för 1981 beräknas de ligga på 43,8 miljarder kronor.

Till den kraftiga ökningen av statsbidragen skall också läggas andra åtgärder som har förbättrat kommunernas ekonomiska situation. Som exempel på detta kan jag nämna borttagandet av den allmänna arbetsgivaravgiften. Om den funnits kvar i dag, skulle den ha belastat kommuner och landsting med drygt 2,5 miljarder kronor.

Av statens transfereringar av medel till kommunsektorn under de senaste åren är det i första hand skatteutjämningsbidragen som har utvecklats ordentligt. 1976 var de 2,6 miljarder kronor och för 1981 blir de ca 9 miljarder kronor. Skatteutjämningsbidragen har i det närmaste fyrdubblats sedan regeringen Fälldin tillträdde 1976. Detta kommer i första hand de resurssvaga kommunerna till del.

Den kraftiga förstärkningen av skatteutjämningsbidragen skall också ses som ett medvetet led i en aktiv decentraliseringspolitik, som framför allt centern har verkat för i regeringsställning – kommunerna får möjlighet att själva bestämma utan statlig styrning.

Anf. 19 PAUL JANSSON (s) replik:

Herr talman! Rolf Rämgård menar att man kan senarelägga en del reformer, om man inte har råd att betala dem nu. Men vad är det som säger att den ekonomiska situationen är bättre om några år? Då är frågan: Hur länge skall man behöva slira på en tänkt reform av de här orsakerna, om Rolf Rämgård tror att det är en lösning i en besvärlig situation? Om beslut är fattade och skall genomföras, brukar det inte bli billigare att vänta, i varje fall inte om det gäller investeringar, byggande osv. Vi har erfarenhet av att det bara blir dyrare, ju längre man väntar. Det är alltså inte någon särskilt bra lösning som Rolf Rämgård nu rekommenderar.

Då säger Rolf Rämgård: Titta nu på hur mycket kommunerna har fått i statsbidrag, skatteutjämningsbidrag osv.! Det är fråga om en tredubbling, menar han. O. K., men vi har varit överens om skatteutjämningsbidrag till kommunerna. Däremot var vi inte överens med er när ni ville halvera den första delen av utbetalningen. Det gick vi emot. Nu skall det här steget genomföras, men vad händer då? Jo, då säger regeringen att det skall neutraliseras, och så drar man in andra statsbidrag i stället när man fullföljer skatteutjämningsbidrag. Det är ett faktum, och då kan vi inte räkna med att det blir särskilt mycket lättare för kommunerna att klara sina uppgifter.

När Rolf Rämgård nu räknar på hur det här bidraget har fördubblats osv., kan han ju också komma ihåg att sedan de borgerliga regeringarna trädde till har inflationen här i landet mer än fördubblats. Det gräver naturligtvis också ur värdet av åtgärderna.

Jag vill bara säga ytterligare en sak till Rolf Rämgård beträffande

skattetaket; jag kan inte komma ifrån det. Han uttalar med emfas att det ligger fast att det inte skall vara något kommunalt skattetak, för centern står vid sina löften. Men varför skriver man då i utskottets betänkande att man inte nu vill ha en beredskapslagstiftning på det här området? Vi satt i utskottet, som Rolf Råmgård kanske kommer ihåg, och filade bort ett antal "nu" som ni hade i era skrivningar, men det sista skulle ni till varje pris ha kvar, för tog man bort det också, skulle kanske moderaterna ändra sitt särskilda yttrande till en reservation. Kvar står ändå i utskottets skrivning att man inte nu vill ta ställning till detta förhållande. Där ligger ett hot om att ni kan vara beredda att göra det senare.

Anf. 20 PER ISRAELSSON (vpk) replik:

Herr talman! Också jag är klar över att man inte kan sitta i kommunerna och landstingen och besluta om skattesatser helt oberoende av det underlag som finns för skatteuttaget. Det är man tvungen att anpassa sig till.

Jag ser det som helt avgörande att själva underlaget för uttagande av kommunal skatt enligt nuvarande system inte försämras utan i stället förbättras. Skall det kunna ske, måste det föras en offensiv, aktiv näringspolitik. Det är det absolut viktigaste för både kommunerna och landstingen. En kommun som nästan helt förlorar sin enda industri, som exempelvis Storfors, får enorma svårigheter. Det är det som är avgörande.

Jag inser väl att man måste dra ner ökningstakten i sådana här tider, men det får ha vissa gränser. Och det kan finnas saker som man rent av förlorar på. Om man minskar utbyggnaden av barnomsorgen, så att kvinnorna inte kan jobba utan går hemma i stället, får ju kommunen mindre inkomster. Det kan för resten lika gärna gälla män, om man skall se det ur jämlikhetssynpunkt. Vad händer, om vi inte kan få långvårdsplatser till det ökande antalet åldringar? Det kan leda till att människor får gå hemma och passa gamla föräldrar, vilket de borde ha hjälp av samhället med; det anses ju naturligt i våra dagar.

Med det sagda vill jag slutligen slå fast att det primära är att förbättra skatteunderlaget genom en aktiv, offensiv näringspolitik. Man får inte spara på ett så oklokt sätt att man faktiskt hindrar folk att arbeta. Det väsentligaste av allt är att människor har jobb så att de kan betala skatt till kommun och landsting.

Anf. 21 ROLF RÄMGÅRD (c) replik:

Herr talman! Det är det sista som herr Israelsson var inne på som också är det väsentligaste, nämligen möjligheterna att i detta läge föra över ekonomiska resurser för investeringar vilka gör det möjligt att satsa på en aktiv näringspolitik. Härigenom skapas förutsättningar för att kommunerna och den offentliga sektorn i övrigt skall kunna klara sina serviceätaganden gentemot de enskilda medborgarna. Det är också detta resonemang som präglar utskottsbetänkandet och propositionen.

Paul Jansson frågar hur länge man skall skjuta upp reformen – det kan ju

bli dåliga tider igen. Så illa skall vi väl inte tro att det blir. Konjunktursvackor och konjunkturtoppar avlöser varandra, och medan man väntar på att en konjunkturförbättring skall inträffa och ge fart åt de industriella verksamheterna i vårt land måste man ha möjligheter att investera och förbereda sig för denna uppgång på annat sätt, framför allt genom att ha arbetskraft till förfogande inom den offentliga sektorn, där man, som jag nämnde i mitt inledningsanförande, totalt sett i landet i alltför stor utsträckning har lagt betoningen på den kommunala sektorn.

Visst har man haft tillgång till sysselsättning – en ökningstakt om 1 % inom den kommunala sektorn motsvarar 10 000 arbetstillfällen, vilket är en tillgång i sig – men man kan inte fortsätta att bygga ut sysselsättningen på detta sätt inom denna sektor. I stället måste man föra över sysselsättningsmöjligheter till den industriella sektorn. Det är en av grundorsakerna till att man vill bromsa upp ökningstakten inom kommunsektorn.

Tredje vice talmannen anmälde att Paul Jansson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 22 LENNART BLOM (m):

Herr talman! Utskottets talesman Rolf Rämgård belyste med flera välvalda exempel den stora och ökande betydelse som den kommunala sektorn har i vår samhälls ekonomi. Man kan belysa detta på många olika sätt. Man kan t. ex. notera att de stora transfereringarna från staten till kommunerna betydligt överstiger vad staten får in i inkomstskatt. Som påpekades här av herr Rämgård har dessa transfereringar beloppsmässigt också ökat stadigt.

Denna sammanvävning är särskilt intressant när vi befinner oss i ett allmänt utsatt ekonomiskt läge. Här finns ett samband som inte så starkt har betonats av någon av de föregående talarna, men som vi för vår del finner vara av avgörande betydelse. Det påpekas i kompletteringspropositionen att 1 % kommunal konsumtionsökning jämfört med ett oförändrat läge leder till en så stor lönesänkning som en 1/2 %.

När man talar om procentenheter i detta sammanhang skall man vara medveten om att mycket stora delar av vår befolkning f. n. har sjunkande reallöner, av det enkla skälet att vi har levt över våra tillgångar, vilket inte längre kan fortsätta. Vi beklagar att det ännu icke, efter alla de varnings-signaler som kommit under många år, blivit en mera allmänt omfattad mening att man bör ta i litet hårdare mot kommunerna än vad man är beredd att göra, till förmån för övriga delar av samhället som konkurrerar om samma kaka, och se till att kommunerna håller sig mera på sin kant. Detta är ju ingen nyhet. Under hela 1970-talet, även på den s. k. urgamla socialdemokratiska regeringens tid, hade man varje eller vartannat år återkommande överläggningar med kommunförbunden. Det konstaterades i samförstånd att expansionen var för snabb och skattehöjningarna gick för fort, men ingenting hände. Kommunalskatterna steg under 1970-talet från drygt 20 % till knappt 30. Detta underminerade f. ö. mycket av den statliga skattesänkingspolitik

Kommunalekonomiska frågor

som ändå genomfördes. Därför är denna koppling av utomordentligt stor betydelse. Den kommunala expansionen har tillåtits gå så långt och så snabbt att den på ett avgörande sätt bidragit till det allmänna kristillstånd som råder i detta land och som bl. a. avspeglar sig i ett orimligt högt skattetryck.

Från moderat håll har vi inte ansett det erforderligt att i detta sammanhang göra någon särskild markering. Jag yrkar alltså bifall till finansutskottets hemställan på samtliga punkter. Men på en punkt har vi i ett särskilt uttalande återkommit till ett problem som vi har aktualiserat flera gånger tidigare. Vi menar att det finns behov av någon form av lagstiftning, så att därmed lagliga förutsättningar skapas att ingripa mot kommunernas skattehöjningar, om den situationen inträffar att det blir oundgängligen nödvändigt.

Ett argument, som litet värdeslöst använts i debatten, har varit att en sådan lagstiftning inte skulle vara förenlig med gällande grundlag. Som nämnts tidigare har denna fråga blivit prövad av konstitutionsutskottet. Vi noterar med stor tillfredsställelse att frågan nu har klarlagts och att detta argument har underkänts.

Vi är emellertid alla angelägna att konstatera att ingrepp i kommunernas beskattningsrätt i det allra längsta bör undvikas. Där finns inga delade meningar.

Med vår motion har vi huvudsakligen velat uppnå att man förbereder en lagstiftning, så att den finns utarbetad och till reds. Hur den sedan sätts i kraft beror på hur man konstruerar den, men lagstiftningen kommer ju inte till utan att riksdagen för sin del antagit den.

Jag vill understryka de utomordentligt stora svårigheter som föreligger att på ett bra och ur rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande sätt åstadkomma en sådan lagreglering. Vi rör oss här på ett ömtåligt och svårt fält. Detta konstaterade redan kommunalekonomiska utredningen, som inte ansåg sig ha vare sig resurser eller riktigt intresse för saken.

Vi har velat uppnå att man inte skall komma i det läget – vilket vi tyvärr inte håller för uteslutet – att man inte har en ordentligt genomarbetad lagstiftning, när det behövs. Man skall inte behöva ta till improvisationer som ställer till stor oreda för kommunerna och leder till nya orättvisor.

Utskottet har inte velat acceptera detta betraktelsesätt. Vi beklagar det. Vi har inte kunnat förstå att man inte kunnat säga ja till detta utredningsuppdrag, utan alltfört hävdar att man är utomordentligt tveksam till hela åtgärden. Vi anser emellertid att det är ett rättssäkerhetsintresse, och vi ämnar återkomma.

Herr Rämgård förebrädde oss nästan att vi återkommit även i år. Jag vill emellertid påpeka att vi denna gång varit något blygsammare i våra önskemål. Tidigare år har vi varit direkt inställda på att erhålla ett positivt beslut som syftar till ett skattetak. Så är alltså icke fallet denna gång, men inte ens nu har det gått att få någon överenskommelse.

Herr Rämgård sade att vi hela tiden velat förverkliga denna tanke, och han tycktes närmast rikta det som en förebräelse mot oss. Vi har kanske den

talangen i vårt parti att stå fast vid synpunkter år från år, ja t. o. m. från februari till maj.

I reservation 2 motsätter sig socialdemokraterna, vilket Paul Jansson här har utvecklat, hela tanken på ett kommunalt skattetak. När man läser vad som där anförs, blir man betänksam av det skälet att det igenom alltihop egentligen lyser ett mycket svagt krismedvetande. Socialdemokraterna noterar bara att, om det fanns ett kommunalt skattetak, skulle kommunerna inte kunna höja skatten, och eftersom kommunerna tydligen blir tvungna att höja skatten, måste de få lov att göra det. Detta ger uttryck för en långtgående passivitet, som i och för sig är begriplig från sådana partiers sida som är kollektivistiskt inriktade och som till varje pris vill utöka den offentliga sektorn. Men det är för oss – och för den stora opinionen i detta land som menar att många av våra problem beror på att den offentliga sektorn alltför länge har fått breda ut sig ohämmat – en attityd som inte kan godtas. Det är bara att notera att vi här har olika meningar.

Jag erkänner samtidigt villigt – jag har själv varit kommunalman i 20 år – att det odiskutabelt har skett en övervältring av kostnader. Från detta rum, särskilt under tidigare år, har det skett en övervältring av kostnader på kommunerna, och dessa har följaktligen utsatts för en press. Men samtidigt måste vi i ärlighetens namn notera att kommunalmännen har varit alldeles osedvanligt energiska när det gäller att tolka rekommendationer från centrala verk som tvång. Det gäller t. ex. utbyggnaden av barnomsorgen, då det inte tillräckligt underströks att det var fråga om en rekommendation. Kommunerna har också – det är i och för sig inte deras fel, utan beror på konstruktionen av statsbidragsbestämmelserna – nödgats att ge sig in på den i särklass dyraste formen av barnomsorg, medan billigare lösningar på skilda sätt inte har uppmuntrats.

Detta är att notera mera i marginalen. Vad jag ville påpeka var att ett krismedvetande, som det talas så mycket om i samhället, trots allt också måste innebära att man är medveten om att det måste bli fråga om standardsänkningar även på den kommunala sidan, om vi inte skall drabbas av utomordentligt kraftiga reallönesänkningar utöver dem som vi redan får. Det är nämligen samma kaka som vi skall ta denna konsumtion från. Detta är ett påpekande som enligt min mening hittills inte har fått den plats i kammarens debatt som det rätteligen borde ha.

Jag vill, herr talman, avslutningsvis något tillspetsat säga: Den kommunala självstyrelsen är utomordentligt värdefull. Den är emellertid något mycket mer än den obegränsade rätten att höja skatten.

Anf. 23 ROLF RÄMGÅRD (c) replik:

Herr talman! Till herr Blom vill jag säga att jag också tycker att moderaterna har utomordentliga talanger i olika avseenden.

Moderaterna hävdar fortfarande att de vill fortsätta att utveckla ett kommunalt skattetak och hänvisar till att det inte skulle drabba den kommunala självbestämmanderätten. Men vi från centerns sida menar att självbestämmanderätten och beskattningsrätten är två oskiljaktiga saker,

Nr 133

Torsdagen den
7 maj 1981

Kommunalekonomiska frågor

som måste förenas. Det går inte att skilja ut den ena rättigheten. Om kommunerna inte har beskattningsrätten, har de inte heller den fundamentala självbestämmanderätten. Därför avvisar vi fortfarande en lagstiftning om kommunalt skattetak. Här är vi lika konsekventa och har lika stora talanger som ni moderater.

Rent praktiskt skulle det också möta betydande svårigheter att konstruera en sådan här lag som det går att tillämpa. På vilken nivå skulle ett skattetak ligga? Det går ju inte att frysa en utdebitering på den nuvarande nivån, eftersom skillnaderna mellan kommunerna är så stora och förhållandena varierar från kommun till kommun. Jag är övertygad om att ett skattestopp riskerar att ge upphov till en mycket omfattande byråkrati, exempelvis när det gäller ansökan om dispenser.

Nej, enligt centerns mening är den riktiga vägen att gå att ta till vara det engagemang och de initiativ som alltmer växer fram bland de kommunala förtroendemännen och tjänstemännen. Det är genom att ta till vara denna del som man kan ge bättre möjligheter till en minskning, hushållning och framför allt rationalisering inom den kommunala sektorn. Det gör man lättare om denna initiativkraft finns i kommunerna. Det bästa sättet för staten att hjälpa till är att undanröja kostnadsdrivande detaljregleringar. Sådana förslag har framförts och utvecklats och kommer att utvecklas ytterligare.

Anf. 24 PAUL JANSSON (s) replik:

Herr talman! Lennart Blom säger att våra skrivningar i reservationen beträffande motiveringarna för att inte gå med på ett skattetak vittnar om ett svagt utvecklat krismedvetande. Nej, Lennart Blom, det gör de inte. Vi är mycket väl medvetna om den enorma ekonomiska kris som de borgerliga regeringarna med Gösta Bohman som ekonomiminister har ställt till i detta land. Det var alltså ett dåligt argument som Lennart Blom hittade.

Vi har samma uppfattning, om det är sant som herr Rämgård slår fast, nämligen att man står fast vid ståndpunkten att vi inte skall ha ett skattetak, trots att man har detta "nu" med i sin skrivning. Vi tycker att om man skall ha kommunal självbestämmanderätt, så är beskattningsrätten den grundläggande hörnstenen. Därför vill vi inte vara med om att rucka på detta system. Det blir inte kommunalt självstyre och kommunal självbeskattningsrätt om inte kommunerna skall ha rätten att ta ut den skatt de behöver för att vårda sina uppgifter, som det heter.

Om man snävar in för kommunerna dels genom sämre statsbidrag, dels genom att bromsa kommunernas möjligheter att ta ut skatter, vilket man nu manipulerar med i skatteunderlagsberäkningar och annat, skulle effekten kunna bli att staten får ta ett större ansvar för kommunernas inkomster och ekonomi – som vi framhåller i reservationen. Det är en utveckling som vi inte tycker skulle vara särskilt lycklig. Jag föreställer mig att Lennart Blom kanske också har den uppfattningen.

Vi har självstyre i kommunerna i detta land. Vi har inte det system som man har i vissa västeuropeiska länder, där staten lägger fast ramar, varefter

de olika kommunerna får klara sig inom de ramarna. Men vi hyllar ju vårt system med den kommunala självstyrelsen och beskattningsrätten, och det är det som är grundläggande för vårt ställningstagande i denna fråga.

Anf. 25 LENNART BLOM (m) replik:

Herr talman! Till Paul Jansson vill jag egentligen bara säga att den förebråelse han riktade mot moderata samlingspartiet för att vi inte har medverkat till en ekonomisk sanering låter egenartad, när den kommer från en representant för ett parti som i stort sett har sagt nej till alla besparingar, lagt fram överbud på miljarder och nu menar att åtstramning i kommunerna på sin höjd kan vara 2 % i stället för 1 %.

Jag återkommer till den fråga jag tog upp tidigare: Är det inte litet besvärande för socialdemokraterna att gå ut till människorna och säga att deras ja till en kommunal expansion innebär att reallönesänkningarna blir ännu större än de eljest skulle ha behövt bli?

För herr Rämgård vill jag understryka betydelsen av prioriteringsuppgiften hos kommunalmän. Det är en begränsning i den kommunala självstyrelsen att införa restriktioner på skattesidan. Men det är ju inte fråga om att ta bort den kommunala beskattningsrätten, vilket man stundom får ett intryck av när man hör företrädarna för de andra partierna. Det är fråga om en begränsning. Jag är alldeles övertygad om att den nödvändiga prioriteringen och den nödvändiga rationaliseringen inte kommer till stånd förrän man har kniven på strupen. Inte minst därför är en reglering av värde.

Herr Rämgård sade att detta var ett stort problem – det kan leda till både det ena och det andra, det är svårt att skilja mellan olika kommuner etc. Jag ger honom fullkomligt rätt. Men säger man nej till en utredning, då kommer man ständigt att vara okunnig, och då får man inget bra underlag för beslut här i kammaren.

Anf. 26 HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Mitt inlägg knyter an till konstitutionsutskottets nu behandlade betänkande, som också utgör grundtexten när det gäller diskussionen om ett kommunalt skattetak. Även om konstitutionsutskottets framställning är nyanserad mynnar den dock ut i en slutsats. Bakom denna slutsats står ett samlat utskott. Utskottet skriver nämligen:

”Principerna om den kommunala självstyrelsen som de kommer till uttryck i RF och dess motiv leder enligt utskottets mening till slutsatsen att ingrepp i kommunernas beskattningsrätt bör undvikas.”

Efter denna slutsats från konstitutionsutskottets sida vågar man påstå att dörren har slagits igen för alla tankar på ett statligt skattetak för kommunerna. Nu försöker moderaterna i konstitutionsutskottet att komma bakom dörren genom ett särskilt yttrande. Men det lyckas de inte med. De har själva byggt upp det hinder som konstitutionsutskottets betänkande utgör.

Moderaterna i finansutskottet har i sitt särskilda yttrande med åberopande av konstitutionsutskottet kommit till den slutsatsen, att man bör ha en

Kommunalekonomiska frågor

beredskapslagstiftning på det här området. Det är verkligen en glidning. Formellt ansluter sig moderaterna till konstitutionsutskottets ståndpunkt, men man refererar denna ståndpunkt felaktigt för att komma till den slutsats man hamnat på. Det står nämligen: "Vi ansluter oss till ståndpunkten att ingrepp i kommunernas beskattningsrätt i och för sig bör undvikas."

Men så skriver inte konstitutionsutskottet. "I och för sig" är en uppfinning av moderaterna inom finansutskottet. Via denna glidning hamnar man på sin ståndpunkt.

Nog är det minst sagt en egendomlig slutsats att begära en beredskapslagstiftning, även om det inte sker i en att-sats, när man samtidigt deklarerar att man bör undvika en sådan lagstiftning.

Utgångspunkten för konstitutionsutskottet har varit regeringsformen. I dess portalkapitel finns en bestämd deklaration om den kommunala självstyrelsen. Det sägs nämligen att den svenska folkstyrelsen förverkligas "genom ett representativt och parlamentariskt statskick och genom kommunal självstyrelse".

Detta innebär att man jämnställer den kommunala självstyrelsen med det representativa systemet och parlamentarismen. Det är sålunda en väsentlig del av det svenska folkstyret. Detta utvecklas vidare i andra paragrafer och i motivtexter. Här slås också den kommunala beskattningsrätten fast. I 1 kap. 7 § heter det: "Kommunerna får taga ut skatt för skötseln av sina uppgifter."

Denna beskattningsrätt är inte bara formell. Den har en mycket reell innebörd. Går man igenom förarbetena, kan man konstatera att grundlagsstiftarna gång efter annan kommit fram till den reella innebörden av denna beskattningsrätt.

Det finns sålunda en frihet garanterad i grundlagen för kommunerna att bestämma på detta område. Det måste alltid finnas en fri sektor för den kommunala verksamheten, där kommunerna själva kan ta initiativ. Det får sålunda inte bli på det sättet att man sätter in ett skattetak som leder till att kommunen kan klara de utgifter som följer av de uppgifter som staten har lagt på dem men inte mer. Då har kommunerna förlorat sin frihet.

Nu gör man från moderat håll ett försök att framställa det så att situationen är en annan under kristider. Detta skall så att säga dispensera från dessa allmänna regler i regeringsformen. Detta är fel. Grundlagen gäller i alla situationer. När vi skrev den var vi angelägna om att få den så utformad att den kunde uppehållas även i kristider. Den rättssäkerhet som Lennart Blom med all rätt talade om bör ju särskilt uppehållas i tider av kriser. Då är riskerna störst för att rättssäkerheten skall sättas åsido, och då behöver man grundlagen att falla tillbaka på som ett värn för rättssäkerheten.

När man nu vill ha en beredskapslagstiftning på detta område, vill jag peka på tre faktorer utöver dem som tidigare talare varit inne på.

Den första är att kommunerna har, med den frihet de äger enligt grundlagen, rätt att välja mellan olika former för att täcka sina utgifter. Det kan ske via skatter. Det kan även ske genom avgifter. Och kommunerna kan ta upp lån. Inför man ett skattetak kan det hända att kommuner som har

möjlighet därtill lånar upp mer för att täcka sina utgifter. Det kan hända att de höjer olika avgifter. Nästa steg kan då bli – om moderaterna har något inflytande – att man också inför en lagstiftning som hindrar kommunerna att höja avgifter eller ta upp lån, ja, kanske t. o. m. den vilda tanke som spökat här om anställningsstopp skulle komma igen i debatten.

För det andra innebär den kommunala självstyrelsen att ansvaret i dessa frågor ligger hos kommunen. Det är farligt att lyfta ansvaret från kommunerna och flytta över det till staten. Ledamöterna i kommunstyrelser och kommunfullmäktige skall ha en frihet på detta område. Men de skall också bära ansvaret för sina beslut. Ett kommunalt skattetak innebär att man flyttar detta ansvar från landsting och kommunfullmäktige in hit i riksdagen. Jag antar att ingen ändå vill att man skall ge fullmakter åt regeringen att besluta om detta, än mindre att regeringen skall ha rätt att uppdra åt tjänstemän i departementet att införa kommunala skattetak. Jag utgår ifrån att det ändå är riksdagen som skall besluta. Men det betyder att riksdagen också får ta ansvar för den kommunala ekonomin på ett sätt som inte sker nu.

För det tredje hör detta i stor utsträckning samman med var kunskaperna om förhållandena i kommunerna ligger. Det är väl inget tvivel om att kommunfolket kan mycket mer om de egna kommunerna än vad vi kan här i riksdagen, även om vi betraktar oss som kunniga på skilda områden. Vi har en bättre överblick över landets ekonomi i allmänhet, men vi känner inte till förhållandena i de enskilda kommunerna – de skiftar ju väldigt mycket. Denna kunskapernas fördelning är ytterligare ett skäl till att man inte skall ha kommunala skattetak.

Lennart Blom lät förstå att kommunalmännen behöver känna kniven på strupen innan de handlar på det sätt han önskade. Min erfarenhet från kommunerna talar ett annat språk. Nu måste väl både Lennart Blom och jag i betydande utsträckning betrakta oss som f. d. kommunalmän – jag är endast fullmäktigeordförande i min kommun. Så dåliga erfarenheter av kommunalmännens förmåga och vilja har vi väl inte.

Det är ingen tvekan om att ett skattetak innebär en mycket stark begränsning av den kommunala självbestämmanderätten och friheten. Ett enhälligt konstitutionsutskott har förklarat: "Ett ingrepp i kommunernas hittillsvarande rätt att fritt bestämma utdebiteringens storlek innebär uppenbarligen att den kommunala friheten beskärs hårt i förhållande till nuläget."

Detta är vi alla överens om i konstitutionsutskottet. Jag för min del vill inte på några villkor vara med om en sådan beskärning. Friheten bör vi slå vakt om. Och menar vi allvar med att vi skall lägga ut uppgifter på kommunerna, att vi skall decentralisera, att vi skall ha närdemokrati – eller vilket ord man än använder – får vi också ge ansvar åt kommunerna, och detta ansvar förutsätter frihet. Därför har ett enhälligt konstitutionsutskott kommit till slutsatsen att "ingrepp i kommunernas beskattningsrätt bör undvikas".

Jag uppmärksammade att Rolf Rängård i en replik här ställde sig helt avvisande till tanken på en lagstiftning på detta område. Den socialdemo-

kratiska ståndpunkten är helt klar. Moderatståndpunkten är väl också helt klar - man vill ha en lag, även om man för dagen bara arbetar ut ett förslag som skall hållas i beredskap. Skulle inte finansutskottets ärade folkpartistiska ordförande nu kunna träda upp och säga att också folkpartiet tar avstånd från en lagstiftning på detta område? Då skulle det här bli en markering av samma slag som gjordes häromveckan. Och låt mig tillägga att den kommunistiska ståndpunkten är också helt klar.

Det är självklart att Per Israelsson, som inte deltagit i utskottsbehandlingen av denna fråga, inte behövde ge sig in på saken.

Mot denna bakgrund måste jag säga till dem som sitter i kanslihuset: Lek inte längre med tanken på kommunalt skattetak!

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till hemställan i konstitutionsutskottets betänkande.

Anf. 27 LENNART BLOM (m) replik:

Herr talman! Rätteligen bör kanske en hel del av den här debatten föras mellan konstitutionsutskottets ledamöter.

Men jag vill, eftersom man i vissa uttalanden direkt vänt sig mot vad jag sagt, helt kort replikera. Jag konstaterar att det ju är precis som det sägs, att konstitutionsutskottets uttalande är nyanserat. Det är t. o. m. så nyanserat att man, när man redovisar det, skulle kunna redovisa även de olika nyanserna. Det står nämligen att skyddet för den kommunala självbeskattningsrätten har principkaraktär och inte ovillkorligt hindrar en lagreglering av typ "skattetak".

Det värdefulla är, som jag sade i mitt huvudanförande, att just få klarlagt att ett skattetak icke är oförenligt med gällande grundlag.

När sedan nyansernas mästare läste ur betänkandet sade han att utskottets slutsats var att "ingrepp i kommunernas beskattningsrätt bör undvikas". Och det står inte "skall undvikas" utan just "bör undvikas". Det är en ståndpunkt som vi i och för sig kan ansluta oss till. Vad vi har fått klarlagt är att ett sådant ingrepp inte är oförenligt med grundlagen.

Jag skall avstå, herr talman, från att i övrigt diskutera kommunalmännens olika roller. Jag noterar enbart att det förvånar mig att det sägs att dörren har slagit igen. Den har ju tvärtom öppnats, så till vida att det har fastslagits att ett sådant här ingrepp inte är oförenligt med grundlagen.

Anf. 28 ERIC ENLUND (fp) replik:

Herr talman! På Hilding Johanssons direkta fråga vill jag ge följande svar: Finansutskottets betänkande bygger på den slutsats som man kommit fram till i konstitutionsutskottets betänkande 22. Därav framgår klart att vi har den uppfattningen att restriktioner i den kommunala beskattningsrätten måste utformas med stor försiktighet.

Vi säger också att det är nödvändigt att den kommunala utdebiteringen inte utvecklas på ett sådant sätt att angelägna skattereformer skulle kunna bli verkningslösa. Men när jag hörde Lennart Blom i hans första inlägg gjorde jag också den reflexionen att han drog litet för stora växlar på konstitutionsutskottets betänkande.

Anf. 29 TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag vill göra Eric Enlund uppmärksam på att repliken gällde Hilding Johanssons anförande.

Anf. 30 ERIC ENLUND (fp) replik:

Herr talman! Jag ber om överseende!

Jag skall, då kort konstatera att finansutskottet har kommit till precis samma slutsats som konstitutionsutskottet, som skriver: "principerna om den kommunala självstyrelsen som de kommer till uttryck i RF och dess motiv leder enligt utskottets mening till slutsatsen att ingrepp i kommunernas beskattningsrätt bör undvikas."

På detta, Hilding Johansson, har vi byggt vårt betänkande.

Anf. 31 HILDING JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Jag vill då konstatera att fyra av riksdagens fem partier ställer sig bakom konstitutionsutskottets uttalande att ett sådant skattetak bör undvikas. Det femte säger att det i och för sig bör undvikas.

Det är ingen nyansskillnad – det är en stor skillnad. Och den blir så mycket större, eftersom detta parti önskar att man skapar en beredskapslagstiftning som skall kunna sättas in.

Anf. 32 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Regeringens proposition med förslag om höjt grundavdrag och minskning av skatteunderlaget för juridiska personer slår hårt mot kommunerna.

För Malmös del innebär regeringsförslaget att kommunen går miste om kommunalskatteintäkter på 92 milj. kr., vilket motsvarar 1:17 kr. i höjd skatt. Göteborg skulle behöva höja skatten med 1:08 kr. för att neutralisera effekterna av regeringens förslag. Både Göteborg och Malmö har en kommunalskatt på 30 kr., alltså över riksgenomsnittet. Andra kommuner som drabbas hårt är Stenungsund, med 1:05 kr. per skattekrona och Burlöv, för att ta ett annat exempel, med 65 öre per skattekrona.

Två konstateranden är på sin plats.

För det första: Regeringens förslag ökar allvarligt riskerna för kommunala skattehöjningar, och detta i kommuner där skattenivån redan nu överstiger riksgenomsnittet.

För det andra: Det kan inte vara acceptabelt att genomföra statliga åtgärder, som leder till kommunalskattehöjningar och rycker undan förutsättningarna för en kommunalekonomisk långtidsplanering.

Nu säger regeringen i sin proposition – och det instämmer finansutskottets majoritet i – att regeringsförslaget inte bör leda till att kommunerna kompenserar sig genom skattehöjningar. Man ger också anvisningar om att den kommunala volymtillväxten bör begränsas till 1 %. Dessa båda uttalanden visar enligt min mening att regeringen och finansutskottets majoritet tar alltför lätt på kommunernas problem.

En kommun som Malmö har två alternativ. Man kan alltså höja skatten

med 1:20 kr. eller också minska den kommunala volymen genom att pruta 6 % på befintlig verksamhet och kraftigt dra ner på investeringarna.

Konsekvenserna om man väljer det sistnämnda alternativet blir svåra, och man kan med fog fråga sig hur de kommuner skall klara sig som drabbas hårdast av de här åtgärderna, hur det skall gå med barnomsorgen samt åtagandena när det gäller handikappade, äldre och långtidssjuka, för att ta några exempel.

I syfte att något mildra effekterna föreslår nu regeringen att 100 miljoner skall avsättas för fördelning till ekonomiskt svaga kommuner, i samband med prövning av extra skatteutjämningsbidrag. Utskottet säger i anslutning till detta att den speciella situationen för Malmö och Göteborg bör beaktas vid fördelningen av dessa medel. Det är min förhoppning att utskottet med detta uttalande menar att Malmö och Göteborg skall ha del av dessa pengar. Menar man någonting annat, borde det i så fall sägas klart ut här i dag.

Det kommunala skatteutjämningsystemet syftar ju till att skapa likvärdiga förutsättningar för kommunal service i olika delar av landet. Skatteutjämningsbidraget baseras i huvudsak på kommunernas skattekraft samt i någon mån på geografiskt läge och befolkningsstruktur. Men skattekraften, dvs. den beskattningsbara inkomsten per invånare, framstår som ett allt trubbigare fördelningsinstrument. Den säger egentligen ingenting om en kommuns ekonomiska situation. En kommun som har relativt hög skattekraft kan samtidigt ha höga kostnader och låg skatteunderlagstillväxt.

Visserligen vägs i dag andra faktorer än skattekraften in i systemet, men fördelningen av medel visar att skattekraften är den tyngsta faktorn. I framtiden måste därför större hänsyn tas till en kommuns kostnadsbild, och skattekraftens betydelse måste i motsvarande mån reduceras. Annars kommer kommuner som står utanför systemet att missgynnas och kraftiga skattehöjningar i dessa kommuner att bli nödvändiga.

Herr talman! Finansutskottet har i sitt betänkande nr 31 medgivit att det finns kostnader som är specifika just för storstadskommunerna och som skulle kunna beaktas i skatteutjämningsystemet. Utskottet nämner också att kommunalekonomiska utredningen menade att dess förslag borde bli föremål för översyn efter förslagsvis fem år. Man säger vidare: "Utskottet anser det för sin del inte uteslutet att en översyn kan påbörjas vid en tidigare tidpunkt."

Med dessa två uttalanden som grund kan vi motionärer inte förstå varför utskottet avstyrkt vår motion. Vårt motionskrav innebär ju inget annat än att riksdagen nu skall uttala att en översyn av skatteutjämningsystemet är påkallad.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till motion 1132.

Torsdagen den
7 maj 1981

Punkt A

Mom. 1 (den kommunala ekonomin inför år 1982)

I en förberedande votering biträdades reservation 1 av Kjell-Olof Feldt m. fl. med 144 röster mot 16 för motion 2058 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 154 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 158 röster mot 155 för reservation 1 av Kjell-Olof Feldt m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 3 (utredning av kommunalt skattetak)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering bifölls med 158 röster mot 155 för utskottets hemställan med godkännande av den i reservation 2 av Kjell-Olof Feldt m. fl. anförda motiveringen. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt B 1 (skatteunderlag och skatteutjämning)

Utskottets hemställan bifölls med 158 röster mot 155 för reservation 3 av Kjell-Olof Feldt m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt B 3

Mom. 5

Utskottets hemställan, som ställdes mot utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 1132 av Lars-Erik Lövdén m. fl., bifölls med acklamation.

Övriga punkter och moment

Utskottets hemställan bifölls.

Konstitutionsutskottets betänkande 1980/81:22

Utskottets hemställan bifölls.

8 § Planering och anslag för det militära försvaret, m. m.

Föredrogs försvarsutskottets betänkande 1980/81:19 om planering och anslag för det militära försvaret, m. m. (prop. 1980/81:100 och 1980/81:124).

Anf. 33 TREDJE VICE TALMANNEN:

I fråga om detta betänkande hålls gemensam överläggning för samtliga punkter. Under den gemensamma överläggningen får yrkanden framställas beträffande samtliga punkter i betänkandet.

Planering och anslag för det militära försvaret, m. m.

Torsdagen den
7 maj 1981

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

Anf. 34 ERIC HOLMOVIST (s):

Herr talman! Det skall onekligen bli mycket intressant att se om moderaternas brådstörtade uppbrott från regeringsbestyren kommer att medföra några förändringar i fråga om regeringens inställning till försvarets utveckling och kostnadsramar.

Eric Krönmark har nu återtagit sin plats i kammaren. I vissa avseenden har han varit en mycket stark talesman för försvaret. Jag har vid ett tidigare tillfälle givit uttryck för min respekt för hans förmåga att som moderat försvarsminister hålla försvaret utanför den hemsökelse som nu så hårt drabbar andra huvudtitlar i syfte att bota den miserabla ekonomi som drabbat landet sedan vi fått borgerligt styre.

Jag ser att Eric Krönmark i en avskedsintervju har strukit under att han emellanåt fått föra en hård kamp.

Samtidigt som jag erinrar om detta vill jag tala om att Eric Krönmark också varit med om att försvaga landets självständighet och handlingskraft. Under de år vi haft en borgerlig regering har vårt beroende av utlandet i ekonomiskt avseende blivit allt större. Fortsätter vi på den här vägen står vi snart i en situation där vi inte längre har en reell handlingsfrihet, något som är nödvändigt för att ett land som vill stå utanför allianser och bindningar verkligen skall kunna föra en självständig politik. Det är en mycket allvarlig utveckling. Här växer fram ett hot som vi hittills varit helt befriade från här i landet.

Jag vet inte om Anders Dahlgren, som nu sköter försvarsministerns uppgifter som en bisyssla vid sidan om jordbruket, över huvud taget följer den här debatten eller tänker sig ha något inflytande över besluten. Vi har väl alla förhoppningen att det skall bli ett mycket kort gästspel Anders Dahlgren gör som försvarsminister – inte på grund av hans person utan därför att vi önskar en förändring. Men han hade ju faktiskt haft tillfälle att nu träda in och återställa centerns försvarspolitik som den var under åren innan man kom under beroende av moderaterna. Det har varit en gammal tradition inom centern – jag kan säga inom svensk bondeklass – att alltid se mycket kritiskt på försvaret och ifrågasätta kostnaderna för det. Detta har saknats under de senare åren.

Vi socialdemokrater har i oppositionsställning fortsatt att föra samma politik som vi stod för då vi var i regeringsställning. Jag är angelägen om att framhålla det, eftersom det ibland har beskrivits som om vi i dag skulle vara mindre intresserade av att upprätthålla ett förhållandevis starkt totalförsvär. Ett sådant påstående är fullständigt felaktigt. Vi för samma politik som tidigare. Det försvarsanslag som vi anslöt oss till 1977 för den femårsperiod som fortfarande gäller innebar att försvaret skulle få samma resurstilldelning som det hade fått under den tidigare femårsperioden. Det förslaget har vi också stått för hela tiden.

I en trepartiregering får man ge och ta – det har vi blivit väl informerade om under de senaste dagarna. När det gäller försvaret har det faktiskt, menar jag, varit moderaterna som har tagit och centern och kanske också folkpartiet som har givit. Det visar utvecklingen.

Det budgetår som vi nu behandlar är det sista för femårsperioden. Vid periodens ingång räknade man med att omkring 50 miljarder kronor skulle tillföras försvaret under perioden. På grund av penningvärdets förändring blir det nu omkring 75 miljarder kronor som tillförs försvaret. Regeringen föreslår en besparing på 300 milj. kr. för det sista budgetåret. Det är en besparing som är nästan helt betydelselös när vi tar hänsyn till vilka summor det gäller. Jag skall gärna erkänna att den besparing som vi vill genomföra inom försvaret och som skulle ge en miljard till statskassan också kan ses som ganska blygsam i det perspektiv som jag har tecknat över femårsperioden.

Den situation som vi har i dag när det gäller statsbudgeten visar emellertid att det vore oerhört betydelsefullt att få det tillskott som faktiskt är möjligt att få från försvarets huvudtitel. Bristen i statsbudgeten beräknas nu till någonstans mellan 75 och 80 miljarder kronor. Det rör sig alltså om en brist som är lika stor som alla de pengar som vi har lagt ned på vårt totalförsvaret under fem år. Med denna stora brist i statskassan står vi verkligen inför ett allvarligt problem, och vi är då skyldiga att se till på vilket sätt vi kan lösa det.

Jag har redan i en föregående debatt diskuterat den situation som har uppstått för försvaret genom att kompensationen för kostnadsutvecklingen har blivit så kraftig under den senare delen av femårsperioden att försvaret nu tillförs mycket pengar. Regeringen räknar inte med att kunna göra av med de pengarna. Det blir ett överskott av oförbrukade medel. Redan under innevarande budgetår tycks detta överskott, om jag har förstått de beräkningar som vi har haft tillgång till, bli ungefär en halv miljard kronor – pengar som inte kommer att kunna användas.

Enligt försvarsutredningens förslag, som fastställdes av riksdagen 1977, skulle högst 2 % av försvarsanslaget få överflyttas från ett budgetår till ett följande och då läggas ovanpå den ordinarie anvisning som man fick enligt planen.

Det är en alldeles speciell ordning som gäller för försvaret. Det finns inte någon motsvarighet inom andra huvudtitlar. Visserligen finns det reservationsanslag – det känner jag väl till – men om det uppkommer reservationer på dem, anvisas det i allmänhet inte nya pengar. I varje fall skär man ner de nya anslagen så att myndigheten i fråga så att säga ändå kommer att i realiteten få betala in beloppet till statskassan.

Jag vill erinra om att bestämmelsen om dessa 2 % var ett avsteg från de allmänna principer som gäller och ingick som en del i den försvarsuppgörelse och det beslut som träffades 1977. Det beslutet har vi också respekterat vart och ett av de gångna åren. Men nu, inför det sista budgetår som omfattas av beslutet, vill man bryta upp den här bestämmelsen och ställer riksdagen inför förslaget att 4 % skall få stjälpas över från ett budgetår till ett annat.

Jag tycker att det är synnerligen märkligt att man tillgripit en sådan åtgärd. Varför inte hålla fast vid beslutet? Varför inte säga att det skall respekteras även det sista budgetåret? När vi nu verkligen behöver förstärka statskassan, när det gäller att spara och skära ner på alla andra områden, varför skall man

då göra detta underliga arrangemang i fråga om försvaret?

Läget inom socialsektorn är ju så pressat att man diskuterar att på nytt starta frivilliginsamlingar för de handikappade – jag såg att det var ett aktuellt ämne i går. Jag såg också att en av deltagarna i den diskussionen, kanslichefen Rolf Utberg, sagt så här: Låt oss inte göra frivilliginsamlingar när det gäller de handikappade. Låt oss i stället göra frivilliga insamlingar till försvaret.

Jag är inte beredd att ansluta mig till sådana tankar, och jag tror inte någon av oss socialdemokrater är det. Men i den situation där landet befinner sig är vi inte heller med på ett sådant jippo som det innebär att plötsligt förelägga riksdagen ett helt nytt förslag när det gäller möjligheterna att disponera över pengar som man tydligen inte kunnat förbruka i den löpande verksamheten.

Och så en sak till, som jag gärna vill peka på. Jag förstår att jag med den här argumenteringen inte kan påverka Eric Krönmark och kamraterna i försvarsutskottet på den borgerliga linjen, men nog måste det finnas här i riksdagen många människor som har ett något bredare perspektiv på dessa frågor och som verkligen är beredda att försöka värdera det ena i förhållande till det andra.

Vad jag tycker är mest uppseendeväckande i det här sammanhanget är att tidigare har det rört sig om 2 % av basbeloppet, dvs. det belopp som är beslutat vid ingången av budgetåret, men nu har regeringen föreslagit att de 4 procenten skall avse, som man säger, genomförandeprisläget, dvs. ett belopp som har räknats upp på grund av penningvärdets förändringar under budgetåret. På det viset är det icke en fördubbling av de medel som kan överföras, utan det är i verkligheten en betydligt kraftigare uppräknings. Det kan röra sig om maximalt 650 milj. kr. som på det här sättet, om kammaren biträder propositionens och den borgerliga utskottsmajoritetens förslag, stannar inom försvaret och inte kommer statskassan till godo och därmed inte kan användas för att så att säga nedbringa den brist på pengar vi har.

Jag vill gärna säga till både Eric Krönmark och andra att jag ser det som en svårighet när det gäller framtida uppgörelser om försvarets prisreglerings-system att man så här frankt bryter mot den uppgörelse som har träffats inom en parlamentarisk kommitté. Jag tolkar vad som har föreslagits på det sättet att det inte finns något önskemål från borgerligt håll att bevara en sådan enighet. Visst har vi tvistat ibland om ramarna, men vi har kunnat vara överens om det tekniska arrangemanget, om hur det skall gå till. Nu går man ifrån även en sådan sak som har funnits i uppgörelsen, bara för att det skall bli möjligt att slussa över betydligt mer pengar än vad som eljest skulle bli fallet.

Efter detta, fru talman, ber jag att få säga några ord i anslutning till grunderna för vår säkerhets- och försvarspolitik, där vi socialdemokrater också ansett oss nödsakade att avge en reservation.

I propositionen anges att den storpolitiska utvecklingen ställer allt större krav på den svenska säkerhetspolitiken. Man skulle då ha väntat sig ett vidgat perspektiv i beskrivningen av de åtgärder som från svensk sida krävs för att vi

Planering och anslag för det militära försvaret, m. m.

skall få fred och avspänning. Men departementschefen konstaterar endast att de båda maktblocken inte ser utvecklingen i Norden som isolerad från utvecklingen i Europa i övrigt. Och så kommer det: I denna situation måste vi från svensk sida med fasthet uppfylla våra säkerhetspolitiska förpliktelser i Norden. Sedan följer, närmast som en bisats, att vi gör detta genom en konsekvent neutralitetspolitik och genom att upprätthålla ett försvar som även i framtiden kan medverka till fred och stabilitet i det nordiska området.

Det finns naturligtvis inte skäl för att man varje budgetår i ingressen till försvarets huvudtitel skall upprepa allt vad som har angivits som målsättning för landets säkerhets- och försvarspolitik. Men det är lika viktigt att man, i den mån man finner det lämpligt att uttrycka sig i andra ordalag än de vanliga, gör det på ett sådant sätt att det inte kan skapa missförstånd.

Uttrycket säkerhetspolitiska förpliktelser kan ge intrycket att det finns några förpliktelser för vårt lands säkerhetspolitik utöver dem som kan härledas ur folkrätten – krav som vi i det sammanhanget är skyldiga att uppfylla.

Både från socialdemokratiskt håll och av centerledamöter har det i motioner påpekats att uttrycket förpliktelser är illa valt och att det kan misstolkas. Dessutom har den folkpartistiske utrikesministern, som jag kan anta också har ett visst ansvar när det gäller landets säkerhetspolitik, för någon tid sedan i en utrikespolitisk debatt klart gett till känna att han anser formuleringen vara mindre lyckad.

Både utskottets majoritet och vi socialdemokrater som står bakom reservation 1 anser också att uttrycket kan missförstås. De borgerliga har emellertid nöjt sig med att, sedan detta uttalats, förklara – och det är rätt intressant – att ansvaret för fortsatt lugn och stabilitet i de nordiska länderna vilar såväl på oss som på våra grannländer och på andra stater som skulle kunna påverka utvecklingen där.

Man kanske skulle kunna tycka att svensk säkerhetspolitik har utvecklats på ett sådant sätt att knappast någon kan ifrågasätta vårt intresse för en lugn och stabil utveckling. Jag vill ändå i detta sammanhang erinra om att Norden visserligen är ett område där intresset av fred säkert är lika stort hos alla folk men där länderna valt olika vägar för sin säkerhetspolitik. Detta förhållande föranledde försvarsminister Krönmark att vid försvarsbeslutet 1977 uttala, liksom också tidigare försvarsministrar hade gjort, att även om stater eller områden i vår närhet skulle dras in i en konflikt mellan stormaktsblocken, behöver detta inte oundvikligen leda till att också Sverige dras in.

Det är nödvändigt att påpeka detta för att inte "ansvarstagandet" skall bli liktydigt med "förpliktelser" i detta sammanhang. Vad som hittills har uttalats och som vi nämner i vår reservation är att Sveriges alliansfria utrikespolitik, stödd på ett efter våra förhållanden starkt totalförsvar, också bidrar till en lugn och stabil situation i Norden.

Vi har således inte iklätt oss vare sig förpliktelser eller något särskilt ansvarstagande. Vi har valt vår egen väg, och vi har också funnit – för att återigen citera vad försvarsministern skrev 1977 – "att vår utrikespolitik och

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

vårt totalförsvaret spelar en viktig roll för att vidmakthålla stabiliteten i det nordiska området. Sveriges alliansfria ställning förhindrar att maktblocken här ställs direkt mot varandra. En fast och konsekvent utrikes- och försvarspolitik främjar freden och stabiliteten i Norra Europa.”

Jag skulle sätta mycket stort värde på om före försvarsministern ville bekräfta att han egentligen inte åsyftat något annat än att vi skall stå kvar vid den deklaration som gjordes 1977 och som alla då slöt upp bakom.

Fru talman! Jag har här nöjt mig med att beröra två av de reservationer som är fogade vid betänkandet och som avgivits av mig, Gudrun Sundström, Åke Gustavsson och övriga socialdemokrater i försvarsutskottet. Andra av mina partikamrater kommer i den följande debatten att beröra de reservationer jag gått förbi. Jag ber dock till sist att få yrka bifall till samtliga de socialdemokratiska reservationerna vid betänkandet.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

Anf. 35 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Fru talman! Det råder inga delade meningar om att spänningarna i världen har ökat de senaste åren. Vi vet alla att rustningarna återigen visar en kraftigt stegrad ökningstakt och att nya och alltmer dyrbara och tekniskt fulländade vapen och vapensystem tas fram i en allt snabbare takt. Samtidigt ökar bristen på livsmedel och viktiga råvaror. Energiförsörjningen befinner sig i kris. Den industrialiserade västvärlden blir alltmer beroende av import för att kunna hålla sina slösaktiga samhällen i gång, och dessas sårbarhet för störningar av alla slag ökar. Alla dessa problem medför svårigheter även för stora stater, med en omfattande del av världsekonomin och världproduktionen inom sina egna gränser. Rustningsbördan blir allt tyngre att bära, genom att omsättningen av dyra system går allt fortare och varje ny generation av vapen kräver allt större insatser, både ekonomiskt och när det gäller andra resurser.

Det är mot den bakgrunden, fru talman, som vi måste se på våra egna säkerhets- och försvarsproblem. Vi är en liten nation med ett extremt utlandsberoende på både export- och importsidan. Vi har hamnat i ett större beroende än vad som är nödvändigt, på grund av att privata affärs- och vinstintressen har drivit fram en utveckling i Sverige som på många områden skulle ha kunnat undvikas eller åtminstone kunnat bli mindre katastrofala. Om olika regeringar under tidigare perioder hade haft den politiska viljan att ingripa mot utvecklingstendenser som uppenbart har varit skadliga för landet. Det gäller inte minst socialdemokratiska regeringar under olika ledning, som under det långa maktinnehavet låtit sig styras av industriella vinstintressen och militära och militaristiska idéer i alltför stor omfattning när det gäller den svenska säkerhets- och försvarspolitik. Det är emellertid glädjande att nu höra Eric Holmqvist här i debatten inta en annan ståndpunkt till dessa fenomen och verkligen framföra att det är en försvagning av den svenska ställningen att vår självständighet hotas av sådana bindningar på

framför allt den ekonomiska sidan.

Nu står vi emellertid här med det s. k. "arvet". Vi står med en stor, dyrbar och klumpig militär organisation som är dåligt skickad att möta de hot och angrepp som kan bli aktuella i vår tid. Den är sårbar, därför att hela det svenska samhället blir alltmera sårbart för varje år som går. Dess förmåga till snabba insatser vid angrepp minskar, beroende på att det är omöjligt för ett litet land att hänga med i den tekniska och ekonomiska utvecklingen på vapenområdet, så länge man envisas med att försöka upprätthålla samma organisation som stormakterna fastän i lilleputtskala. Det betyder att vi får allt färre vapensystem, typ moderna flygplan och stridsvagnar, och att deras prestanda jämförda med prestanda i omvärldens vapensystem också minskar. Det blir således en försämring både när det gäller kvantitet och kvalitet.

Uthålligheten i den svenska, militära organisationen har också minskat kraftigt och fortsätter att minska i allt snabbare takt. Den är redan nu i många avseenden under all kritik. Det är ett av de mest förvånande och upprörande inslagen i svensk försvarsdebatt att så litet uppmärksamhet ägnas åt frågan om uthållighet och underhåll av den militära organisation som så många med stor lidelse påstår att vi måste ha.

Vi kan inte ersätta ett enda flygplan, en enda stridsvagn eller ett enda örlogsfartyg genom egen produktion när ett krig en gång har startat. Vi har det vi har, och – som jag påpeckade tidigare – vi har allt mindre av allting, beroende på att vi inte har vare sig råd eller tekniska resurser att skaffa mera. Också underhållet i övrigt för den stora militära organisation som det anses bra för oss att ha lämnar mycket övrigt att önska.

Hur länge räcker drivmedlen till stora mekaniserade förband, typ pansarbrigader och flygdivisioner? Kommer de att finnas på rätt plats, eller hur distribueras de dit när transportsystemet brakar ihop? Vad händer när ammunitionen tar slut eller inte kommer fram i rätt tid till rätt plats? Också i det fallet rör det sig om jättelika transportbehov i fråga om både vikt och volym. Hur skall reservdels- och reparationsbehovet kunna täckas till den alltmer högmekaniserade organisationen, när den minsta störning redan i fredstid åstadkommer svårigheter?

Hur skall samtidigt det civila samhällets och civilbefolkningens skydd och försörjning ordnas? Nu handlar ju inte dagens debatt om civilförsvar och ekonomiskt försvar, men vi kan inte bara bryta ut det militära försvarets organisation och tala om den utan att låtsas om att det finns ett samhälle och en verklighet runt omkring. Det kan ju i och för sig vara bekvämt, om man vill undvika de väsentliga problemen i försvarsdebatten, att bara tala om det militära försvarets stridsvagnar och flygplan, som om de skulle användas och verka i något slags militärt vakuum, skilda från samhället i övrigt.

Hur skall sålunda energiförsörjningen lösas med det extremt stora elbehov som vi inom kort kommer att ha på grund av det vansinniga beslutet om utbyggnad av kärnkraften? Reaktorerna skall ju enligt uppgift kanske stängas av redan i ett beredskapsläge. Hur skall bortfallet av dessa stora mängder elström ersättas? Denna elström är vi beroende av till transporter,

Nr 133

Torsdagen den
7 maj 1981

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

Torsdagen den
7 maj 1981

Planering och anslag för det militära försvaret, m. m.

till den produktion som kan hållas i gång och till uppvärmning av våra bostäder och andra lokaler. Hur skall livsmedelsförsörjningen ordnas, när vi vet att stora delar av landet och befolkningen redan nu är beroende av dagliga, stora tilltransporter av mat för att klara grundläggande behov? Detta är en viktig fråga, så mycket mer som den militära organisationen kommer att kräva stora tillskott i områden där det i fredstid inte finns några behov.

Hur skall slutligen sjukvård och vård av sårade och skadade, både militärer och civila, kunna klaras av med de resurser som hittills ställts till förfogande? Vi vet ju alla att socialstyrelsen inför det kommande försvarsbeslutet nästa år har uttalat att beredskapen inom sjukvårdsområdet ligger långt under vad som kan anses vara ett minimikrav.

Det är, fru talman, om de här problemen vår säkerhets- och försvarsdebatt måste handla. Hittills har den inte gjort det på något grundligt och avgörande sätt. De s. k. försvarsvännerna, med framför allt moderaterna i spetsen, uppehåller sig vid det militära försvarets problem, med organisations- och materielanskaffningsfrågor som de stora huvudnumren. Varje miljon i minskade anslag till det militära försvaret framställs som en försvagning av vår värnkraft och vår säkerhetspolitiska situation. Varje ökning av de militära anslagen betraktas som en stärkning av värnkraften. Det är en märklig debatt, som förs liksom vid sidan av den verklighet som vi har runt omkring oss. För vad hjälper något tiotal, eller t. o. m. något hundratal ytterligare flygplan, stridsvagnar eller andra dyrbara, högt utvecklade vapensystem, om den grund på vilken varje sådan här organisation måste vila, dvs. samhällsstrukturen, inte förmår bära upp dem eller ersätta dem efter hand som de förbrukas i strid?

Svensk försvarspolitik står nu inför en skiljeväg. Sverige har länge, på grund av gynnsamma förutsättningar, kunnat upprätthålla en försvarsorganisation långt utöver vad andra stater av motsvarande storlek orkat med. Dessa förutsättningar, fru talman, är inte längre för handen! Nu måste vi välja, och det har sedan länge stått klart att det finns två tydligt urskiljbara linjer. Det rör sig om en högerinriktad, militaristisk, alliansbunden upprustningslinje och en vänsterinriktad, antimilitaristisk, alliansfri nedrustnings- och omrustningslinje. Jag vill citera vad vpk i sin motion 701 har sagt om inriktningen av dessa två olika linjer:

”Högerlinjen innebär fortsatta och t. o. m. ökande stora satsningar på att bygga upp ett försvar av den typ vi har i dag. Den militära sektorn skall få 97-98 % av försvarsanslagen, nya 'krigsmaskiner' som flygplan, stridsvagnar och ubåtar skall anskaffas, en inhemsk, tung krigsmaterielindustri skall vidmakthållas och vapenexporten ökas. Detta går inte att genomföra om man samtidigt vill bibehålla ett folkförsvar byggt på allmän värnplikt och en alliansfri och neutral försvars- och utrikespolitik. Man måste välja, och högerlinjens företrädare har redan valt. De väljer att offra den allmänna värnpliktens princip genom att göra långtgående kategoriklyvningar i utbildning och förmåner. Redan talas det om att vissa delar av varje årsklass skall undantas från utbildning eller korttidsutbildas.

Eftersom Sverige inte har ekonomiska och tekniska förutsättningar att

ensamt konstruera och tillverka de 'krigsmaskiner' som man vill ha, väljer högerlinjen att gå in i långtgående samarbete med de kapitalistiska staterna i Västeuropa och med USA, för utveckling och samproduktion av dessa maskiner. Detta samarbete är redan i full gång inom flygplanstillverkningen och i viss omfattning inom andra områden. Det binder upp Sverige till västalliansen, NATO, i än större omfattning än vad som hittills skett, och det är redan illa nog. Men detta utgör ingen källa till oro för högerlinjen. Tvärtom ser de som företrädar denna linje en sådan utveckling som en fördel. Det är också enbart om man tar i beaktande denna underförstådda, men outtalade målsättning som det blir begripligt varför högutbildade, välorienterade militära chefer kan förorda ett svenskt försvar enligt högerlinjens modell. Om man ser det inte som ett neutralitetsförsvar, obundet och självständigt så långt det är möjligt, utan som en framskjuten styrka inom NATO, då blir det logik i galenskapen. Då blir det förstäligt med en satsning på ett flygvapen som vi ensamma inte har några möjligheter att underhålla och ersätta i händelse av krig. Då blir det begripligt att ha ett pansarvapen som vi vet snabbt kommer att slås ut utan att vi har möjligheter att ersätta förlorade vapen. Då står det klart varför vapen och vapenkalibrar, när det gäller både lättare och tyngre vapen, så nära överensstämmer med beväpningen inom NATO. Högerlinjen i försvarspolitikerna innebär kort sagt ett hot mot Sveriges självständighet och ett uppgivande av neutralitetsprincipen.

Vänsterlinjen innebär ett slut på den högmekaniserade, dyrbara utveckling som pågått inom det svenska militära försvaret under de senaste decennierna. Den kräver en återgång till ett militärt försvar som bygger mera på egna resurser och minskar beroendet av utländska samarbetsprojekt. Den vill minska flygvapnets roll till en spanings- och övervakningsstyrka och säger nej till fortsatt tillverkning av militärflygplan i Sverige. Den säger nej till tunga och dyrbara pansarbrigader och till ett dyrt och sårbart ubåtsvapen. Den kräver framför allt en omprövning av de hotbilder som målas upp av den militära expertisen och realistiska och konkreta beskrivningar av vad Sverige kan göra eller inte kan göra i olika lägen. Den kräver en återgång till folkförsvarstanken, som högerlinjen vill överge. Denna betyder folkets deltagande och insyn på alla plan i form av allmän värnplikt eller försvarsplikt.

Vänsterlinjen vill öka ansträngningarna för att skydda civilbefolkningen och säkerställa folkförsörjningen.”

Fru talman! Jag har tjänstgjort i den svenska armén i 24 år, från 1945 till 1969, under 1960-talet i förvaltnings- och stabstjänst i övre Norrland och vid Milostab Öst här i Mellansverige. Jag arbetar fortfarande inom totalförsvaret, på civilförsvarssidan. Jag har sett många chefer komma och gå. Jag har hört regementschefer, militärbefälhavare, arméchefer och överbefälhavare hålla sina genomgångar och lägga ut texten om Sveriges säkerhetspolitiska och militärpolitiska läge.

Ända sedan slutet av 1940-talet och fram till mitten av 1960-talet ansågs det som en självklarhet för militära chefer att framhålla att det svenska försvaret,

Torsdagen den
7 maj 1981

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

om inte formellt så dock informellt, var att betrakta som en del av NATO. Det gällde att, som det hette, hålla ut till dess NATO hunnit ladda upp på Själland och i Nordnorge. Jag nämner detta som en bakgrund till den beskrivning av högerlinjen som jag nyss citerade ur vpk:s motion.

Efter 1965–1966 var det inte längre så opportunt att gå ut med sådana påståenden. Det kom protester från folk som tyckte det stämde dåligt med svensk neutralitetspolitik, det blev skrivelser i pressen och annat sådant. Då klagade många chefer över att det inte var tillåtet att sprida försvarsupplysning längre, som de uttryckte saken.

Jag vet inte hur läget är i dag, men min erfarenhet säger mig att det antagligen inte har skett så stora förändringar.

Jag har också, fru talman, sett många försvarsministrar komma och gå, alltifrån den beskedlige Allan Vought på 1940-talet till Eric Krönmark nu på 1980-talet – en person som enligt min mening förtjänar andra epitet. Jag gör mig inga illusioner om hans värderingar och syn på vad Sveriges neutralitet egentligen är värd. Högern här i landet har alltid strävat efter att binda upp Sverige till de för tillfället mest reaktionära staterna och statsgrupperingarna. Det har bara skiftat från Tyskland på 1930- och 1940-talet till USA och EG från 1950-talet och framåt.

Men vi har ju en annan f. d. försvarsminister här, Eric Holmqvist, som sysslat med försvarsfrågor och försvarspolitik i många decennier. Jag vill först återigen säga att det gläder mig att socialdemokraterna på ett mera bestämt sätt än tidigare är beredda att ifrågasätta fortsatta höga anslag till det militära försvaret. De anger också tydligt att "säkerhetspolitiska, tekniska och ekonomiska motiv talar för att starkare än tidigare omstrukturera det militära försvaret till ett folkförsvaret, som tar till vara de personella tillgångarna inom landet och de möjligheter som den tekniska utvecklingen ger". Men jag skulle vilja fråga Eric Holmqvist i hans egenskap av f. d. försvarsminister apropå det jag nyss relaterade om svenska militära chefers syn på den svenska neutralitetsprincipen: Är Eric Holmqvist och den socialdemokratiska ledningen medvetna om den syn på det svenska försvarets relationer till NATO som så många höga militära chefer under årens lopp klart och tydligt har gett uttryck åt? Vad anser Eric Holmqvist om sådana uttalanden från höga militära chefers sida?

Fru talman! Vpk:s förslag angående det militära försvaret skall ses mot den bakgrund som jag här har redovisat. Det är ett mycket viktigt vägval som nu förestår. Och även om de förslag som vi har att ta ställning till här i dag endast berör det sista budgetåret i den snart avslutade femåriga programplanen, så får de betydelse också längre fram. För ju längre vi skjuter den nödvändiga omdaning av det svenska försvaret framför oss, desto svårare blir det att ändra riktning. Och vi kommer inte undan ett sådant beslut.

Vänsterpartiet kommunisterna anser att det svenska militära försvaret bör ingå som en viktig komponent i en samlad totalförsvaretspolitik. Men vi anser också att det är meningslöst att år efter år kasta bort miljarder i försvarsanslag på en organisation vars styrka och förutsättningar att på ett effektivt sätt hävda en svensk neutralitetspolitik mer och mer urholkas på

grund av samhällsutvecklingen och omvärldens rustningar, som vi inte har några som helst möjligheter att hänga med i.

Vi måste överge de dyrbara och sårbara komponenterna, som vi inte har några möjligheter att framställa själva till rimliga priser och i rimligt antal. Vi måste bibehålla den allmänna värnplikten och inrikta vår vapenanskaffning på de moderna, defensiva typer av vapen som ger en försvarare stora fördelar och som kan anskaffas i stort antal. Jag tänker då på olika typer av robotvapen, som nu finns i ett otal variationer. Och vi måste först och främst stärka samhällets motståndskraft på alla plan, så att allt slags försörjning och skydd av befolkningen säkerställs så långt som möjligt.

Vpk har föreslagit en frysning av utgifterna för det militära försvaret på 1980 års nivå. Det betyder en minskning med 1,9 miljarder för det kommande budgetåret jämfört med regeringens förslag. Det är ändå oerhört mycket pengar försvaret får om man jämför med vad andra områden i samhället får vidkännas av nedräkningar och minskade anslag. I regeringens anvisningar för perspektivplaneringen, fas 2, för nästa femårsperiod anges en lägsta nivå med en ram på 13 miljarder. Denna nivå bör vara en god utgångspunkt för att påbörja den nödvändiga omstruktureringen av det militära försvaret i framtiden.

Jag vill med detta, fru talman, yrka bifall till vpk-motionerna 701 och 2042.

Vpk har vidare i en särskild motion krävt en omorganisation av den militära underrättelsetjänsten. Detta krav har sin grund i avslöjandena i den s. k. IB-affären i början av 1970-talet. Kravet är fortfarande lika aktuellt.

Utskottet avvisar motionen på ett par rader med motivet att utskottet har fått redovisning. Men det räcker inte. Det är inte intressant om utskottet har fått redovisning. Så hette det också när det gällde alla turerna i IB-affären, och faktum var att försvarsutskottet inte hade en aning om allt som pågick. Det är just detta som vpk kritiserar, att denna s. k. kontroll inte är tillräcklig.

Det finns i årets budgetproposition ett ytterligare intressant faktum när det gäller den här frågan. Anslaget Insatsberedskap, bakom vilket den här verksamheten väl fortfarande döljer sig, har kraftigt ökat – från 50 975 000 för 1980/81 till 71 992 000 för 1981/82. Överbefälhavaren har begärt 65 390 000.

Jag vill fråga utskottets talesman och också föredraganden Eric Krönmark: Vad är det här för en kraftig ökning? Varför höjs anslaget till Insatsberedskap med 21 miljoner – och med mer än vad ÖB har begärt? Har något särskilt inträffat, som i dessa sparsamhetens tider motiverar så kraftiga utgiftsstegringar inom det här området?

Med det här, fru talman, yrkar jag också bifall till vpk:s motion 700.

Anf. 36 PER PETERSSON (m):

Fru talman! I nu föreliggande betänkande från försvarsutskottet behandlas främst frågor som rör det militära försvaret under kommande budgetår. Civilförsvarets frågor kommer i ett senare betänkande.

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

Betänkandet skall ses som ett fullföljande av riksdagens ställningstagande vid 1977 års femåriga försvarsbeslut. Jag vill erinra bl. a. Eric Holmqvist om att bakom 1977 års femåriga försvarsbeslut stod moderaterna, folkpartiet och centerpartiet. Beslutet byggde på ett ställningstagande av moderaterna, folkpartiet och centerpartiet i 1974 års försvarskommitté, där socialdemokraterna hade en annan mening – i strid med vad företrädarna för dessa tre partier ansåg och även nu anser.

Tyvär! Har det tidiga 1970-talets förhoppningar om avspänning mellan öst och väst förbytts i tilltagande spänning och ökande osäkerhet i världen, såväl politiskt som ekonomiskt. Kapprustningen mellan världens stora har ökat trots alla pågående konferenser om rustningskontroll och nedrustning.

Samtidigt har den militärtekniska utvecklingen medfört att områden i vårt lands närhet fått ökad strategisk betydelse, vilket stegrat de stora makternas intressen i det nordiska området.

Den militära uppladdningen i vårt närområde har fortsatt. Kolahalvön med Murmansk är ett viktigt sovjetiskt militärt område. Den norska regeringen har 1980 fattat principbeslut om förhandslagring av NATO:s militära utrustning i mellersta Norge. Kärnvapenbärande sovjetiska ubåtar patrullerar i Östersjön. Ingen vet i dag hur oron i och kring Polen kommer att utvecklas eller – förhoppningsvis – avvecklas. Ser vi längre bort, till Mellanöstern och oljeländerna, vet vi att kriget i Iran–Irak ännu pågår. Afghanistan är fortfarande Sovjetockuperat. Oron kring Israel består. Även oroshärdarna i Bortre Asien, södra Afrika och Mellanamerika inger oro. Supermakterna anses ha motstående intressen att bevaka även där. En öppen konflikt mellan öst och väst var som helst i världen medför risker för freden i vårt närområde på grund av områdets stora strategiska betydelse för såväl öst som väst.

Fru talman! De säkerhetspolitiska bedömningar som gjordes inför 1977 års femåriga försvarsbeslut var tyvärr för optimistiska. Utvecklingen såväl i vårt närområde som i världen i stort har varit sämre än den vi allmänt hoppades på före 1977. Jag beklagar att Eric Holmqvist i sitt anförande inte sade något om denna skärpning av läget, som också har bekräftats i uttalande från 1978 års försvarskommitté.

Hur bedöms då utvecklingen av vårt lands försvarskraft efter 1977 i förhållande till vad som avsågs med femårsbeslutet?

I korthet kan konstateras att den ekonomiska ram som beslutet innebar inte räckt till. Materielanskaffning och repetitionsövningar har inte kunnat fullföljas enligt planerna, trots att löneutvecklingen i förhållande till den allmänna prisutvecklingen samt ökade överföringsramar senare år medfört att det varit möjligt att planera in viss förstärkning beträffande repetitionsutbildning och materiel under det kommande budgetåret.

Sammanfattningsvis: Förhoppningarna inför 1977 års beslut om fortsatt avspänning mellan världens stora har inte infriats. I stället har krigs- och oroshärdarna i världen blivit fler. Försvaret har inte fullt ut fått den styrka som 1977 års riksdagsbeslut avsåg. Trots detta, och det framgick ju tydligt av Eric Holmqvists anförande, vill socialdemokraterna minska försvarets

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

resurser ytterligare. Jag beklagar detta. I vårt lilla fredsälskande land behöver vi en bred uppslutning kring en uthållig uppbyggnad av ett starkt, krigsavhållande försvar. Det är särskilt angeläget när en ekonomiskt besvärlig tid sammanfaller med ökad spänning och ökat stormaktsintresse i vår nära omvärld. Ett militärt försvagat Sverige ökar krigsriskerna för vårt land och i vår del av världen, bl. a. därför att försvagningen medför en försämring av försvarsviljan. Ett svagt militärt försvar påverkar negativt de värnpliktigas, ja, hela svenska folkets försvarsvilja. För att försvarsviljan skall kunna vara den bästa, måste vi ha tilltro till vårt eget försvars förmåga att möta en angripare. Utländska bedömare iakttar också hur vårt försvars styrka påverkar svenska folkets försvarsvilja.

Som framgick av Oswald Söderqvists anförande har vpk i vanlig ordning yrkat på en stark sänkning av försvarsanslagen. I år vill vpk sänka anslagen till det militära försvaret med 1 900 milj. kr. Oswald Söderqvist, som själv har tjänstgjort i försvaret, är ju klart medveten om att det inte finns några praktiska möjligheter att under det budgetår som börjar om någon månad sänka försvarets kostnader med så stora belopp, om man över huvud taget vill behålla anställningstryggheten inom försvaret.

Vad föreslår då vpk? Jo, vpk vill att man ur försvarsorganisationen skall ta bort pansarförbanden och senare också infanteribrigaderna. Vidare vill vpk stoppa anskaffningen av nya ubåtar och avveckla ubåtsvapnet. Vpk vill också bromsa arbetet på en utveckling av ett svenskt flygplan.

Oswald Söderqvist talade om en s. k. vänsterlinje. Med de erfarenheter som jag har av försvarsfrågor och arbetet i försvarsutskottet måste jag säga att vänsterlinjen är utomordentligt smal, om man skall gå efter Oswald Söderqvists beskrivning. Det rör sig om vpk:s linje. I försvarsutskottet och i riksdagen har vi beslutat om beställningsbemyndiganden för modernisering av stridsvagnar, och vi har också gått in för att påbörja anskaffning av nya ubåtar.

Vad sedan gäller Oswald Söderqvists resonemang om det framtida försvaret vill jag erinra om att det pågår arbete i 1978 års försvarskommitté. Försvarskommittén arbetar nu för att kunna lägga fram förslag till 1982 års femårsbeslut om totalförsvaret. Jag räknar med att vi då får större anledning att diskutera hur det framtida försvaret bör vara utformat.

Socialdemokraterna har till betänkandet fogat ett dussin reservationer. Tidigare har jag i någon mån berört reservationer som går ut på att socialdemokraterna vill minska försvarets resurser. Eric Holmqvist tog också upp frågan om utvecklingen från 2 % till 4 % när det gäller möjligheterna att överföra betalningsmedel till kommande budgetår. Ingen, inte heller Eric Holmqvist, kan bestrida att man, trots möjligheterna att föra över pengar från ett budgetår till nästa, inte kunnat uppnå vad som avsågs med 1977 års försvarsbeslut, detta helt enkelt därför att nettoprisindex under de tidigare åren under femårsperioden gav för liten täckning med hänsyn till kostnadsökningarna. Det har blivit litet bättre under de senaste åren, men sammanfattningsvis kan man säga att försvaret fortfarande inte har fått de resurser som skulle ställas till förfogande enligt femårsbeslutet 1977.

Torsdagen den
7 maj 1981

Planering och anslag för det militära försvaret, m. m.

På vissa områden vill dock socialdemokraterna ha mera pengar inom sina lägre anslagsramar. De vill ha mer pengar till dagersättning till de värnpliktiga – 1 kr. mer om dagen samt ökad förplägnadsersättning. Därtill vill de ha 50 000 kr. mer till den värnpliktiga arbetsgruppen i fråga om värnpliktigas medinflytande. De värnpliktiga vill egentligen ha 30 kr. per dag, men de får ändå orsak att tacka socialdemokraterna för den krona som dessa ökar på regeringens förslag om 17 kr. per dag.

Som Eric Holmqvist vet pågår det under ÖB:s överinseende en utredning om de värnpliktigas ekonomiska förhållanden, och det är aviserat en proposition i de frågorna redan under det här året. Det är därför vi i utskottsmajoriteten nu följer regeringens förslag.

När det gäller information om säkerhetspolitiken säger utskottets majoritet att medel finns tillgängliga för detta – det gäller ju ett förslagsanslag. Men socialdemokraterna vill ändå nu ha ett beslut om höjda anslag.

I fråga om lekmän i försvaret på regional och lokal nivå föreslår regeringen att man, i avvaktan på 1982 års femåriga försvarsbeslut och för att spara pengar, bör uppskjuta beslutet. Socialdemokraterna vill ha beslut nu.

I en annan reservation vill socialdemokraterna, med anledning av en motion, ha ett tillkännagivande om fortifikationsförvaltningens framtida organisation och utnyttjande av konsulter – detta trots att denna fråga just nu är under utredning av 1978 års försvarskommitté, där bl. a. sex socialdemokratiska ledamöter ingår.

Socialdemokraterna har också en reservation i vilken de kräver mera pengar till de frivilliga försvarsorganisationerna. Det gör man trots att utskottsmajoriteten ger till känna att om anslagen till frivilligorganisationerna visar sig vara otillräckliga, bör regeringen i samband med prisregleringen medge överskridande av anslagen. Jag tror att det blir svårt för socialdemokraterna att marknadsföra att de är mer välvilligt inställda till försvarets frivilligorganisationer än vad regeringspartierna är.

Enligt min mening visar många av de reservationer som jag här återgivit att socialdemokraterna nära nog har eftersträvat att redovisa särmeningar i fråga om försvaret, även där det enligt min mening borde finnas samförstånd.

Det gäller också socialdemokraternas reservation i fråga om skrivningen om säkerhets- och försvarspolitik. Socialdemokraterna har hängt upp sin reservation på en formulering som finns i regeringens budgetproposition, där det sägs att vi måste "från svensk sida med fasthet uppfylla våra säkerhetspolitiska förpliktelser i Norden". Socialdemokraterna säger med anledning av detta att det inte behövs några nya uttryck för att bekräfta att vi genom vår alliansfria utrikespolitik, stödd på ett efter våra förhållanden starkt totalförsvar, också bidrar till en lugn och stabil situation i Norden.

Jag kan i och för sig hålla med om att det inte behövs några nya uttryck för att beskriva vår säkerhets- och försvarspolitik. Det uttryck som nu så hårt upprört socialdemokraterna fanns med också i förra årets budgetproposition. Formuleringen "våra säkerhetspolitiska förpliktelser i Norden" förekom såväl i propositionen som i reciten till försvarsutskottets betänkande 13

förra året. Utskottets och sedan riksdagens enhälliga beslut blev att lämna denna formulering jämte det övriga som det föredragande statsrådet anförde om säkerhetspolitiken utan erinran. Formuleringen är således inte ny. Den har tidigare passerat riksdagen utan anmärkning. Efter den näraliggande tidpunkt, i januari i år, då formuleringen vållat diskussion, har regeringspartierna och socialdemokraternas ledamöter i 1978 års försvarskommitté enats i sin syn på och sina uttryck för att beskriva den svenska säkerhetspolitiken. Även detta visar att enighet föreligger mellan riksdagens fyra stora partier om vårt lands säkerhetspolitik.

Utskottet fastslår att det inte råder något motsatsförhållande mellan å ena sidan våra åtgärder i fråga om internationellt samarbete för att på sikt undanröja konfliktorsaker och minska rustningarna i världen och å andra sidan våra åtgärder för att trygga vår egen säkerhet och bidra till fortsatt stabilitet i vårt närområde. Det finns heller ingen motsättning mellan vår beslutsamhet att slå vakt om Sveriges säkerhet och vår vilja att ta hänsyn till de övriga nordiska ländernas intressen samt till den hävdvunna säkerhetspolitiska situationen i Norden.

Några förpliktelser i form av traktat eller andra bindande löften att ta hänsyn till finns självfallet inte. Ordet "förpliktelser" kan möjligen ändå missförstås. Utskottet fastslår därför ånyo att det inte råder några delade meningar om svensk säkerhetspolitik. Ansvar för fortsatt lugn och stabilitet i det nordiska området vilar såväl på oss som på våra grannländer och på andra stater som skulle kunna påverka utvecklingen i detta område. Sverige tar sitt ansvar genom att föra en konsekvent neutralitetspolitik och genom att upprätthålla ett försvar som även i framtiden kan medverka till fred och stabilitet i det nordiska området.

Fru talman! Med hänvisning till det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter i betänkandet, med undantag av punkt 13 – försvarets personalvårdsnämnd – där jag yrkar bifall till reservation nr 10.

Anf. 37 ERIC HOLMQVIST (s) replik:

Fru talman! Det är bara på ett par punkter som jag har anledning att gå emot vad utskottets ordförande här har framhållit. Först vill jag understryka att jag reagerar mot att man skulle införa en ny regel när det gäller överföring av medel från ett budgetår till ett annat. Då replikerar Per Petersson mig genom att säga att vi socialdemokrater inte var med om försvarsuppgörelsen. Men faktum är att vi var representerade i en parlamentarisk kommitté som utarbetade så att säga hela det system som vi sedan blev överens om. Jag tror att det allra viktigaste när det gäller försvarsuppgörelser är hur man skall kompensera när det gäller penningvärdeförändringen. Partierna blev överens också på den punkten. Kommitténs förslag var ute på remiss och olika myndigheter har tagit ställning. Jag medger att vi socialdemokrater icke var med om själva beslutet när det gällde penningbeloppen. Vi hade ju föreslagit en något lägre nivå. Men när det gäller de tekniska arrangemangen gjordes det inte några invändningar från vårt håll. Därför menar jag att man

Torsdagen den
7 maj 1981

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

här nu går ifrån det som vi hittills har varit överens om.

Jag vill gärna framhålla – och jag har redan antytt det – att när man agerar på det här sättet finns det tydligen inte längre något intresse av att bli överens om sådana här saker. Vi får naturligtvis bara notera detta – vilken vägledning det nu kan ge oss för framtiden återstår att se.

Det är riktigt att jag kanske inte i så stor utsträckning utnyttjade min taletid till att beskriva läget i vår omvärld. Jag avstod från det. Naturligtvis hade jag kunnat göra det, men å andra sidan är ju vårt försvar uppbyggt på det sättet att vi har beredskapsanordningar som träder i kraft vid behov. Det behöver således i och för sig inte påverka vår debatt om de mera långsiktiga ställningstagandena. Därför gick jag inte in på dessa saker.

Slutligen något om uttrycken när det gäller att beskriva våra säkerhetspolitiska mål. Ordet "ansvar" är också något nytt i detta sammanhang. Jag skall inte gå in i en diskussion om det, men jag vill ändå framhålla att man aldrig tidigare uttryckt sig på det sättet att Sverige skulle ha ett speciellt ansvar när det gäller åtagandena i Norden – och det är väl. Det har jag försökt att betona i mitt huvudanförande, vilket Per Petersson gärna kan läsa.

Jag har försökt framhålla det som tidigare varit en självklarhet för oss. Vi konstaterar att Sverige, med det försvar som vårt land har, bidrar till säkerheten. Men det finns inte vare sig några förpliktelser eller något speciellt ansvar.

Anf. 38 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Det är utomordentligt lätt att instämma i det som Per Petersson sade om säkerhetspolitiken och Nordens förändrade situation i det sammanhanget. Jag har inte alls något att erinra mot beskrivningen att det nordiska området de senaste åren på ett helt annat sätt än tidigare har dragits in i de globala spänningarna. De kriser som på 1950-talet förekom på olika håll i världen drog inte alls på samma sätt som i dagens läge in Skandinavien. Den förändrade situationen är beroende på ändrade förhållanden, på vapenutvecklingen, på de olika stormakternas framskjutna positioner m. m. Jag håller med om allt detta. Det intressanta blir ju då – och det har vi debatterat många gånger förut – om det svenska försvar som vi är överens om att vi skall ha skall utformas på det sätt och se ut så som Per Petersson och försvarsutskottet år efter år pläderat för – i år med en viss opposition från socialdemokratiskt håll, som jag noterar med tacksamhet.

Vad tjänar det till att försöka upprätthålla detta försvar, när vi inte kan hålla det i gång särskilt länge på grund av uthållighetsbrister och underhållsbrister? Det går inte att lyfta ut det militära försvaret. Per Petersson, vid sidan av samhället i övrigt och tala om det som om det inte hängde ihop med samhället och samhällsutvecklingen. Vi måste välja – det vet Per Petersson lika bra som jag. Och valet står nu mellan att antingen satsa på ett försvar med den struktur som det har eller spola den allmänna värnplikten och inrikta försvaret på en teknisk uppbyggnad. Det är vad det handlar om, och det är det jag har försökt föra fram. Men den diskussionen är det väldigt svårt att få i gång.

När det gäller detta med olika linjer tror jag inte att vänsterlinjen är särskilt smal, men den har väl ännu inte tillräckligt kraftigt slagit igenom i den svenska riksdagen och andra församlingar. Det finns en utbredd medvetenhet hos svenska folket om dessa problem, om det svenska samhällets sårbarhet och om det militära svenska försvarets sårbarhet. Vi kan aldrig begära att det svenska folket skall känna tilltro till och hysa förtroende för det svenska försvaret, om försvaret inte på ett kraftfullt sätt är underbyggt av en samhällsstruktur som kan bära upp det.

Sedan några ord om ekonomin. Vi har begärt prutningar med 1,9 miljarder kronor. Det är naturligtvis svårt att genomföra dessa prutningar – jag håller med om det också. Men det är möjligt att genomföra dem. Eric Holmqvist har här påpekat att överskott uppstått till följd av olika beräkningssätt. Det är ju fråga om ganska invecklade beräkningar. Vi vet att indexregleringen har gynnat försvarsanslagen – man har fått pengar över. Det var inte länge sedan – bara ett par dagar sedan – jag såg en notis om flyget i en tidning, där man sade att man kunde spara åtskilligt genom att t. ex. inställa vissa flygningar med Viggen och flyga med lättare plan. Många andra områden – det sociala området m. fl. – har fått vidkännas hårda prutningar. Det har i det här landet lagts ned företag som fått till följd att befolkningen i hela bygder ställts utan arbete och försörjning. Det går att spara ganska kraftigt också inom försvaret, Per Petersson.

Anf. 39 PER PETERSSON (m) replik:

Fru talman! Låt mig först säga att jag är angelägen att komma överens med Eric Holmqvist och andra socialdemokrater om både svensk säkerhetspolitik och svensk försvarspolitik, för jag anser att det skulle vara av värde. Men samtidigt har jag den bestämda meningen att vi måste ha ett försvar av god styrka för att vi skall kunna bevara landets framtida fred och frihet.

När Eric Holmqvist så hårt angriper den ökade möjligheten att överföra pengar från ett budgetår till ett annat tycker jag att han bortser från att det bärande i 1977 års femåriga försvarsbeslut var att vi skulle ställa de resurser till förfogande som vi räknade med att beslutet 1977 omfattade. Utvecklingen av nettoprisindex under de tidigare åren av den här femårsperioden har varit sådan att man inte har kunnat fullfölja planeringen enligt 1977 års försvarsbeslut. Med hänsyn till det och till den ökade spänningen i världen och i vårt kringområde tycker jag att det är värdefullt att regeringen kunnat enas om att göra det bästa möjliga just för att fullfölja tankarna i det femårsbeslut som riksdagen fattade 1977.

Vårt land är enligt min mening beroende av att ha ett förtroendeingivande totalförsvar – både det militära försvaret och de andra komponenterna – och för att klara den uppgiften behöver man också betydande resurser. Att som Oswald Söderqvist säga att man håller med om att spänningen i världen och i vårt närområde har ökat och sedan i nästa mening säga att vi skall spara 1 900 milj. kr. i försvarsanslag, det är inte trovärdigt.

Torsdagen den
7 maj 1981

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

Anf. 40 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Per Petersson och jag befinner oss på de här olika ståndpunkterna när det gäller utformningen av det svenska försvaret, och jag hävdar fortfarande att det inte ger något förtroende att hålla på och bygga upp ett försvar av den struktur vi har i dag. Det inger inget förtroende i omvärlden. Vi vet mycket väl att vårt lands presumtiva angripare vet lika bra som vi själva vad vi har, vad vi förmår, vilka resurser vi har. De gör sina beräkningar. De är mycket väl medvetna om hur det svenska försvaret är uppbyggt, hur det svenska samhället fungerar och hur det skall störas på det mest effektiva sättet.

Det är där den stora konflikten uppkommer. På 1950-talet hade vi förutsättningar att på ett helt annat sätt upprätthålla den här typen av försvar. Vi var gynnade och hade bättre förutsättningar – men de förutsättningarna har hela tiden ändrats, och de har ändrats drastiskt under de allra senaste åren av 1970-talet. Vi har alltså inte möjlighet att upprätthålla ett förtroendeingivande försvar om vi fortsätter på den linje som vi hittills har följt. Vi måste erkänna det och komma fram till någonting annat i stället. Vill man inte erkänna det utan bara talar om att vi måste ha fler miljoner till det militära försvaret, fler stridsvagnar, fler flygplan osv. – och inte tar hänsyn till att vi inte har uthålligheten, inte har underhållssäkerheten, inte har förutsättningar för att upprätthålla denna apparat – då inger vårt försvar inget förtroende, Per Petersson. Det är det som är kruxet, och det är ingenting som är märkvärdigt. Alla militärstrategiska forskare och bedömare kan klara ut precis vad vi har och inte har. Därför måste vi ändra strukturen på det svenska försvaret, och det ställningstagandet måste vi ta nu på 1980-talet. Vi har inte råd att fortsätta som hittills. Vi måste välja, och då blir det antingen den högerlinje jag har beskrivit tidigare eller en ny, vänsterinriktad linje, som bygger mer på egna resurser inom landet och som återför tankarna till ett folkförsvar.

Anf. 41 ERIC HOLMQVIST (s) replik:

Fru talman! Det förefaller mig som om Per Petersson inte riktigt har satt sig in i vad det rör sig om i fråga om medelsöverföringen. Jag är säker på att statsanställda och de som sysslar med förvaltningsfrågor inser hur värdefull den här konstruktionen redan tidigare varit för försvaret och inser att det blir en ytterligare betydande favorisering om man följer den borgerliga linjen. Det borde vara alldeles uppenbart att frågan på sin tid var en del av försvarskommitténs förslag.

Nu säger Per Petersson att annat tar över, att vi kan glömma detta med rätten att överföra medel, eftersom det finns andra saker som, enligt honom, kan sättas upp som mer betydande riktpunkter. Men det är ju ett helt fritt val som Per Petersson där gör – vilka delar av försvarsbeslutet skall vi egentligen respektera och vad kan man sätta sig över eller förändra. Där har vi alltså olika uppfattningar.

Jag vet inte vad inom försvaret som har blivit eftersatt under de fem åren. Jag avslöjar väl inga hemligheter när jag säger att vi i försvarsutskottet till

militärledningen har ställt frågan, vad som har blivit eftersatt, och bett den inkomma med en beskrivning av vad som fattas och också av vad som har tidigare lagts. Man har kanske inte fått tid att göra den beskrivningen – vi har i varje fall inte fått dessa uppgifter.

Jag har det bestämda intrycket att man i stort sett har kunnat följa 1977 års försvarsbeslut som det var tänkt. Det kan ha skett förskjutningar, någonting kan ha tagits fram tidigare och annat kan ha fått stå tillbaka. Men ännu har vi i alla fall inte fått besked om att det skulle föreligga några väsentliga avvikelser – det vill jag gärna ha sagt.

Anf. 42 PER PETERSSON (m) replik:

Fru talman! Först till Oswald Söderqvist.

Jag är helt medveten om att ett förtroendeingivande totalförsvar måste innehålla ett militärt försvar av en viss styrka, så att det är krigsavhållande. Vi måste ha ett befolkningsskydd som är gott. Vi måste också ha en god försörjningsberedskap. Försvaret måste också vara så sammansatt att det stärker det svenska folkets försvarsvilja.

Eric Holmqvist har bitit sig fast vid frågan om 2 eller 4 %. När vi träffar ett femårigt försvarsbeslut eftersträvar vi ju att få planeringssäkerhet, så att vi när vi fattar beslutet också vet vad vi faktiskt får för de pengar vi då räknar med. Vi har använt olika indexserier för att försöka säkra realvärdet under en femårsperiod.

Eric Holmqvist vet lika väl som jag att man i den nu arbetande försvarskommittén, 1978 års försvarskommitté, är medveten om att nettoindex inte har varit ett tillfredsställande index. Det har under vissa perioder blivit för liten täckning, under andra perioder en tillfredsställande täckning. Därför håller man nu på och arbetar fram ett nytt indexsystem.

Men vad som är ostridigt är att även med den ökade möjligheten att överföra pengar – att man behöver detta beror på inflationsutvecklingen – har man inte fullt ut kunnat fullfölja 1977 års försvarsbeslut, alltså ge försvaret den styrka som man avsåg när man fattade beslutet 1977. Eric Holmqvist vet att spänningen i världen har ökat sedan 1977. Det har också redovisats av 1978 års försvarskommitté.

Anf. 43 GUDRUN SUNDSTRÖM (s):

Fru talman! Jag skall koncentrera mig på en del av de informationsfrågor som berörs i försvarsutskottets betänkande.

Många är beroende av en mer fördjupad information i säkerhets- och försvarsfrågorna än man kan få i massmedias stora informationsflod. Ofta är dessa frågor komplicerade och svåra att ta ställning till. Sakförhållandena kan också många gånger vara mycket svåra att beskriva. Dessa frågor är vidare av sådan art att de bör slippa behandlas i sensationsartiklar, där man ofta stannar inför s. k. udda frågor.

Vi har kunnat konstatera ett större intresse för säkerhets- och försvarsfrågorna i samhället. Därför är det viktigt att vi kan möta detta intresse med en saklig och begriplig information.

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

Inom försvarskommittén och försvarsutskottet har vi haft många diskussioner om hur vi skall få ut en bra och saklig upplysning i de här frågorna. En särskild expertgrupp har också framlagt förslag till försvarskommittén i informationsfrågan. Förslaget hade dessförinnan varit föremål för ett remissförfarande. Av remissvaren kan man utläsa att det finns ett stort intresse för en förbättrad information. Målsättningen har försvarskommittén beskrivit i sitt betänkandet 1980:2:

”Informationen bör syfta till att stimulera den allmänna säkerhetspolitiska debatten genom att bl. a. ställa sakligt underlag till förfogande. Strävan bör vara att få en sådan bredd på debatten att den inte endast engagerar ett redan välinformerat fåtal.

Informationen skall också tjäna till att belysa bakgrund och motiv för de mål och den inriktning som statsmakterna givit för säkerhets- och försvarspolitik. För den enskilde är det angeläget att få en god kunskap om varför hon eller han kan tas i anspråk för utbildning eller annan tjänstgöring enligt någon av pliktlagarna. Inte minst är det angeläget för den enskilde att inse vilka påfrestningar som kan drabba fredssamhället och medborgarna i händelse av kriser och krig och vad som görs för att möta dessa påfrestningar. Det är också ett allmänt intresse att få en god information om hur de allmänna medel används som satsas på försvars- och säkerhetspolitiska åtgärder. — — —

Detta mål bör kunna förverkligas genom en kombination av åtgärder:

- Alla människor bör så långt möjligt nås med en grundläggande information.
- De tillfällen då säkerhetspolitiken är en viktig politisk fråga utnyttjas för att stimulera debatt och intresse.
- I övrigt skapas intresse genom att anknyta till aktuella händelser och ge olika åsikter möjligheter att komma till tals.
- Informationsmaterial ges ut kontinuerligt i syfte att nå dem som är särskilt intresserade.”

I betänkandet tar kommittén upp t. ex. hur man skall kunna informera i säkerhets- och försvarsfrågorna i skolan, vilka upplysningar som kan vara bra att ge de värnpliktiga och dem som är inkallade till repetitionsövningar. Man tar upp frågan om särskilda journaliststipendier för vidareutbildning på det säkerhetspolitiska området. Men man har också tagit upp folkrörelsernas roll när det gäller att föra en debatt om försvars- och säkerhetsfrågorna.

Av egna erfarenheter från folkrörelserna vet jag hur mycket t. ex. Folk och Försvar har kunnat hjälpa oss vid konferenser – man har givit ut skrifter som har varit ett stöd när det gällt att få i gång en bredare diskussion om försvarsfrågorna.

Vi socialdemokrater har accepterat kommitténs tankegångar. Därför har vi föreslagit ett höjt anslag till Folk och Försvar. Vi anser det viktigt att få i gång en bredare debatt i säkerhets- och försvarsfrågorna och att få ut en bra och lättförstådd information till människorna.

Det finns ytterligare några skäl som motiverar ett höjt anslag till Folk och Försvar.

Inför ett nytt försvarsbeslut, som skall träda i kraft efter 1982, är det viktigt med en ökad information i säkerhets- och försvarsfrågorna. Vi vet att den allmänna penningbristen medför förändringar, både för dem som arbetar inom försvaret och för dem som tillhör frivilligorganisationerna, och det har kommit fram nya tankegångar om hur vi på ett bättre sätt än tidigare skall kunna utnyttja samhällets civila resurser vid ett eventuellt krigs- eller krisförhållande.

Vi är inom vårt parti väl medvetna om att alla de här områdena säkerligen får egna beskrivningar. Skälet till att vi är angelägna om att Folk och Försvar får ökade resurser är att vi därigenom får en bredare debatt. Vi får en möjlighet att nå ut till grupper av människor som annars kanske inte sysslar med de här frågorna – ungdomsorganisationer, kvinnoorganisationer, osv.

Just den form som Folk och Försvar använder sig av – att förmedla talare, att ge ekonomiskt stöd och att komma ut med upplysningsskrifter – har betytt och kommer säkerligen att i framtiden betyda mycket för att få i gång en bred diskussion.

Fru talman! Jag behöver inte mera motivera betydelsen av ökad information före ett nytt försvarsbeslut. Vi har i våra motioner understrukt att denna information bör ges nu och bör komma många till del.

Jag vill också med några ord beröra frivilligorganisationerna inom försvaret. Vi är inte, som utskottets värderade ordförande tror, ute och valfiskar bland organisationernas medlemmar. Vi som tillhör försvarsutskottet eller försvarskommittén är ofta ute hos de här organisationerna för att informera, och vi ser då att de gör ett oerhört betydelsefullt arbete. Överbefälhavaren hade i sin promemoria begärt mera pengar till utbildning av den här kategorin, och därför tycker vi att det inte är obefogat att vi ställer upp för dessa organisationer.

Kanske blir det i framtiden en nedskärning av regementen, vilket skulle kunna medföra att frivilligorganisationerna får en annan och sämre ställning. De kanske drabbas av att få mindre personligt stöd, och kanske får de inte heller lokaler till sitt förfogande i samma utsträckning som de är vana vid f. n.

Fru talman! Med det sagda vill jag yrka bifall till de reservationer som socialdemokraterna har fogat till försvarsutskottets betänkande.

Anf. 44 PER PETERSSON (m) replik:

Fru talman! Jag är uppriktigt glad över Gudrun Sundströms välvilliga intresse för de frivilliga försvarsorganisationerna och för att hon vill att man skall ge Folk och Försvar behövliga resurser för dess angelägna informationsarbete. Därvidlag finns det ingen motsättning mellan Gudrun Sundström och mig i sakfrågan.

Låt mig läsa in två korta stycken från försvarsutskottets betänkande nr 19:

”Liksom försvarsministern och motionärerna vill utskottet framhålla angelägenheten av information och debatt om säkerhetspolitiken och

Planering och anslag för det militära försvaret, m. m.

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

totalförsvaret inför nästa försvarsbeslut. Det är också viktigt att sprida lättillgänglig information om beslutet sedan det är fattat.

Utskottet kan för sin del godta att försvarskommitténs förslag om information och debatt underställs riksdagen i samband med övriga förslag från kommittén. Från regeringens sida finns uppenbarligen både vilja och handlingsberedskap att stödja organisationer och projekt som syftar till att sprida kunskap om säkerhetspolitiken och totalförsvaret. Medel finns tillgängliga under anslaget Vissa nämnder m. m., som är ett förslagsanslag", dvs. ett anslag som kan överskridas.

Anf. 45 GUDRUN SUNDSTRÖM (s) replik:

Fru talman! Det är ett förslagsanslag, men det gäller ju för alla organisationer att man måste få ett bestämt besked när man organiserar upp sitt arbete och planerar för ett kommande år. Därför har vi ansett att de här beskederna skall komma omedelbart.

Anf. 46 PER PETERSSON (m) replik:

Fru talman! Jag hoppas att man inom organisationerna är så pass lyhörd att man kan ta del av utskottsbetänkanden och av de här styckena som jag har anfört.

Anf. 47 ERIC KRÖNMARK (m):

Fru talman! Min situation är något egenartad, eftersom jag är politiskt ansvarig för den proposition som riksdagen nu behandlar men inte har möjlighet att försvara den från regeringsbänken. Jag avser att ge en allmän syn på försvarspolitik, men innan jag går in på denna ber jag att något få kommentera vad min högt värderade företrädare som försvarsminister Eric Holmqvist har framfört i debatten.

Låt mig börja med den formulering som har diskuterats angående säkerhetspolitiken, nämligen att vi skall uppfylla våra säkerhetspolitiska förpliktelser i Norden. Jag vill här deklarerat att för mig är ingen formulering någon prestigefråga. I den mån en formulering skulle kunna ge intryck av tvetydighet är det beklagligt. Jag kan bara konstatera att uttrycket som sådant är tidigare använt. I den proposition som låg till grund för riksdagens försvarsbeslut 1968 – ett av de stora försvarsbesluten i modern tid – skrev den dåvarande regeringen:

Sveriges neutralitetspolitik förutsätter att försvarspolitik styrs bl. a. av de förpliktelser som vi ikläder oss genom att förklara oss neutrala i en konflikt mellan andra stater. Vid ett krig i Europa som Sverige inte är inblandat i föreligger skyldighet för Sverige att avvisa företag från de krigförandes sida som kränker det svenska territoriet.

Jag tycker att det här är en alldeles utomordentlig formulering, och jag beklagar att den sedan kom bort i hanteringen. Jag vill betyga att jag inte ser någon som helst skillnad i uppfattning i den här frågan mellan vad den socialdemokratiska regeringen sade 1968 och vad jag sade i propositionen 1977. Det är uttryck för precis samma inställning men, som sagt, ingen

prestige i det här! I och med att debatten har dragits upp vill jag betona att här inte föreligger någon som helst skillnad i uppfattningar när det gäller den viktiga frågan om den säkerhetspolitiska innebörden.

Eric Holmqvist talar om ekonomiska ramar. Jag vill då påpeka att vi inför budgetåret 1980/81 kunde bedöma att bristen i försvarsbeslutet var ca 3 miljarder kr. gentemot vad som avsågs 1977. Vad som sedan har hänt är att en viss återhämtning skett på grund av den dämpade reallöneutvecklingen. Det gör att bristen i förhållande till försvarsbeslutet inte kommer att bli 3 miljarder utan mellan 1 och 2 miljarder kronor. Till övervägande del beror denna på att man inställt planerad repetitionsutbildning, som icke kan tas igen annat än på ganska lång sikt.

Det har dock förelegat tillfälle att göra en återhämtning av säkerhetspolitisk betydelse, genom att vi har kunnat tillföra krigsorganisationen materiel. Jag vill nämna att det har varit möjligt att genom regeringens förslag på denna väg bereda sysselsättning inom svensk industri för mellan 5 000 och 10 000 årsarbetare. Ett bifall till den socialdemokratiska reservationen skulle alltså innebära minskad industrisysselsättning. Detta skall inte vara avgörande när man fattar försvarspolitiska och säkerhetspolitiska beslut, men jag vill ändå dra fram i ljuset den effekt som den linje som Eric Holmqvist här har förordat skulle få.

Låt mig härefter, fru talman, gå in på mera principiella överväganden.

Frågor av omedelbar och direkt betydelse för Sveriges säkerhetspolitik får oftast tyvärr mycket litet utrymme i den offentliga diskussionen. Det är en tradition vi inte bara borde beklaga utan också göra något åt. Men vi har också ett värdefullt arv att förvalta: den breda enighet som av tradition gällt den svenska neutralitetspolitiken – och med denna som utgångspunkt vår syn på utrikespolitiska och försvarspolitiska frågor.

Om ett år skall riksdagen fatta nästa femåriga totalförsvarsbeslut. Det internationella klimatet är i dag väsentligt annorlunda än det var då det förra försvarsbeslutet fattades 1977. De då ännu rådande förhoppningarna om fortsatt avspänning har inte uppfyllts. I stället har den internationella utvecklingen kommit att karakteriseras av djupnande motsättningar. Det gäller både förhållandet mellan stormaktsblocken och regionala konflikter på olika håll.

Till följd av denna utveckling är den tendens mot ökande rustningar vi kan bevittna. Samtidigt måste vi konstatera att många av de rustningskontrollförhandlingar som inleddes på 1970-talet tycks ha gått i stå. Bl. a. gäller detta SALT-samtalen mellan supermakterna om en begränsning av de strategiska vapnen, liksom även Wiensamtalen om styrkereduktion i Centraleuropa och förhandlingarna om ett fullständigt provstopp för kärnvapen. Även det andra uppföljningsmötet till den europeiska säkerhetskonferensen har präglats av de skärpta motsättningarna. Vi hoppas ändå att förutsättningar föreligger för att konferensen skall kunna leda till positiva resultat. Det finns också tecken som tyder på att amerikansk-sovjetiska samtal om begränsning av s. k. eurostrategiska vapen kan återupptas under 1981, vilket måste betecknas som en mycket positiv utveckling.

Planering och anslag för det militära försvaret, m. m.

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

Försvarskommittén noterar i sitt i februari avgivna betänkande de risker som regionala konflikter medför för internationell fred och stabilitet. Kriget mellan Iran och Irak och den senaste tidens utveckling har härvidlag särskilt riktat uppmärksamheten kring Gulfen, med dess centrala roll för världens oljeförsörjning.

Kommittén noterar också inom regionala utvecklingstendenser, t. ex. den i Polen. Händelserna där har framhåvt betydande spänningar i Östeuropa, vilka kan komma att påverka den politiska situationen i Europa i dess helhet.

Beträffande förhållandet mellan öst och väst, som för svensk säkerhetspolitik fortfarande måste bedömas vara det helt grundläggande säkerhetsperspektivet, drar kommittén en enligt min mening tungt vägande slutsats: kommittén framhåller att förhållandet öst-väst i högre grad än tidigare kan komma att präglas av återkommande växlingar mellan skeden av ökade spänningar och skeden av samarbetsförsök. Mot bakgrund av denna bedömning framstår det som särskilt angeläget att vi fortsätter att föra en konsekvent och långsiktig säkerhetspolitik. Kortare perioder av minskad spänning bör inte tas till intäkt för att det skulle vara möjligt för oss att ge avkall på våra säkerhetspolitiska ambitioner. Lika litet bör vi under perioder av ökade motsättningar mellan supermakterna, som den vi nu genomgår, föranledas att vidta förhastade eller överdrivna åtgärder.

Det nordiska området strategiska betydelse har av flera skäl ökat under senare år. De kärnvapenbärande ubåtarnas viktiga roll för att upprätthålla den strategiska balansen mellan USA och Sovjetunionen och Murmanskommrådets vitala betydelse för den sovjetiska sidan är det främsta skälet. Men vi har också utvecklingen av ubåtsjaktvapnen som leder till intensifierad spaning mot ubåtar och utveckling av marina styrkor för att skydda dessa. Den nya, oceangående sovjetiska marinen har behov av att få tillträde till Atlanten, och NATO har behov av att skydda sina egna, vitala transatlantiska förbindelselinjer. Redan i inledningen av ett krig i Europa kan vi alltså befara en kamp om herraväldet över havs- och landområden i vår närhet.

I samband därmed kan vi räkna med en omfattande flygoperativ verksamhet som kan leda till kränkning av svenskt luftrum.

Om kriget trappas upp till kärnvapennivå kan omfattande kränkningar med kärnvapenbärande flygplan och kryssningsrobotar förekomma.

Allt detta tyder på att inom vårt totalförsvar kommer luftförsvaret att få en växande betydelse för att hävda vårt territoriums integritet. Vi får inte låta flygdivisionernas antal sjunka ytterligare. Vi måste satsa på att upprätthålla deras kvalitet.

Kommittén är enig i sin slutsats att så länge risken för ett krig i Europa inte kan uteslutas, måste vi vidmakthålla ett efter våra förhållanden starkt totalförsvar på den allmänna värnpliktens och övriga pliktlagars grund. Vi måste göra detta dels för att begränsa konsekvenserna av ett sådant krig för vår egen del, om det trots allt skulle komma, dels för att fortsatt kunna bidra till lugn och stabilitet i vår del av världen.

Denna slutsats är kanske inte direkt överraskande. Jag vill dock hävda att

den nu har en särskild tyngd eftersom kommittén mycket seriöst övervägt de kritiska synpunkter som framförts i anslutning till kommitténs första, säkerhetspolitiska betänkande. Jag tänker då särskilt på den kritik som ifrågasatt värdet av ett starkt konventionellt försvar i kärnvapnens tidevarv. I debatten har hävdats att skyddet mot ABC-stridsmedel kommit i skymundan.

De senaste årens internationella utveckling, med pågående eller förestående kärnvapenmoderniseringar inom stormaktsallianserna, är en del av bakgrunden till diskussionerna. Verkningarna av kärnvapenkrig har kommit upp till ny debatt genom FN:s kärnvapenstudie, som ju genomförts nyligen på svenskt initiativ med omfattande svensk medverkan.

Det är det allra viktigaste målet för vår säkerhets- och försvarspolitik att hålla vårt land utanför en konflikt mellan stormaktsblocken, som ju skulle kunna utvecklas till en nukleär slagväxling. Hela vår alliansfria politik, stödd på ett efter våra förhållanden starkt konventionellt försvar, har ju detta mål.

Det kan självfallet inte kategoriskt uteslutas att en storkonflikt skulle kunna inledas direkt med kärnvapeninsats. Men stormakternas doktriner och mycket omfattande konventionella rustningar – som ju drar huvuddelen av deras försvarskostnader – talar starkt för att en eventuell storkonflikt inleds med konventionella vapeninsatser. Det är i detta läge vårt konventionella försvar har sin roll att hålla oss utanför konflikten.

Lyckas vi häri bedömer jag, liksom försvarskommittén, risken som ganska liten att Sverige skulle utsättas för direkt kärnvapenbekämpning i ett på ett senare stadium upptrappat krig. För i ett sådant läge står supermakternas överlevnad på spel inom loppet av timmar eller t. o. m. minuter. Att man då skulle komma på tanken att öppna en ny front mot Sverige förefaller närmast befängt. Ingen kan utfärda några absoluta garantier. Men även i dessa sammanhang måste vi försöka tänka rationellt. Motsatsen kan endast leda till ett: handlingsförlamning.

Min slutsats är alltså, att ett starkt, fredsbevarande konventionellt försvar är vår väsentligaste åtgärd för att hålla oss utanför de ohyggliga verkningarna av ett kärnvapenkrig. Men ett sådant försvar utgör naturligtvis ingen absolut garanti mot kärnvapeninsatser mot vårt land.

Även om vi står utanför konflikten, skulle vi i ett omfattande kärnvapenkrig kunna drabbas av radioaktivt nedfall.

Ett väl förberett totalförsvar är vår andra försvarslinje mot kärnvapenkrigets verkningar. Civilförsvaret och det ekonomiska försvaret kommer i centrum i ett sådant läge.

Jag håller med dem som anser att skyddet mot ABC har fått alltför liten uppmärksamhet under det senaste årtiondet. Det är nödvändigt att totalförsvaret har förmåga att indikera radioaktivt nedfall samt larma och leda befolkningen i sådana lägen. Och man måste kunna utnyttja alla de skyddsanordningar som finns i samhället, i form av skyddsrum, skyddade utrymmen, tunnelbanestationer, garage och källare. Tillsammans representerar dessa en mycket omfattande skyddsresurs. För att ta till vara dem

Planering och anslag för det militära försvaret, m. m.

Torsdagen den
7 maj 1981

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

behövs ökad information till befolkningen och en effektiv ledning i krig. Myndigheten har i uppdrag att skyndsamt undersöka behovet av åtgärder och kostnaderna för dessa.

Skulle direkta kärnvapeninsatser ske mot vårt land, måste självfallet alla våra resurser kunna sättas in i undsättningen av de drabbade. Vid sidan av civilförsvarets egna styrkor utgör i detta läge de militära förbanden med sina kvalificerade lednings- och transportresurser den viktigaste tillgången. Jag skall senare mer utförligt återkomma till civilförvarsfrågorna.

Försvarskommitténs analys av de både teoretiskt och känslomässigt mycket svåra kärnvapenfrågorna utmynnar alltså i slutsatsen: ett vidmakthållande av ett efter våra förhållanden starkt totalförsvaret främst inriktat för konventionellt krig är alltså ett av de viktigaste säkerhetspolitiska medlen att bidra till fortsatt stabilitet i fred och att skydda vårt oberoende i kris och krig.

Även på det konventionella området sker en snabb utveckling som kräver en kontinuerlig anpassning av våra försvarsanstängningar. Denna anpassning är nödvändig av två skäl: dels på grund av den strategiska utvecklingen som innebär att det nordiska, eller snarare nordatlantiska, området kommer mer i fokus för stormakternas militära intresse, dels på grund av den militärtekniska utvecklingen.

Den strategiska utvecklingen innebär ökade risker för att Sverige skulle kunna komma att beröras av krigshandlingar redan i ett europeiskt krigs inledande skede; den militärtekniska utvecklingen medför att de militära resurserna för snabba, överraskande operationer i vårt närområde genomgår en långsam men kontinuerlig förbättring. Jag kan exempelvis peka på den snabba utvecklingen av mekaniserade enheter, förbättringen av transportmedlen till sjöss och i luften samt utvecklingen då det gäller flygstridskrafterna.

Därtill bör, enligt min mening, läggas den viktiga faktorn som försvarskommittén pekat på, nämligen utsikten av motsägelsefulla och snabba variationer i det storpolitiska mönstret, vilket kan medföra att det blir svårare att dra korrekta slutsatser av utrikespolitiska skeenden. Att fatta beslut om exempelvis beredskapshöjningar i en situation som karakteriseras av ofta motstridiga signaler kan därmed bli än svårare i framtiden.

Slutsatsen av detta är att totalförsvarets insatsberedskap och förmåga till snabb styrketillväxt måste förbättras. Skall försvaret kunna fylla sin fredsbevarande och krigsavhållande uppgift måste våra militära styrkor vara omedelbart stridsberedda och snabbt kunna förflyttas till hotade delar av landet. Motsvarande gäller de civila totalförsvargrenarna. Vi kan inte planera med någon nådatid, för då skapar vi blottor.

Därtill kommer att vi i framtiden måste finna former som gör det lättare att genomföra begränsade beredskapshöjningar i svårtolkade s. k. skymningslägen. Även med relativt begränsade beredskapsåtgärder kan vi åstadkomma en hög krigsavhållande effekt, bl. a. därför att en fortsatt mobilisering blir så mycket lättare att genomföra om läget så skulle kräva. Det pågår ett omfattande planeringsarbete i denna fråga. Jag bedömer dock att arbetet

skulle behöva konkretiseras snabbare.

Jag vill i sammanhanget framhålla att den proposition som vi nu behandlar innehåller förslag på flera punkter som förbättrar vår insatsberedskap och uthållighet i olika tänkbara situationer.

Det är med stor tillfredsställelse jag konstaterar att försvarskommittén är enig i sin analys av den säkerhetspolitiska och militärpolitiska utvecklingen och de grundkrav som därmed ställs på totalförsvaret. Detta gäller även om det finns vissa nyansskillnader i ansatserna beträffande inriktningen av försvarsutvecklingen.

Anpassningen av försvaret i takt med de nya krav som ställs kommer givetvis att medföra kostnader – det är ofrånkomligt. Som bekant är den samhällsekonomiska och statsfinansiella situationen ansträngd. Trots att försvaret som enda del av den offentliga sektorn minskat sin verksamhet under 1970-talet måste denna återhållsamhet också prägla utvecklingen beträffande försvarsanslagen. I största möjliga omfattning gäller det därför att pressa kostnaderna för den fredstida driften för att frigöra resurser till utbildning och materielanskaffning, dvs. sådant som ger utslag i krigsorganisationens styrka.

Ett problem härvidlag är att den hårda kostnadspress som försvaret varit utsatt för under 1970-talet har medfört att många av de enkla rationaliseringarna redan genomförts. De fortsatta rationaliseringarna kommer därför sannolikt att bli svårare och ibland smärtsammare, än tidigare. Försvarets försprång i detta hänseende jämfört med övriga samhällssektorer, som nu måste börja spara, är därför en tvivelaktig tillgång; övriga samhällssektorer kan åtminstone inledningsvis så att säga skumma grädden av mjölken.

Jag vill i sammanhanget nämna att andra sektorer, enligt min mening, har mycket att lära av försvarssektorn. Genom sitt planeringssystem förmår försvaret formulera långsiktiga mål och sedan planmässigt genomföra dem.

Även om systemet ingalunda är perfekt, vill jag hävda att ingen annan offentlig samhällssektor har tillgång till instrument som på motsvarande sätt möjliggör intelligenta besparingar. Och med intelligenta besparingar menar jag att kostnaderna har kunnat hållas nere samtidigt som försvarseffekten drabbats av mer måttliga neddragningar.

Vad jag här sagt om den nödvändiga utvecklingen inom försvaret och den ekonomiska krisen ger en antydning om de mycket svåra avvägningsproblem som försvarskommittén står inför i sitt fortsatta arbete.

För det militära försvarets del gäller det bl. a. fredsorganisationen, flygplansfrågan och utformningen av priskompensationssystemet. Utan att vilja föregripa kommitténs överväganden och förslag skall jag något behandla dessa frågor samt också något behandla vissa totalförsvarsfrågor.

En fråga som tilldrar sig särskild uppmärksamhet i dessa dagar gäller fredsorganisationen. Bakgrunden till det arbete som i dag bedrivs av myndigheterna och försvarskommittén är den rådande obalansen mellan freds- och krigsorganisation. Fredsorganisationen är för stor i förhållande till

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

det antal krigsförband vi ställer upp. Jag vill i sammanhanget beklaga att flera av de beslut om neddragningar och sammanläggningar som förbereddes redan i början på 1970-talet inte verkställdes. Hade så skett, hade försvarets ekonomiska problem och behovet av omfattande strukturförändringar varit mindre.

Omfattningen av de nödvändiga förändringarna framgår bl. a. av ÖB:s i tisdags framlagda plan för fredsorganisationen. 6 000 fast anställda förutsätts försvinna inom 10 år, samtidigt som ett stort antal myndigheter läggs ned eller slås samman.

Som det samhällsekonomiska läget är i dag är dessa förändringar helt nödvändiga redan på grund av det tidigare överskottet av utbildningsplatser. Därtill kommer att krigsorganisationen reduceras under 1980-talet och att antalet värnpliktiga män som uppnår värnpliktsålder minskar kraftigt fram till mitten av 1990-talet. Även oberoende av ekonomiska krav bör fredsorganisationen alltså minska.

I sammanhanget vill både försvarskommittén och regeringen förorda ett ännu starkare minskningstryck på de centrala myndigheterna än vad som kom till uttryck i överbefälhavarens perspektivplan. Trycket är så hårt att det måste sägas ligga på gränsen till vad som är möjligt med tanke på statens ansvar som arbetsgivare. I sammanhanget bör framhållas att just inom den centrala administrationen är stora rationaliseringar redan beslutade och på väg att genomföras.

Därmed är också sagt att bantningar centralt inte kan bytas ut mot bevarandet av fredsförband. Vi måste eftersträva en effektiv och balanserad organisation över hela linjen. Det kan också vara värt att framhålla i denna debatt att centrala myndigheter på inget sätt skall förväxlas med myndigheter i Stockholm. Tvärtom har dessa myndigheter tusentals anställda på andra platser i Sverige.

Flygplansfrågan har en särskild dimension i försvarsdebatten, bl. a. därför att varje beslut får mycket långsiktiga verkningar, men också därför att den har stor betydelse i andra avseenden än de direkt försvarspolitiska.

Det står helt klart att vi måste skaffa en ny generation stridsflygplan för att ersätta de Viggenplan som börjar falla för åldersstrecket i början på 1990-talet. Försvarskommittén har, som jag tidigare nämnt, särskilt riktat uppmärksamheten på luftförsvaret i framtiden. I ljuset av den militärtekniska utvecklingen och läget i det nordiska området är denna aspekt särskilt viktig bl. a. för att skapa respekt för Sveriges vilja och förmåga att hålla fast vid vår deklarerade neutralitetspolitik.

Detta innebär att det goda luftförsvaret vi har i dag måste bibehållas. Ett JAS-system skulle därtill bli ett mer flexibelt användbart system än dagens specialiserade flygplan. Detta är av stort värde exempelvis i en neutralitets-situation, då vi skulle kunna kraftsamla till jaktfunktionen.

Jag håller fast vid den ståndpunkt jag många gånger tidigare uttalat, att det är de säkerhetspolitiska och militära skälen som måste få bli avgörande då vi väljer mellan ett svenskt och ett utländskt JAS-system i framtiden. Om knappt en månad skall den svenska flygindustrin, som gatt ihop i

Industrigruppen JAS, lämna sin offert på ett i huvudsak svenskt utvecklat system. Det är min förhoppning att detta alternativ skall visa sig vara tekniskt och ekonomiskt konkurrenskraftigt i jämförelse med utländska medtävlare.

Min förhoppning dikteras inte minst av nya utredningsresultat som kommit fram. Valsituationen mellan å ena sidan ett svenskt och å andra sidan ett utländskt alternativ har visat sig bli mer tillspetsad än vad många bedömare hittills trott.

Det förefaller nämligen som om mellanformer i anskaffningshänseende knappast är genomförbara av främst ekonomiska skäl. Kvalificerad licenstillverkning ställer sig exempelvis mycket dyrbarare än något annat alternativ.

Valsituationen kan alltså enkelt beskrivas så:

Det första alternativet är att vi väljer ett utländskt system. Det skulle innebära att svensk flygindustri praktiskt taget försvinner på kort tid och att drygt 6 000 arbetstillfällen går förlorade enbart på den militära sidan, vartill kommer att ett stort antal arbetstillfällen försvinner också på den civila sidan. Den påbörjade svenska civila utvecklingen och produktionen bedöms nämligen också upphöra i händelse av uteblivna militära beställningar.

Det andra alternativet är att svensk flygindustri får en militär beställning. Detta skulle på sikt visserligen ge färre arbetstillfällen inom den militära sektorn än man har i dag. Men genom att de påbörjade civila satsningarna skulle kunna fullföljas och vidareutvecklas kunde den totala sysselsättningsnivån hållas uppe. Härtill kommer naturligtvis de industriella fördelarna i form av tekniskt kunnande och annat samt de säkerhetspolitiska aspekterna.

Flygplansfrågan har i några fall diskuterats i egendomliga termer. Utgångspunkten måste självfallet vara de krav som ställs på försvaret. Då och då ställs dock *framtida flygplansanskaffning* i motsats till *andra ting*, exempelvis värnpliktens utformning.

Jag har tidigare i kammaren påvisat det felaktiga i sådana synsätt. Genom att välja utländska flygplansalternativ och därmed skjuta kostnaderna på framtiden skapar man i teorin måhända en politiskt lättvindig väg att slippa ta ställning till svåra frågor. Sakligt vore dock en sådan väg helt förödande. Som försvarskommittén visat kommer vi även på 1990-talet och därefter att behöva stridsflygplan. Väljer vi i höst att anskaffa utländska plan uppstår med automatik stora betalningspucklar på 1990-talet, då vi inom loppet av ett fåtal år skall betala för ett stort antal flygplan – på en gång för både utvecklingskostnaderna och kostnaderna för produktionen.

Väljer vi den vägen, måste vi se till att övriga försvarsgrenar under 1980-talet kommer i så gott skick att de på 1990-talet kan starkt reducera sin materielanskaffning.

Slutsatsen av detta är således att om vi väljer ett utländskt alternativ så skärps kraven på en tidig, och i vissa fall för tidig, strukturomvandling inom armén och marinen under 1980-talet samtidigt som deras materielanskaffning forceras. Samtidigt uppstår naturligtvis stora problem inom de

Planering och anslog för det militära försvaret, m. m.

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

försvarsindustrier som således måste bygga upp sin kapacitet på 1980-talet när beställningarna på 1990-talet dras ned mycket drastiskt.

Detta kortfattade resonemang kan på sitt sätt sägas illustrera nödvändigheten av ett långsiktigt tänkande inom försvarspolitiken. Långsiktigheten i försvarsplaneringen är väsentlig för försvarets effektivitet och därmed också för stabiliteten i vår förda säkerhets- och försvarspolitik.

Systemet med fleråriga planeringsramar och en metod för prisreglering är en förutsättning för detta. Jag konstaterar med tillfredsställelse att försvarskommittén i enighet slår vakt om att vi även fortsättningsvis skall tillämpa ett sådant förfarande.

I tider av kraftig inflation har det nu tillämpade NPI-systemet lett till alltför stora osäkerheter både när det gäller vilka totala resurser som disponeras under en beslutsperiod och när det gäller den årliga variationen av disponibla medel. Kommitténs eniga förslag om att göra om kompensationsystemet hälsar jag därför med tillfredsställelse. Jag hoppas att regering och riksdag i det kommande försvarsbeslutet skall kunna ta ställning till ett kompensationsystem som bättre svarar mot den verkliga pris- och löneutvecklingen inom försvaret.

Vi står inför en period där vi redan i planeringen måste förutsätta hårda ingrepp av rationaliseringskaraktär. Jag syftar då i första hand på de hårda ingrepp i fredsorganisationen och i fråga om fortsatta personalminskningar som försvarskommittén föreslår i sitt betänkande. Det är då desto mer angeläget att vi får ett kompensationsystem som beaktar redan in-tecknade rationaliseringsvinster.

Jag övergår så till att beröra några frågor rörande totalförsvarets civila delar.

1978 års försvarskommitté har i sitt senaste betänkande redovisat en grundsyn rörande samhället i kris och krig. Kommittén trycker särskilt hårt på att det är samhället som helhet, omställt till kris- eller krigsförhållanden, som är vårt totalförsvaret. I sammanhanget vill jag också uttrycka min förundran över vissa inslag i den aktuella debatten. Det framförs ibland uppfattningar vars innebörd är att de civila delarna av samhället skulle kunna hållas fullständigt åtskilda från krigshandlingar. I själva verket är begreppet totalförsvaret ett uttryck för nutida krigs totala karaktär.

En utgångspunkt måste vara att vi får till vara det fredstida samhällets resurser i så hög grad som möjligt. Detta blir möjligt, om vi beaktar krigs- och krisfrågor redan i fredstid och om vi förbereder oss väl att leda verksamheten på alla nivåer.

Principen att en verksamhet i fred skall pågå i kris och krig så långt möjligt direkt och oförändrat ger också förutsättningar för oss att även när det gäller de civila grenarna av totalförsvaret möta överraskande inledda angrepp. 1978 års försvarskommitté har på ett par områden lämnat nya förslag till inriktning av de civila totalförsvargrenarnas verksamhet.

När det gäller det ekonomiska försvaret innebär förslagen att vi fortsättningsvis bör prioritera åtgärder som ger oss möjligheter att under lång tid klara en nivå i vår levnadsstandard som kan betecknas som "överlev-

nadsnivå". Sådana varor och tjänster som fordras för individens och samhällets överlevnad och för understöd av försvarsmakten föreslås bli prioriterade. En inriktning som syftar till att förbereda varierande omställningar av vårt näringsliv kan jämfört med tidigare planering på olika områden leda till en annorlunda syn på lagring av skilda förnödenheter. Detta relativt nya betraktelsesätt måste nu ligga till grund för myndigheternas planering, så att regering och riksdag i det kommande försvarsbeslutet kan ta ställning mot bakgrund av ett konkretiserat underlag.

För civilförsvarsverksamheten har 1978 års försvarskommitté varit särskilt angelägen att peka på det förhållandet att begreppet civilförsvar skall beteckna en verksamhet och inte en organisation.

I fred byggda skyddsrum är av grundläggande betydelse för befolkningens skydd i krig. Men skydd kan dessutom åstadkommas genom att man utnyttjar vissa förberedda skyddade utrymmen eller genom att man söker endast tillfälligt skydd. Effekten av fientliga stridshandlingar kan därutöver minskas genom lokala omflyttningar till mindre utsatta områden eller genom att i vissa situationer särskilt hotade områden utryms. I fråga om avvägningen mellan olika slag av åtgärder vill jag framhålla att de inte ersätter varandra utan närmast bör komplettera varandra i olika situationer, exempelvis så att begränsad omflyttning får väga upp brister i tillgången på skyddsrum och andra skydd. Handlingsfrihet och förmåga att besluta helt efter den rådande situationen är därför viktiga inslag.

Ledningsorganisationen på olika nivåer för civilförsvarsverksamheten måste också ha förmåga att leda utrymningar av olika omfattning samt ha beredskap för att ta hand om spontana befolkningsomflyttningar som kan uppstå t. ex. i anslutning till omfattande markstrider.

Den inriktning av civilförsvarsverksamheten som försvarskommittén angivit, med en stark betoning av ledningsorganisationens förmåga att handla med anledning av det aktuella, eller förutsedda, läget och att utnyttja de samlade resurserna för befolkningens skydd, innebär att ett visst skydd kan uppnås även mot sådana hot som anses mindre sannolika. Detta kan gälla de fall där civilbefolkningen utsätts för direkt bekämpning. Detta kräver dock att det finns en beredskap hos ledningsorganisationen att hantera även dessa svåra fall. Ett kärnvapenanfall utan några begränsningar har vi lika litet som någon annan knappast resurser att skydda oss mot.

Försvarskommittén har föreslagit åtgärder som bör kunna leda till en förbättring av civilförsvarets personalsituation. Jag ser de åtgärderna som angelägna, inte minst därför att utbildningsbehoven i fred därigenom kan begränsas.

Kommittén bedömer att riskerna för att kemiska stridsmedel kan komma till användning är större än tidigare. Man föreslår att målsättningen för skyddsanskaffning bör förändras därhän att skyddsmasker anskaffas i fred för hela befolkningen. Detta mål bör enligt kommitténs mening kunna nås inom en tioårsperiod.

Vad kommittén föreslagit rörande skyddsmaskanskaffningen står helt i överensstämmelse med vad regeringen beslutade i december 1980 rörande

Planering och utslag för det militära försvaret, m. m.

Torsdagen den
7 maj 1981

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

ökade ekonomiska resurser för ändamålet. Budgetpropositionen ger på denna punkt uttryck för samma sak.

Jag noterar att flera av försvarskommitténs förslag beträffande civilförsvarets framtid syftar till att ge civilförsvaret en fastare lokal förankring. Jag tänker bl. a. på förslagen att knyta samman freds- och krigsräddningstjänsten fastare och tankarna på en s. k. hemskyddsorganisation, liknande vad som fanns under andra världskriget.

Jag är övertygad om det berättigade i de tankegångarna. Det svenska civilförsvaret är – trots den med internationella mått mycket långtgående satsningen på främst utbyggnad av skyddsrum och ledningsresurser – en nära nog okänd, eller misskänd, resurs hos stora medborgargrupper i vårt land. Jag håller med försvarskommittén om att viss kritik kan vara berättigad, exempelvis beträffande tillgången på skyddsmasker bl. a. för barn. Men den helt avgörande bristen är enligt min uppfattning att ett så litet antal av medborgarna lokalt i sina kommuner kommer i kontakt med civilförsvaret.

Enligt min mening krävs alltså förändringar i syfte att stärka civilförsvarets lokala förankring väsentligt. Det bör enligt min uppfattning prövas om de lokala instanserna kan få en viktigare roll, inte bara då det gäller rekrytering och övningar för krigsorganisationen.

Jag anser också att en generösare attityd i framtiden bör intas till den utbildning i självskydd m. m. som de lokala civilförsvarfsförbunden m. fl. tillhandahåller. Det är en rimlig ambition att sådan utbildning skall kunna tillhandahållas medborgarna i den utsträckning de efterfrågar en sådan.

Vi genomlever nu en period med stora ekonomiska svårigheter i hela samhället. Det kommer också att påverka totalförsvarets framtida utformning. Det är enligt min mening viktigt att man i denna situation målmedvetet prioriterar krigsorganisationerna. Det kan bli smärtsamt för många, men vi får aldrig lämna ur sikte det övergripande målet: att ställa upp ett totalförsvaret som inger respekt i omvärlden. Det är en förutsättning för oss i en spänningsfylld värld att vi kan hävda vår frihet och vårt oberoende. Det finns dess värre ingen annan väg. Historien lär oss vad som kan ske med länder som ensidigt förlitar sig på andra säkerhetspolitiska medel.

Vi måste och skall genomföra omfattande rationaliseringar, men vi måste också se till att 1982 års försvarsbeslut medför att våra mobiliseringsstyrkor upprätthålls och vidareutvecklas i takt med de krav som vår säkerhetspolitik ställer.

Anf. 48 ERIC HOLMQVIST (s) replik:

Fru talman! Det är mycket i det anförande som Eric Krönmark höll som jag gärna kan ansluta mig till, och jag tror att många andra här i kammaren kan göra det också. Vi har ju inte några som helst delade meningar när det gäller vår villighet att ställa upp och skydda det här landet och att bevara vår handlingsfrihet så långt som möjligt.

Jag skall inte gå in på hela denna exposé, men det kanske ändå fanns en punkt där jag vill göra en erinran, eftersom det gäller det förgångna. Där kan

Torsdagen den
7 maj 1981

Planering och anslag för det militära försvaret, m. m.

både Eric Krönmark och jag kanske ha anledning att erinra oss vad som har varit.

Eric Krönmark menade att man på 1970-talet inte lade ned förbanden vid den tidpunkt då det borde ha skett. Jag vet inte om han syftade på mig eller min företrädare Sven Andersson, som naturligtvis gjorde rätt noggranna överväganden i sådana sammanhang. Å andra sidan måste jag säga att varken Eric Krönmark eller någon annan har velat skynda på när det gällt förbandsnedläggningar. Jag erinrar mig det stora bekymmer som jag hade att dras med då det gällde att avveckla två flygflottiljer. Om jag inte minns fel var Eric Krönmark en av dem som kämpade mycket intensivt för att Kalmarflottiljen skulle få vara kvar. Jag fick "bibbor" och pärmar fulla med framställningar, av vilka framgick att moderaterna i bygden verkligen hade engagerat sig i den frågan. Tiotusentals människor skrev under listor, där man uttryckte att något sådant inte fick ske. Så nog finns det försyndelser på ömse håll, om vi nu skall plocka fram sådana.

Men jag tror – och det har säkert Eric Krönmark i egenskap av försvarsminister också insett – att det ändå var klokt att vi gjorde den anpassningen inom flyget.

Flygplansfrågan skall jag faktiskt inte nu gå in på.

När det gäller totalförsvaret skall jag gärna erkänna att försvarsministern inte är ensam om att bära ansvaret. Beträffande mycket av den kritik som vi har satt in och mycket av det som vi tidigare diskuterat här i kammaren i fråga om totalförsvaret, så vidhåller jag att det fortfarande finns betydande brister som vi måste komma till rätta med. När det gäller det ekonomiska försvaret, vilket utsätts för särskilt stark kritik i dag, känner jag ett visst behov av att få säga att jag faktiskt tror att den nya ledningen – jag avser både styrelsen och dem som har de verkställande uppgifterna – verkligen har gått in för att komma till rätta med de problem som kan finnas inom den sektorn. Det är naturligtvis ytterst angeläget med tanke på vår försörjning.

Till sist: De förpliktelser som Eric Krönmark talar om härleder sig ur folkrätten, vilken vi faktiskt berört i vår motion. Det var således icke något svar i den debatt som vi har fört här tidigare. På den punkten är vi helt överens.

Anf. 49 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Det är inget fel på Eric Krönmarks analys av det säkerhetspolitiska läget. Men mycket haltar när det gäller att dra slutsatser därav. Tänk rationellt, uppmanade Eric Krönmark här, och sedan talade han om totalförsvaret. I och med det uppenbarade sig ju det ologiska i resonemanget. Eric Krönmark och andra talar ofta om ett välbalanserat totalförsvaret. Men det är ju just det som vi i Sverige saknar. Vad beror det på? Jo, det beror på att den militära sektorn är efter år, decennium efter decennium fått ta i anspråk merparten av medlen – 97 %, 98 % och ibland mer än 98 % av de samlade anslagen. Därigenom har vi fått de urgröpningar och motsättningar som så tydligt kommer fram när Eric Krönmark fortsätter sitt anförande. Han kommer in på civilförsvarets brister – de är oerhört stora. Han talar om

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

skyddet mot ABC-stridsmedel, vilket återigen helt plötsligt har blivit aktuellt. I 20 år har nämligen inte en enda människa varit intresserad av frågan om skyddet mot ABC-stridsmedel. Ingen har visat sig intresserad av att stiga fram här i riksdagen eller någon annanstans och äska medel eller forskningsresurser eller någonting annat när det gäller detta skydd. Sådant lade man åt sidan på 1950-talet.

Vad är det för totalförsvaret ni talar om? Märker inte Eric Krönmark det ologiska i sitt eget resonemang? Han går upp här och talar om förstärkningar av det militära försvaret, om behovet av fler flygplan osv., men i nästa andetag framhåller han hur sårbart det svenska samhället och därmed hela det svenska totalförsvaret är.

När skall vi föra en verklig debatt och inte en pseudodebatt, där vi bryter ut den militära sektorn och talar om den utan att ta hänsyn till samhällets sårbarhet i övrigt?

Vi måste, som jag sade tidigare, välja nu. Det går inte att få både-och, utan vi måste välja. Det vet vi allihop. Det går inte, Eric Krönmark, att både bibehålla allmän värnplikt och skaffa nya stridsflygplan. Vi har inte råd att i fortsättningen upprätthålla ett sådant flygvapen som Eric Krönmark önskar sig, om vi inte skall utkräva oerhört kraftigt ökade försvarsutgifter, vilket det inte torde finnas något gehör för hos svenska folket.

Anf. 50 ERIC KRÖNMARK (m) replik:

Fru talman! Låt mig först till Eric Holmqvist säga att mitt yttrande om att det var beklagligt att man inte hade gjort sammanläggningar och indragningar i början på 1970-talet inte var ämnat som någon kritik vare sig mot Sven Andersson eller Eric Holmqvist. Det var bara ett konstaterande, och även jag är beredd att ta mitt ansvar för att vi i det läget inte såg utvecklingen så långsiktigt som vi borde ha gjort. Alla politiker gör sina misstag, och det har tidigare försvarsministrar också gjort. Inte heller jag hade då de kunskaper som jag nu förskaffat mig.

Eric Holmqvist talade om bristerna inom överstyrelsen för ekonomiskt försvar. Jag tror att en av grundorsakerna till att det blivit som det blivit är att man på det området inte har haft samma planering och ekonomiska ramar som man haft inom de övriga totalförsvargrenarna. Därför har man alltså inom överstyrelsen för ekonomiskt försvar inte tvingats till samma noggranna prioritering. Jag har också stort förtroende för den nuvarande ledningen och för dess möjligheter att rätta till förhållandena.

Sedan till Oswald Söderqvist. Vi brukar ofta föra sådana här dialoger, ljudliga dialoger mellan döva så att säga, för vi har så totalt olika syn på verkligheten. Det förefaller som om vi levde i olika världar.

Lat mig bara säga att vi skall ha ett balanserat totalförsvaret. För Oswald Söderqvist är det synonymt med att breda ut resurserna jämnt över alla delar av försvaret. Det är inte så enkelt. Det viktigaste är att se till att vi inte utsätts för krigshandlingar. Därvid har olika faktorer olika tyngd och olika betydelse. Det militära försvaret är, sett ur det säkerhetspolitiska perspektivet och med hänsyn till den krigsavhållande effekten, den svagaste länken.

om jag får använda det uttrycket. Man kan nämligen inte utnyttja några civila funktioner, utan det måste vara en organisation som är avsedd just för en sådan abnorm situation. Det går därför inte att resonera så lättvindigt som Oswald Söderqvist gör och hävda att man skall föra över resurser från det militära försvaret för att täcka brister inom andra totalförvarssektorer. Verkligheten är inte sådan. Det är inte så att det gäller att välja mellan flygplan och värnpliktiga. Vi tvingas att ha båda delar. Jag hoppas och tror att det genom rationaliseringar är möjligt att få ett balanserat militärt försvar, som kan följa med i den teknologiska utvecklingen utifrån våra speciella förutsättningar, samtidigt som vi behåller den allmänna värnplikten och utnyttjar all den försvarsvilja som finns hos våra medborgare.

Planering och anslag för det militära försvaret, m. m.

Anf. 51 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Vi kanske inte lever i skilda världar, men vi försöker nog bedöma de här sakerna från skilda utgångspunkter. Jag har aldrig sagt att vi inte skall ha ett så starkt militärt försvar som möjligt. Det anser jag att vi bör ha. Jag har sagt upprepade gånger i försvarsdebatter i denna kammare att den struktur som vårt försvar nu har och som var ganska effektiv relativt omvärldens på 1950-talet numera inte har samma effekt. Det beror på att vi inte orkar följa med ekonomiskt och inte heller har de tekniska resurserna att hänga med i forskningen på området och i den utveckling av vapen och vapensystem som förekommer inom stormakterna. Det har jag gång på gång försökt påvisa. Det är det som är den springande punkten, och vare sig Eric Krönmark tycker illa om det eller inte blir han och andra tvungna att välja mellan flygplan och värnpliktiga – för att nu förenkla problematiken. Det är inte bara det som det gäller utan hela inriktningen av försvaret. Vi kommer inte att ha råd med bådadera om vi inte kräver att svenska folket skall satsa oerhört mycket mer på försvarskostnader än i dag. Samtidigt blir det svenska samhället, precis som andra industrisamhällen, mer och mer sårbart för alla slags störningar t. o. m. i fredstid. Hur skall man kunna upprätthålla några verksamheter, allra minst militära, som fordrar oerhörda resurser i sådana lägen?

Vi måste titta på detta och inte bara tala om det svenska militära försvarets viktiga roll och sådana saker. Den viktiga rollen undergrävs hela tiden av samhällsutvecklingen. Vare sig ni som sitter här – herr Krönmark och andra – vill det eller inte, så blir vi tvungna att göra det förr eller senare. Det vore bättre att göra det förr än att göra det senare.

Anf. 52 ERIC HOLMQVIST (s) replik:

Fru talman! Eric Krönmark var vänlig och gav mig en fotokopia av propositionen från 1968 där det talades om förpliktelser. Hur mycket jag än läser den kan jag inte komma fram till annat än att vad det där talas om är den förpliktelse en stat som vill vara neutral i en konflikt har enligt folkrättsliga begrepp – att man skall kunna avvisa kränkningar, inte tillåta överflygningar som den ena av de stridande parterna kan utnyttja sig av, och hela den mängd tänkbara problem som kan uppkomma.

Torsdagen den
7 maj 1981

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

Där har vi förpliktelser, och det måste vi ha, eftersom vi själva har varit med och aktivt arbetat för att få fram en rättslig reglering i sådana här sammanhang. Det kan vi mycket väl tala om som förpliktelser, men det är någonting annat än att använda ordet i sammanhang där det inte finns någon som helst anledning att göra det.

Jag skall inte fortsätta den här debatten. Jag har faktiskt blivit nöjd med det besked som Eric Krönmark gav på denna punkt, nämligen att han står kvar vid de deklARATIONER som tidigare har givits, däribland det som anfördes 1968.

Anf. 53 ERIC KRÖNMARK (m) replik:

Fru talman! Jag skall inte heller fortsätta förpliktelsesdebatten. Men såsom jag tolkar skrivningen i nuvarande budgetproposition avses just den folkrättsliga aspekten – även om Norden nämns. Några andra förpliktelser har vi inte. Utöver de områden som Eric Holmqvist nämnde – och där är vi helt överens – kanske vi har ytterligare ansvar, om jag får använda det uttrycket; att våra grannländer skall kunna lita på att svenskt territorium inte skall utnyttjas för anfall mot dem. Det är precis vad alla politiska partier har sagt under hela efterkrigstiden, och jag kan här konstatera att det inte i sak finns någon som helst spricka i våra uppfattningar. – Därmed tycker jag att vi skall avsluta den debatten.

Så till Oswald Söderqvist. Han upprepar i dag det tema som han brukar föra fram, nämligen att Sverige är ett litet land som inte orkar hänga med i den tekniska utvecklingen. Det är klart att vi aldrig kommer att orka med att ha ett stormaktsförsvar. Men Sverige har en speciell militärgeografisk situation och speciella geografiska förhållanden, vilket innebär att vi kan konstruera speciella tekniska lösningar och därigenom få fram system med effekter likartade effekterna hos de system som stormakterna kan prestera – men till en mycket lägre kostnad.

Och detta – att vi skall vara skickliga och intelligenta och utnyttja vår teknologi – förutsätter en inhemsk vapenindustri. Det är det som gör att vi har möjlighet att fortsätta vara en alliansfri nation och föra neutralitetspolitik. Det är för mig och mitt parti och för övriga demokratiska partier här i riksdagen det väsentligaste. Jag vet inte vad herr Söderqvist har för uppfattning i den här frågan, men det verkar som om han inte prioriterade dessa saker lika hårt. Jag kan bara upprepa: Man kan inte ställa flygplan mot allmän värnplikt. Hur många gånger herr Söderqvist än står här i kammaren och säger detta blir det inte mer sant för det. Det är en felsyn.

Förste vice talmannen anmälde att Oswald Söderqvist anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 54 ÅKE GUSTAVSSON (s):

Fru talman! Jag skall inte kommentera den flygplansdebatt som den förre försvarsministern dragit upp på annat sätt än genom att säga att om flygplan och den allmänna värnplikten kommer i motsatsställning till varandra är det

inget tvivel om att arbetarrörelsen slår vakt om den allmänna värnplikten. Debatten i sak får vi tillfälle att återkomma till vid en senare tidpunkt.

Jag kan inte underlåta att något kommentera Eric Krönmarks diskussion om den rådande obalansen inom försvaret. Eric Krönmark beklagar att vi inte lagt ned flera förband än vi gjort och menar att det blir nödvändigt att göra kraftiga bantningar för framtiden. Dessutom säger han att man inte kan byta ut bantningar lokalt mot bantningar centralt när man skall spara pengar.

Jag tar mig, trots Eric Krönmarks påståenden, friheten att hävda att det finns en viss utbytbarhet, allra helst som det är i högsta grad diskutabelt om man verkligen gör några ekonomiska vinster vid omfattande nedläggningar. Det skall utredas och undersökas noggrannare, men jag skall anföra ett exempel som visar hur det har varit tidigare.

När S 1 flyttade från Uppsala till Enköping beräknade man investeringskostnaden till 180 milj. kr. Kostnaden blev 280 milj. kr. Man gjorde en beräkning av flyttningskostnaden till 20 milj. kr. Den blev 120 milj. kr. För flyttningen av ett förband blev det alltså en sammanlagd kostnadsökning på 200 milj. kr.

När man beräknade besparingarna av F 9:s nedläggning kom man fram till att man skulle tjäna 85 milj. kr. Det blev en besparing på 20 milj. kr.

När man konfronteras med verkligheten undrar man vad besparingen kommer att bli vid nedläggningen av I.v 4 i Malmö och I.v 5 i Sundsvall.

Har man den här erfarenheten må det ursäktas att man intar en ganska kritisk attityd när överbefälhavaren och en del politiker slår på stora trumman och säger att vi nu skall låta en omfattande regementsdöd drabba landet. Jag vägrar i varje fall att spänna mig för den vagnen. Jag hävdar att det finns möjligheter att i större utsträckning skära ned de centrala myndigheterna.

En annan jämförelse: I Finland finns någonting som kallas för huvudstaben för försvarsmaktens ledning. Den består av 700 personer. Den motsvarar den svenska arméstaben, försvarsstaben, fortifikationsförvaltningen, försvarets materielverk och försvarets forskningsanstalt. Dessa centrala myndigheter i Sverige har ungefär tio gånger så många anställda som den finska försvarsmaktens huvudstab, dvs. drygt 7 000. Också detta, menar jag, talar för att man bör kunna finna ganska hyggliga rationaliseringsmöjligheter på de centrala myndigheterna.

Man skall vara rädd om förbanden ute i landet av flera skäl. Ett viktigt skäl är värnpliktssocialt: förankringen i hembygden. Det andra skälet flyter in i detta: När man slåss för ett folkligt förankrat försvar skall man hålla i minnet att försvarets förankring för den enskilda människan i stor utsträckning representeras av det förband som finns på orten eller i närheten.

Det slutliga skälet är: Det är tvivelaktigt om man i själva verket gör några besparingar.

Fru talman! Detta var egentligen en parentes i diskussionen, som jag i varje fall för den här gången avslutar.

I försvarsutskottets betänkande finns några reservationer som jag vill

*Planering och an-
slag för det mili-
tära försvaret,
m. m.*

kommentera. En reservation gäller lekmännen inom försvaret. Det finns flera och starka motiv för att få ett lekmannainflytande inom försvaret. Det är viktigt att man från det militära försvarets sida visar öppenhet, att man motverkar risker för isolering. Det är viktigt att det militära försvaret i större utsträckning får möjlighet att tillgodogöra sig erfarenheter från det civila samhället. Jag tror man kan säga att inom övriga myndigheter – också lokala myndigheter, exempelvis länsstyrelser – har man som en allmän princip accepterat lekmannainflytandet, ofta i form av en lekmannastyrelse. Försvarsmaktens ledningsutredning föreslog att man under en begränsad tidsperiod skulle påbörja en försöksverksamhet i detta avseende. Detta har den borgerliga majoriteten i utskottet sagt nej till utan att kunna ange några som helst sakliga skäl härför. Man kan knappast hävda att ett lekmannainflytande är en ekonomisk belastning för försvaret. Jag skall citera vad utredningen sade, vilket också de borgerliga ledamöterna i utredningen skrev under på:

”Enligt vår uppfattning finns det flera fördelar med ett lekmannainflytande inom försvarsmakten. Vi ser det som ett led i den allmänna demokratiseringsprocessen i syfte att ge ökad medborgerlig insyn i och möjlighet till inverkan på den statliga verksamheten. Försvarsmakten bör inte ställas utanför denna utveckling. Den folkliga förankringen understryks och ett stort antal politiker får en bättre kunskap om försvarsmaktens uppgifter och problem. Ett lekmannainflytande kan bidra till att samhällets resurser utnyttjas effektivare i fredsverksamheten. Det ger också ökade personliga kontakter mellan politiker och företrädare för försvarsmakten.”

Uppriktigt sagt tycker jag det är ganska svagt att den tidigare trepartiregeringen – jag vet inte vad som händer nu vid voteringen – inte har kunnat förmå sig till att ställa upp bakom detta förslag.

Jag ber alltså att få yrka bifall till reservation 5 vid försvarsutskottets betänkande.

Nästa socialdemokratiska reservation som det kan finnas anledning att kommentera handlar om de värnpliktigas ekonomi och sociala förmåner.

Vi har nu under en tid väntat på att få en utredning just om de värnpliktigas ekonomi och sociala situation. Nu sägs det att den kommer om någon vecka. Tyvärr hinner man av det skälet inte ta hänsyn till resultaten vid de beslut som vi nu skall fatta, och därför har man tvingats avslå en del i och för sig vettiga motionsyrkanden. Till dem hör kravet på slopandet av värnpliktstian och införandet av fria resor för de värnpliktiga. Dessa frågor får vi anledning att återkomma till.

Vad som är helt uppenbart – och jag är övertygad om att den värnpliktssociala utredningen kommer att visa det – är att de värnpliktiga drabbas av ett oerhört starkt ekonomiskt bakslag i samband med inryckningen. I de centrala avtalen på exempelvis tjänstemannaområdet ligger den lägsta lönen på 4 150 kr. i månaden. Inom LO-kollektivet ligger den lägsta lönen på ungefär 4 700 kr. Den värnpliktige får nu 480 kr. i månaden i form av dagersättning. De värnpliktiga får alltså en tiondel så stor dagersättning som de lägst avlönade. De bor visserligen gratis, de får mat osv., men ändå är det

uppenbart att de får vidkännas en allvarlig standardförsämring.

En annan punkt, där det finns anledning att vara kritisk mot myndigheternas handläggning, gäller, inom familjebidragens ram, det mycket rigida sätt på vilket försvarets civilförvaltning tillämpar sexmånadersregeln i fråga om bostadsbidragen. Man gör det på ett stelbent och byråkratiskt sätt, och jag menar att man juridiskt sett gör alltför snäva tolkningar av bestämmelserna. Genom en större smidighet skulle man ge ett bättre stöd till de värnpliktiga, varigenom många sociala tragedier kunde undvikas.

Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 7.

Till slut: Värnplikts-Nytt är uppe på tapeten med jämna mellanrum. Historien om Värnplikts-Nytt har egentligen varit en historia om moderaternas ständiga försök att bekämpa tidningen. Innan landet första gången i modern tid drabbades av en borgerlig regering, försökte några moderata riksdagsmän, med Eric Krönmark i spetsen, t. o. m. lägga ner tidningen.

Nu återkommer det en moderat motion, där det påstås att tidningen har ett dåligt läsvärde och att man bör ompröva tidningens roll. Utskottets majoritet försöker ge redaktionen en äsnespark just genom att hänvisa till det påstådda dåliga läsvärdet. Detta påstående är inte sant.

En läsvärdesundersökning som tidningen Värnplikts-Nytt gjorde för något år sedan gav följande resultat: 44 % av de värnpliktiga läste varje nummer av tidningen, 18 % läste vartannat nummer och 12 % vart tredje. Det betyder att det kan sägas att ungefär 75 % regelbundet läser tidningen. Jag skulle vilja att Per Petersson eller någon annan från majoriteten i utskottet pekade på någon tidning som har högre läsvärde, en tidning som man alltså inte prenumererar på utan som man får sig tillsänd ändå.

Jag vill med detta, fru talman, yrka bifall till reservation nr 11.

Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas kl. 19.30.

9 § Anmälades och bordlades

Motionerna

1980/81:2180 av *Eivor Marklund*

1980/81:2181 av *Håkan Strömberg m. fl.*

med anledning av proposition 1980/81:186 om ammoniakstillverkningen i Kvarntorp

Nr 133

Torsdagen den
7 maj 1981

Planering och anslag för det militära försvaret, m. m.

10 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

*Meddelande om
frågor*

den 7 maj

1980/81:399 av *Lars-Erik Lövdén* (s) till socialministern om bibehållande av röntgenarkivet i Malmö:

Enligt nu gällande bestämmelser arkiveras röntgenfilm under tio år. Denna rekommendation torde följas av i princip samtliga sjukvårdshuvudmän med undantag av Malmö. I Malmö har t. v. arkiverats den totala röntgendokumentationen.

Röntgenarkivet i Malmö är därför unikt inte bara i Sverige utan också i världen. Det är en utomordentligt viktig informationskälla och till stort gagn för studier av sjukdomar betingade bl. a. av miljöfaktorer.

Arkivet har emellertid växt till en sådan omfattning att kommunen inte anser sig kunna driva det vidare med enbart kommunala medel. För att klara arkivfrågan erfordras statsbidrag.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag att få ställa följande frågor till socialministern:

Anser regeringen det värdefullt att röntgenarkivet i Malmö bibehålles?

Kommer regeringen att tillstyrka Malmö kommuns framställan om statsbidrag till arkivet?

1980/81:400 av *Lahja Exner* (s) till statsrådet Karin Andersson om åtgärder för att förkorta handläggningstiden i utlänningsärenden hos regeringen:

De långa handläggningstiderna i tillståndsärenden utgör ett allvarligt problem. För den enskilde sökanden innebär det stora påfrestningar och för samhället betydande merkostnader. De långa handläggningstiderna utgör också ett hot mot tilltron till vår invandrarpolitik.

Med hänvisning till det anförda vill jag ställa följande fråga till statsrådet:

Är statsrådet beredd att redovisa vilka åtgärder regeringen avser vidtaga för att förkorta handläggningstiden i utlänningsärenden hos regeringen?

1980/81:401 av *Åke Andreasson* (c) till justitieministern om villkoren för provborrningar av Svensk Kärnbränsleförsörjning (SKBF):

I slutet av april framkom via massmedia att kärnkraftbolagen genom Svensk Kärnbränsleförsörjning (SKBF) planerar provborrningar för en atomsopstation på flera platser i Västsverige. Berörda kommuner sades vara Alingsås, Vårgårda, Borås, Härryda och Kungsbacka, eventuellt också Mark och Vänersborg. Totalt planerades undersökningar på ett tjugofemtal platser i hela landet. För att dessa provborrningar skulle kunna startas måste markägarna ha gett tillstånd. Svar begärdes till den 8 maj. Om markägarna

givit tillstånd kan borringarna påbörjas omedelbart. Kommunen och dess företrädare kan alltså inte själva avstyra detta.

För ett år sedan försökte man starta provborringar på Kynnefjäll i norra Bohuslän, men detta *har* stoppats av lokalbefolkningen. Tanum, Dals-Ed och Munkedals kommuner, som är de tre närmast berörda kommunerna, har alla uttalat sig emot provborringar.

Det råder stor oro bland människorna i de nu hotade kommunerna i Västsverige. Det är natursköna bygder med en på senare år ökande befolkning – både på landsbygd och i tätorter. Såvitt jag känner till har man från SKBF:s sida inte tagit någon som helst kontakt med berörda kommuner. Kommunala förtroendemän och tjänstemän blir nerringda av en orolig allmänhet. I alla andra sammanhang yrkas på medbestämmande i den beslutsprocess som formar framtidens samhälle.

Min fråga till statsrådet är: Hur vill statsrådet medverka till att SKBF i fortsättningen, innan man vidtar anstalter för provborringar, tar kontakt med, förutom markägare, också vederbörande kommun?

11 § Kammaren åtskildes kl. 17.57.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert

Nr 133

Torsdagen den
7 maj 1981

*Meddelande om
frågor*